

Ewaluacja realizacji Kujawsko-Pomorskiego Programu na Rzecz Ekonomii Społecznej do roku 2020

RAPORT Z BADANIA

Wykonawca:

ASM – Centrum Badań i Analiz Rynku Sp. z o.o.
ul. Grunwaldzka 5
99-300 Kutno

Zamawiający:

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Toruniu
ul. Janiny Bartkiewiczówny 93
87-100 Toruń

Kutno, 19.12.2018 r.

RAPORT Z BADANIA

Ewaluacja realizacji Kujawsko-Pomorskiego Programu na Rzecz Ekonomii Społecznej do roku 2020

Wykonawca:

ASM – Centrum Badań i Analiz Rynku Sp. z o.o.
ul. Grunwaldzka 5, 99-300 Kutno

Zamawiający:

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Toruniu
u. Janiny Bartkiewiczówny 93, 87-100 Toruń

Opracowanie:

Zespół badawczy ASM – Centrum Badań i Analiz Rynku

ISBN:

83-953110-3-1

Spis treści

I. STRESZCZENIE.....	6
II. WPROWADZENIE	7
2.1. KONTEKST BADANIA.....	7
2.2. CEL BADANIA	7
III. METODOLOGIA BADANIA.....	8
3.1. PROBLEMATYKA BADAWCZA	8
3.2. OPIS ZREALIZOWANYCH BADAŃ	10
IV. ANALIZA DANYCH ZASTANYCH.....	11
4.1. OCENA SKUTECZNOŚCI KUJAWSKO-POMORSKIEGO PROGRAMU NA RZECZ EKONOMII SPOŁECZNEJ DO ROKU 2020.....	11
4.1.1. POZIOM REALIZACJI WSKAŹNIKÓW	11
4.1.2. WSKAŹNIKI, KTÓRE OSIĄGNĘŁY ZAKŁADANE CELE I WARTOŚCI	13
4.1.3. WSKAŹNIKI, KTÓRE ROKUJĄ NA WYKONANIE ZAŁOŻONYCH CELÓW I WARTOŚCI KOŃCOWYCH W 2020 ROKU	13
4.1.4. PROPOZYCJE MODYFIKACJI WARTOŚCI DOCELOWYCH WSKAŹNIKÓW	13
4.2. ANALIZA DIAGNOZY SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ WOJEWÓDZTWA POD KĄTEM JEJ AKTUALNOŚCI I EWENTUALNYCH ZMIAN	15
4.2.1. STAN I STRUKTURA LUDNOŚCI	15
4.2.2. STRUKTURA GOSPODARKI WOJEWÓDZTWA.....	16
4.2.3. AKTYWNOŚĆ EKONOMICZNA LUDNOŚCI	16
4.2.4. BEZROBOCIE	17
4.3. WYBRANE ZAGADNIENIA DOTYCZĄCE POMOCY SPOŁECZNEJ W WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM	19
4.3.1. NATĘŻENIE KORZYSTANIA Z POMOCY SPOŁECZNEJ W WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM	20
4.3.2. POWODY KORZYSTANIA Z POMOCY SPOŁECZNEJ.....	23
4.4. ZMIANA STANU ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ W REGIONIE.....	24
4.5. ZIDENTYFIKOWANE W PROGRAMIE USŁUGI UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ ZASPAKAJĄCE WAŻNE POTRZEBY, KTÓRYCH MIESZKAŃCY SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH NIE SĄ W STANIE ZASPOKOIĆ SAMODZIELNIE, A MOGĄCE BYĆ DOSTARCZANE PRZEZ PODMIOTY EKONOMII SPOŁECZNEJ	26
4.6. SPRAWDZENIE ZGODNOŚCI Z NADRZĘDNymi DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI I OPERACYJNYMI NA POZIOMIE REGIONALNYM I KRAJOWYM.....	26
V. ANALIZA WYNIKÓW BADANIA JAKOŚCIOWEGO.....	27
5.1. SPECYFIKA REGIONALNA ORAZ WYNIKAJĄCE Z NIEJ ZJAWISKA SPOŁECZNE JAKO PRZESŁANKI DLA DZIAŁANIA PES.....	27
5.1.1. SPECYFIKA WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA TLE KRAJU POD WZGLĘDEM WYSTĘPOWANIA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH	27
5.1.2. ZJAWISKO BEZROBOCIA W WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM	27
5.1.3. SPECYFIKA WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO ZE WZGLĘDU NA LICZBĘ RODZIN I OSÓB BĘDĄCYCH KLIENTAMI POMOCY SPOŁECZNEJ.....	28
5.1.4. OBSZARY WOJEWÓDZTWA, W KTÓRYCH KUMULUJĄ SIĘ PROBLEMY SPOŁECZNE	28
5.1.5. TERENY W MNIEJSZYM STOPNIU DOTKNIĘTE PROBLEMAMI SPOŁECZNYMI	30
5.1.6. TENDENCJA DO WSPÓŁWYSTĘPOWANIA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH NA DANYM OBSZARZE ORAZ MECHANIZMY PROWADZĄCE DO WYSTĘPOWANIA TAKIEJ PRAWIDŁOWOŚCI	31
5.1.7. SPOŁECZNE SKUTKI ZJAWISKA MIGRACJI – ZARÓWNO W ODNIESIENIU DO WYJAZDÓW ZAGRANICZNYCH, JAK I STAŁYCH WYJAZDÓW DO INNYCH REGIONÓW KRAJU	31
5.2. STOPIEŃ ROZWOJU PES W WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM.....	34

5.2.1. STOPIEŃ ROZWOJU SEKTORA EKONOMII SPOŁECZNEJ W WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM NA TLE KRAJU	34
5.2.2. ZMIANY W KWESTII DYNAMIKI ROZWOJU SEKTORA ES NA PRZESTRZENI CZTERECH OSTATNICH LAT	35
5.2.3. WEWNĘTRZNE ZRÓŻNICOWANIE WOJEWÓDZTWA POD WZGLĘDEM BIEŻĄCEGO STOPNIA ROZWOJU SEKTORA EKONOMII SPOŁECZNEJ	37
5.2.4. RÓŻNICE W DYNAMICE ROZWOJU SEKTORA: PRZESTRZENIE, GDZIE ISTNIEJĄCE PODMIOTY ZAUWAŻALNIE SZYBCIEJ SIĘ ROZWIJAJĄ	38
5.2.5. PROFIL SEKTORA ES W WOJEWÓDZTWIE: FORMY PRAWNE I BRANŻE.....	39
5.2.6. DWA ALTERNATYWNE ZAŁOŻENIA DOTYCZĄCE PES: REINTEGRACJA ZAWODOWA CZY TRWAŁA EKONOMIZACJA?.....	40
5.3. DOMINUJĄCE SPOSOBY I PODEJŚCIA DO ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH W WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM.....	43
5.3.1. GŁÓWNE SPOSOBY ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH W WOJEWÓDZTWIE.....	43
5.3.2. REZULTATY STOSOWANIA RÓŻNYCH NARZĘDZI ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH: WTÓRNE ZJAWISKA SPOŁECZNE, TAKIE JAK WYUCZONA BEZRADNOŚĆ KLIENTÓW POMOCY SPOŁECZNEJ	44
5.3.3. POZIOM ZAINTERESOWANIA LOKALNYCH PRACODAWCÓW UDZIAŁEM W ROZWIĄZYWANIU PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH	45
5.3.4. OKOLICZNOŚCI, W JAKICH PRZEDSIĘBIORCY DECYDUJĄ SIĘ NA AKTYWIZOWANIE ZAWODOWE OSÓB DŁUGOTRWALE BEZROBOTNYCH.....	45
5.3.5. SZANSE NA AKTYWIZACJĘ ZAWODOWĄ I REINTEGRACJĘ SPOŁECZNĄ OSÓB, W PRZYPADKU KTÓRYCH KUMULUJĄ SIĘ CZYNNIKI WYKLUCZENIA SPOŁECZNEGO	46
5.3.6. SKUTECZNOŚĆ INSTRUMENTÓW AKTYWIZACJI ZAWODOWEJ I REINTEGRACJI SPOŁECZNEJ STOSOWANYCH PRZEZ PUBLICZNE SŁUŻBY ZATRUDNIENIA I INSTYTUCJE POMOCY SPOŁECZNEJ	47
5.4. MIEJSCE PES POŚRÓD INSTYTUCJI DZIAŁAJĄCYCH NA RZECZ ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH – DIAGNOZA I POSTULATY.....	48
5.4.1. JAK OCENIA PAN/I OBECNĄ ROLĘ SEKTORA ES W ROZWIĄZYWANIU PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH NA TERENIE WOJEWÓDZTWA?	48
5.4.2. POTENCJAŁ SEKTORA ES, KTÓRY MOŻNA BY JESZCZE ZAGOSPODAROWAĆ	49
5.4.3. JAKA JEST POTENCJALNA SKALA DZIAŁANIA SEKTORA ES W KWESTII ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH REGIONU	50
5.4.4. MOCNE STRONY SEKTORA ES	51
5.4.5. SŁABE STRONY SEKTORA ES.....	53
5.4.6. OBECNE WYKORZYSTANIE INSTRUMENTU ZAMÓWIEŃ PUBLICZNYCH Z KLAUZULĄ SPOŁECZNĄ.....	53
5.4.7. POTENCJAŁ TKWIĄCY W INSTRUMENCIE ZAMÓWIEŃ PUBLICZNYCH Z KLAUZULĄ SPOŁECZNĄ	54
5.4.8. PRZESZKODY DLA CZĘSTSZEGO WYKORZYSTYWANIA INSTRUMENTU ZAMÓWIEŃ PUBLICZNYCH Z KLAUZULĄ SPOŁECZNĄ	54
5.5. PES JAKO AKTORZY REGIONALNEGO ŻYCIA GOSPODARCZEGO – MOŻLIWOŚĆ PEŁNIENIA TEJ ROLI I JEJ ZAKRES	56
5.5.1. ROLA PES ZAWĘŻONA DO PRZYGOTOWYWANIA OSÓB WYKLUCZONYCH DO WEJŚCIA NA OTWARTY RYNEK ORAZ ROLA PES JAKO SAMODZIELNEGO PODMIOTU GOSPODARCZEGO.....	56
5.5.2. OKOLICZNOŚCI, W KTÓRYCH PES SĄ W STANIE ZWIĘKSZAĆ POZIOM SVOJEJ RENTOWNOŚCI.....	57
5.5.3. POTENCJAŁ TKWIĄCY W DZIAŁANIACH INTEGROUJĄCYCH ŚRODOWISKO SKUPIONE WOKÓŁ SEKTORA ES.....	59
5.6. PES JAKO AKTORZY KREUJĄCY TOŻSAMOŚĆ REGIONALNĄ.....	61
5.6.1. DOSTRZEGANIE W DZIAŁANIACH PES POTENCJAŁU ZWIĄZANEGO Z KREOWANIEM TOŻSAMOŚCI REGIONU	61
5.6.2. KOJARZENIE SEKTORA ES Z WYROBEM PRODUKTÓW REGIONALNYCH TRADYCYJNYMI METODAMI.....	62
5.6.3. ZNAJOMOŚĆ DOBRZYCH PRAKTYK W ZAKRESIE ZAANGAŻOWANIA PES W KULTYWOWANIE TRADYCJI REGIONALNYCH.....	62
5.7. ZNAJOMOŚĆ PROGRAMU I JEGO ZAŁOŻEŃ ORAZ OPINIA O ZAŁOŻONYCH WSKAŹNIKACH	63
5.7.1. ZNAJOMOŚĆ DOKUMENTU	63
5.7.2. OCENA ZAŁOŻEŃ PROGRAMU	64
5.7.3. ZNAJOMOŚĆ SYSTEMU WSKAŹNIKÓW WPISANYCH W PROGRAM I JEGO OCENA: WPŁYW WSKAŹNIKÓW NA KIERUNKI ROZWOJU SEKTORA ES W WOJEWÓDZTWIE.....	64
5.8. KOORDYNACJA ROZWOJU SEKTORA ES NA POZIOMIE REGIONALNYM – OBECNY WKŁAD INSTYTUCJI ORAZ POSTULATY DOTYCZĄCE SKOORDYNOWANYCH DZIAŁAŃ PROMUJĄCYCH SEKTOR.....	66
5.8.1. ROZEZNANIE W KWESTII KOORDYNACJI SEKTORA ES NA POZIOMIE REGIONALNYM	66
5.8.2. NAJBARDZIEJ UŻYTECZNE FORMY WSPARCIA	66

5.8.3. OCENA ROLI NIEFINANSOWYCH FORM WSPARCIA.....	67
5.8.4. POSTULATY ROZSZERZENIA SPEKTRUM OFEROWANYCH FORM WSPARCIA	68
5.8.5. OCENA DOTYCHCZAS STOSOWANYCH DZIAŁAŃ W ZAKRESIE PROMOWANIA OFERTY KUJAWSKO-POMORSKICH PES	69
5.8.6. DOBRE PRAKTYKI W ZAKRESIE PROMOWANIA OFERTY KUJAWSKO-POMORSKICH PES	70
VI. WNIOSKI I REKOMENDACJE	71

I. Streszczenie

- ❖ W świetle zaktualizowanych wyników diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej województwa utrzymuje się trudniejsza sytuacja kobiet na rynku pracy. Również pomimo coraz lepszej sytuacji na rynku pracy, trudna pozostaje sytuacja osób po 50 roku życia: ich udział w ogólnej liczbie bezrobotnych w województwie wzrasta.
- ❖ Szereg wskaźników *Programu* został już osiągnięty, a w przypadku kolejnych obserwowane tendencje wskazują, że założone wartości również zostaną osiągnięte. Jednak programy edukacyjne Ministerstwa Edukacji Narodowej w niewielkim stopniu odnoszą się do ekonomii społecznej, co może skutkować nieosiągnięciem wskaźnika. Ponadto ze względu na brak możliwości uzyskania finansowania nie są realizowane projekty innowacyjne.
- ❖ Uczestnicy wywiadów mocno podkreślają wyraźne zróżnicowanie wewnętrzne województwa: tereny wiejskie, zwłaszcza popegeerowskie, mają zupełnie inną specyfikę niż największe ośrodki miejskie regionu.
- ❖ PES najczęściej świadczą usługi proste, niewymagające kwalifikacji. Działają one głównie w branżach związanych z gastronomią, cateringiem, sprzątaniami i zapewnianiem usług komunalnych.
- ❖ Zdaniem uczestników wywiadów PES w optymalnych okolicznościach PES miałyby szansę na trwałą ekonomizację, lecz obecnie mogą głównie spełniać rolę przygotowywania osób wykluczonych do wejścia na rynek pracy.
- ❖ Bardzo mocno podkreślane jest znaczenie, jakie ma dla PES instrument zamówień publicznych z klauzulą społeczną, lecz wśród urzędników samorządowym wciąż powszechna jest obawa przed stosowaniem tego instrumentu.
- ❖ W wielu przypadkach barierą dla współpracy PES i biznesu jest negatywny odbiór ekonomii społecznej jako przechowalni osób trwale dotkniętych problemami. Wiąże się to w jakimś zakresie z przeświadczeniem, że pewne kategorie osób wykluczonych mają znikome szanse na wejście na otwarty rynek pracy i utrzymanie się na nim.
- ❖ Wsparcie finansowe na odpowiednim poziomie jest uznawane za kluczowy czynnik dla powstawania nowych PES oraz dla rozwoju istniejących.
- ❖ Uczestnicy wywiadów zastrzegają jednak, że wsparcie finansowe powinno być uzupełniane niefinansowymi formami wsparcia, rozwijającymi różnorodne kompetencje kadr PES (związane z działalnością, prawne, administracyjne, marketingowe).
- ❖ Bardzo często podkreślane jest, że kolejnym kluczowym dla kondycji sektora rodzajem wsparcia są inicjatywy ukierunkowane na tworzenie sieci współpracy: zarówno w obrębie sektora, jak pomiędzy PES a biznesem, JST i innymi podmiotami.
- ❖ Niezależnie od działań promocyjnych zorientowanych na tworzenie i umacnianie sieci współpracy, uczestnicy wywiadów podkreślają konieczność promowania sektora ekonomii społecznej wśród szerokiego grona potencjalnych odbiorców produktów i usług zapewnianych przez PES.

II. Wprowadzenie¹

2.1. Kontekst badania

Wychodząc z założenia, że sfera ekonomii społecznej obejmuje swym zasięgiem różne dziedziny, które nie odnoszą się tylko do sfery polityki społecznej, opracowano *Kujawsko-Pomorski Program na Rzecz Ekonomii Społecznej do roku 2020*. Dokument ten wyznacza miejsce ekonomii społecznej w regionalnej polityce w zakresie szeroko pojętej integracji społecznej, wzrostu zatrudnienia, rozwoju usług społecznych oraz rozwoju lokalnego.

W odniesieniu do sfery ekonomii społecznej należy mieć bowiem na uwadze fakt, że podmioty ją tworzące można ujmować zarówno jako odbiorców działań instytucji kreujących politykę społeczną na poziomie regionalnym lub lokalnym, jak i jako aktywnych aktorów lokalnego życia gospodarczego. Co więcej, za główny cel rozbudowy systemu wsparcia ekonomii społecznej należałoby uznać sukcesywne przechodzenie podmiotów ekonomii społecznej od stanu uzależnienia od pomocy publicznej do sytuacji, w której PES są w stanie wypracowywać dochód pozwalający im na samodzielne funkcjonowanie oraz – w myśl najoptimistyczniejszego scenariusza – na samodzielny rozwój.

2.2. Cel badania

Zgodnie z zapisami *Programu* przeprowadzone zostaną dwie jego ewaluacje: jedna w połowie jego realizacji, druga podsumowująca na zakończenie realizacji Programu. Niniejszy raport z badania ewaluacyjnego odnosi się do badania śródkresowego, mającego za zadanie dokonanie oceny realizacji *Programu*, z uwzględnieniem wskaźników w nim określonych. Dzięki przeprowadzonym analizom zostały zidentyfikowane obszary wymagające usprawnień oraz zostały sformułowane zalecenia co do sposobu ich wdrożenia. Badanie ewaluacyjne pozwala zatem zwiększyć docelową skuteczność i efektywność interwencji, uwzględniając zmieniający się kontekst społeczno-gospodarczy oraz instytucjonalny.

Celem badania było dokonanie oceny postępów w realizacji celów szczegółowych określonych dla priorytetów Programu. W rezultacie ewaluacja stanowi podstawę do optymalnego dopasowania projektowanych interwencji do zmieniających się potrzeb i uwarunkowań społeczno-gospodarczych, efektywnego wykorzystania dostępnych zasobów i oceny sprawności systemu wdrażania Programu.

Głównymi kryteriami oceny, jakimi posługiwał się Wykonawca w trakcie przeprowadzania badania były:

- ❖ **Trafność**, pozwalająca ocenić czy cele Programu są realizowane przez kierunki interwencji i sposoby ich realizacji oraz czy nadal są aktualne (trafne);
- ❖ **Skuteczność**, pozwalająca ocenić w jakim stopniu do tej pory zostały osiągnięte założone cele Programu.

¹ Na podstawie *Szczegółowego Opisu Przedmiotu Zamówienia (Załącznika nr 1 do Zapytania Ofertowego dotyczącego Badania ewaluacyjnego pt. „Ewaluacja Realizacji Kujawsko-Pomorskiego Programu na Rzecz Ekonomii Społecznej do roku 2020”*.

III. Metodologia badania²

3.1. Problematyka badawcza

W ramach zrealizowanego badania ewaluacyjnego można wyróżnić następujące obszary badawcze:

Nr	Obszar	Pytania badawcze
I	Ocena skuteczności Kujawsko-Pomorskiego Programu na Rzecz Ekonomii Społecznej do roku 2020	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Jaki jest poziom realizacji 20 wskaźników z Programu w kontekście realizacji celów? ▪ Które wskaźniki osiągnęły zakładane cele i wartości? ▪ Które wskaźniki rokują na wykonanie założonych celów i wartości końcowych w 2020 r.? ▪ Jakie czynniki o charakterze wewnętrznym i zewnętrznym mogą zagrozić osiągnięciu wartości docelowych wskaźników określonych w Programie? ▪ Jakie działania należy podjąć, aby osiągnąć założone wartości docelowe wskaźników? ▪ Jakie są propozycje modyfikacji wartości docelowych wskaźników?
II	Analiza diagnozy społeczno-gospodarczej województwa, w tym analizy SWOT ekonomii społecznej w regionie, pod kątem aktualności i ewentualnych zmian	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Jak zmieniła się sytuacja społeczno-gospodarcza województwa na podstawie diagnozy zawartej w Programie? ▪ Jak zmienił się stan rozwoju ekonomii społecznej w regionie? ▪ Jak zmieniły się wartości wskaźników pochodzących ze statystyki publicznej ujętych w diagnozie sytuacji społeczno-gospodarczej województwa? ▪ Czy zidentyfikowane w Programie usługi użyteczności publicznej zaspakajające ważne potrzeby, których mieszkańcy społeczności lokalnych nie są w stanie zaspokoić samodzielnie, a mogące być dostarczane przez podmioty ekonomii społecznej, są nadal aktualne? ▪ Czy pojawiły się nowe obszary wymagające wsparcia?
III	Sprawdzenie zgodności z nadrzędnymi dokumentami strategicznymi i operacyjnymi na poziomie regionalnym i krajowym	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Czy Program nadal odpowiada celom, priorytetom i kierunkom działań określonych w dokumentach na poziomie regionalnym (Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 – Plan modernizacji 2020+ oraz Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020) i krajowym (Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020, Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej)?

² Na podstawie Szczegółowego Opisu Przedmiotu Zamówienia (Załącznika nr 1 do Zapytania Ofertowego dotyczącego Badania ewaluacyjnego pt. „Ewaluacja Realizacji Kujawsko-Pomorskiego Programu na Rzecz Ekonomii Społecznej do roku 2020”.

Ogólne efekty realizacji badania ewaluacyjnego:

- Opis zidentyfikowanych problemów;
- Przedstawienie wniosków wraz z rekomendacjami – w szczególności w zakresie koniecznych zmian w zakresie celów i kierunków interwencji;
- Zaproponowanie sposobu ich rozwiązania zidentyfikowanych problemów oraz wdrożenia sformułowanych rekomendacji;
- Przedstawienie działań, które należy podjąć w celu osiągnięcia założeń *Programu* w 2020 roku;
- Uzasadnienie sformułowania poszczególnych rekomendacji oraz charakterystyka rekomendowanych zmian.

Poniżej wymienionych zostało **20 wskaźników** zawartych w *Programie*, które stanowią podstawę do ewaluacji działań prowadzonych na rzecz rozwoju ekonomii społecznej w województwie kujawsko-pomorskim:

1. Liczba osób objętych wsparciem, w tym działaniami aktywizującymi, przez podmioty ekonomii społecznej, a także instytucje wspierające przedsiębiorczość społeczną w regionie w ramach Programu;
2. Liczba osób pracujących i zatrudnionych w podmiotach ekonomii społecznej (PES) działających w regionie;
3. Liczba osób, które w wyniku udziału w zajęciach CIS lub KIS usamodzielnily się ekonomicznie;
4. Liczba nowych podmiotów ekonomii społecznej założonych w wyniku działalności OWES;
5. Liczba osób korzystających ze wsparcia OWES;
6. Liczba samorządów, które uwzględniły problematykę ekonomii społecznej w lokalnych programach i strategiach;
7. Liczba odbiorców działań informacyjnych;
8. Liczba szkół, w których wdrożono działania edukacyjne w zakresie ekonomii społecznej;
9. Liczba instytucji zatrudnienia socjalnego i integracji społecznej objętych wsparciem w ramach Programu;
10. Liczba PES, których pracownicy/członkowie skorzystali ze wsparcia szkoleniowo-doradczego świadczonego przez OWES w ramach Programu;
11. Liczba edycji regionalnego konkursu na najlepszy produkt PES;
12. Liczba OWES w regionie;
13. Liczba PES, które skorzystały z oferty funduszy pożyczkowych i/lub poręczeniowych;
14. Liczba działających zespołów ds. ekonomii społecznej ;
15. Liczba gmin objętych działaniami upowszechniającymi i wsparciem szkoleniowym w zakresie ekonomii społecznej, w ramach Programu;
16. Liczba partnerstw lokalnych z udziałem PES, które otrzymują wsparcie w ramach Programu;
17. Liczba projektów innowacyjnych wspartych w ramach Programu;
18. Liczba przeprowadzonych w ramach Programu badań dotyczących sektora ekonomii społecznej w regionie;
19. Liczba kampanii promujących ekonomię społeczną zrealizowanych w ramach Programu;
20. Liczba programów edukacyjnych dotyczących ekonomii społecznej, których realizacja została wsparta w ramach Programu.

3.2. Opis zrealizowanych badań

Badanie ewaluacyjne dotyczące realizacji *Kujawsko-Pomorskiego Programu na Rzecz Ekonomii Społecznej do roku 2020* zostało zrealizowane w oparciu o zasadę **triangulacji metod badawczych**. Triangulacja zakłada udzielanie odpowiedzi na pytania badawcze przy równoczesnym wykorzystaniu różnorodnych metod i technik badawczych. Przyjęta koncepcja przewidywała zastosowanie następujących metod:

- Analizy podstawowych dokumentów źródłowych (desk research);
- Wywiadów pogłębionych (IDI: in-depth interviews);
- Warsztatu ewaluacyjnego z adresatami rekomendacji.

Wedle przyjętych założeń dotyczących realizacji badania jakościowego opierającego się o przeprowadzanie wywiadów pogłębionych (IDI) objęto badaniem następujące podmioty ekonomii społecznej i instytucje wsparcia ekonomii społecznej:

- akredytowane ośrodki wsparcia ekonomii społecznej (4 wywiady),
- centra integracji społecznej (1 wywiad),
- kluby integracji społecznej (2 wywiady),
- zakłady aktywności zawodowej (1 wywiad),
- warsztaty terapii zajęciowej (1 wywiad),
- spółdzielnie socjalne (1 wywiad),
- przedsiębiorstwa społeczne (1 wywiad),
- jednostki samorządu terytorialnego (1 wywiad),
- jednostki organizacyjne pomocy społecznej (1 wywiad).

łącznie zrealizowano **13 wywiadów**.

IV. Analiza danych zastanych

4.1. Ocena skuteczności Kujawsko-Pomorskiego Programu na Rzecz Ekonomii Społecznej do roku 2020

4.1.1. Poziom realizacji wskaźników

Poniższa tabela prezentuje poziom realizacji wskaźników ujętych w *Kujawsko-Pomorskim Programie na Rzecz Ekonomii Społecznej do roku 2020*.

Tabela 1. Poziom realizacji 20 wskaźników z Programu

Lp.	Wskaźnik	Wartość osiągnięta do końca 2017 roku	Wartość docelowa do 2020 roku
Wskaźnik oddziaływania – dla celu głównego			
1.	Liczba osób objętych wsparciem, w tym działaniami aktywizującymi, przez podmioty ekonomii społecznej, a także instytucje wspierające przedsiębiorczość społeczną w regionie w ramach Programu	22.941	30.000
Główne wskaźniki rezultatu – dla priorytetów			
Dla Priorytetu 1:			
2.	Liczba osób pracujących i zatrudnionych w podmiotach ekonomii społecznej (PES) działających w regionie	19.946	15.584
3.	Liczba osób, które w wyniku udziału w zajęciach CIS lub KIS usamodzielnily się ekonomicznie	1.465	400
Dla Priorytetu 1 i 2:			
4.	Liczba nowych podmiotów ekonomii społecznej założonych w wyniku działalności OWES	61	40
5.	Liczba osób korzystających ze wsparcia OWES	9 568	12 000
Dla Priorytetu 3:			
6.	Liczba samorządów, które uwzględniły problematykę ekonomii społecznej w lokalnych programach i strategiach	116	100
Dla Priorytetu 4:			
7.	Liczba odbiorców działań informacyjnych	605 092	600 000
8.	Liczba szkół, w których wdrożono działania edukacyjne w zakresie ekonomii społecznej	8	150
Główne wskaźniki produktu dla celów szczegółowych			
Dla celu szczegółowego 1.1:			
9.	Liczba instytucji zatrudnienia socjalnego i integracji społecznej objętych wsparciem	48	50

	w ramach Programu		
Dla celu szczegółowego 2.1:			
10.	Liczba PES, których pracownicy/członkowie skorzystali ze wsparcia szkoleniowo-doradczego świadczonego przez OWES w ramach Programu	1060	300
Dla celu szczegółowego 2.2:			
11.	Liczba edycji regionalnego konkursu na najlepszy produkt PES	4	4
Dla celu szczegółowego 2.3:			
12.	Liczba OWES w regionie	4	6
13.	Liczba PES, które skorzystały z oferty funduszy pożyczkowych i/lub poręczeniowych	28	40
Dla celu szczegółowego 2.4:			
14.	Liczba działających zespołów ds. ekonomii społecznej	16	30
Dla celu szczegółowego 3.1:			
15.	Liczba gmin objętych działaniami upowszechniającymi i wsparciem szkoleniowym w zakresie ekonomii społecznej, w ramach Programu	144	144
Dla celu szczegółowego 3.2:			
16.	Liczba partnerstw lokalnych z udziałem PES, które otrzymają wsparcie w ramach Programu	92	60
Dla celu szczegółowego 3.3:			
17.	Liczba projektów innowacyjnych wspartych w ramach Programu	0	10
Dla celu szczegółowego 4.1:			
18.	Liczba przeprowadzonych w ramach Programu badań dotyczących sektora ekonomii społecznej w regionie	9	4
Dla celu szczegółowego 4.2:			
19.	Liczba kampanii promujących ekonomię społeczną zrealizowanych w ramach Programu	80	4
Dla celu szczegółowego 4.3:			
20.	Liczba programów edukacyjnych dotyczących ekonomii społecznej, których realizacja została wsparta w ramach Programu	0	30

4.1.2. Wskaźniki, które osiągnęły zakładane cele i wartości

Do tej pory wartość docelową osiągnęło 12 wskaźników, tj.:

- 1) Liczba osób pracujących i zatrudnionych w podmiotach ekonomii społecznej (PES) działających w regionie,
- 2) Liczba osób, które w wyniku udziału w zajęciach CIS lub KIS usamodzielnily się ekonomicznie,
- 3) Liczba nowych podmiotów ekonomii społecznej założonych w wyniku działalności OWES,
- 4) Liczba osób korzystających ze wsparcia OWES,
- 5) Liczba samorządów, które uwzględniły problematykę ekonomii społecznej w lokalnych programach i strategiach,
- 6) Liczba odbiorców działań informacyjnych,
- 7) Liczba PES, których pracownicy/członkowie skorzystali ze wsparcia szkoleniowo-doradczego świadczonego przez OWES w ramach Programu,
- 8) Liczba edycji regionalnego konkursu na najlepszy produkt PES,
- 9) Liczba gmin objętych działaniami upowszechniającymi i wsparciem szkoleniowym w zakresie ekonomii społecznej, w ramach Programu,
- 10) Liczba partnerstw lokalnych z udziałem PES, które otrzymują wsparcie w ramach Programu,
- 11) Liczba przeprowadzonych w ramach Programu badań dotyczących sektora ekonomii społecznej w regionie
- 12) Liczba kampanii promujących ekonomię społeczną zrealizowanych w ramach Programu.

Warto zauważyć, że w zdecydowanej większości przypadków osiągnięte wartości docelowe w roku 2017 przekroczyły znacznie założoną wartość docelową wskaźnika realizacji Programu.

4.1.3. Wskaźniki, które rokuja na wykonanie założonych celów i wartości końcowych w 2020 roku

Na tym etapie trudno o jednoznaczne oceny. Relatywnie blisko osiągnięcia wartości docelowej jest wskaźnik dotyczący liczby instytucji zatrudnienia socjalnego i integracji społecznej objętych wsparciem w ramach Programu (wartość 48 przy docelowej równej 50).

Najtrudniejsza wydaje się realizacja tych wskaźników, które obecnie osiągają wartości równe 0. Są to:

- 1) Liczba projektów innowacyjnych wspartych w ramach Programu,
- 2) Liczba programów edukacyjnych dotyczących ekonomii społecznej, których realizacja została wsparta w ramach Programu.

W przypadku pierwszego z nich (projekty innowacyjne) realizację utrudnia fakt, że w obecnej perspektywie finansowej Unii Europejskiej nie są realizowane projekty innowacyjne w tym obszarze (zgodnie z informacjami ze Sprawozdania za rok 2017).

4.1.4. Propozycje modyfikacji wartości docelowych wskaźników

Na podstawie analizy desk research można zasugerować następujące zmiany:

1. Wskaźnik „Liczba osób objętych wsparciem, w tym działaniami aktywizującymi, przez podmioty ekonomii społecznej, a także instytucje wspierające przedsiębiorczość społeczną w regionie w ramach Programu” osiągnął w roku 2017 poziom 22941 i można stwierdzić, że do roku 2020 prawdopodobnie osiągnie zakładaną wartość docelową, tj. 30 000.
2. Wskaźnik „Liczba PES, które skorzystały z oferty funduszy pożyczkowych i/lub doręczeniowych” osiągnął w roku 2017 wartość 28 i można uznać, że prawdopodobnie do roku 2020 osiągnie zakładaną wartość docelową równą 40.

3. Wskaźnik „Liczba działających zespołów ds. ekonomii społecznej” osiągnął w roku 2017 wartość równą 16, co stanowi nieco ponad połowę zakładanej do 2020 wartości docelowej (30). Można rozważyć modyfikację wskaźnika (do wartości 16): biorąc pod uwagę charakter działających zespołów ds. ekonomii społecznej warto podjąć starania o zwiększenie zasięgu oddziaływania tych już istniejących.

4. Liczba OWES w regionie – wartość docelowa 4 zamiast 6 z uwagi na podział regionu na 4 subregiony.

4.2. Analiza diagnozy społeczno-gospodarczej województwa pod kątem jej aktualności i ewentualnych zmian

W poniższych punktach omówione zostały zmiany sytuacji społeczno-gospodarcza województwa w stosunku do diagnozy zawartej w *Programie* (czyli w stosunku do stanu z roku 2012). Dane odnoszące się do roku 2017 pochodzą z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego lub z innych wyszczególnionych poniżej źródeł.

4.2.1. Stan i struktura ludności

W województwie kujawsko-pomorskim liczba ludności na koniec roku 2017 wynosiła 2 082,9 tys. i była nieznacznie wyższa niż w roku 2012.

Przeważają, podobnie jak w roku 2012, mieszkańcy miast (59,3%), przy czym w roku 2012 było to 60,2%. Od kilku lat utrzymuje się tendencja, że liczba ludności w miastach maleje, podczas gdy na wsi rośnie.

Utrzymuje się ujemne saldo migracji międzywojewódzkich i zagranicznych. Dokument *Sytuacja demograficzna województwa kujawsko-pomorskiego jako wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej* (Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa 2017) wskazuje, że w 2015 r. największy obrót migracyjny dokonywał się z sąsiednimi jednostkami. Najwięcej osób przenosiło się do województw: wielkopolskiego, mazowieckiego i pomorskiego.

W 2017 r. odnotowano ujemny przyrost naturalny (-0,17). Większość ludności województwa stanowią kobiety – współczynnik feminizacji wyniósł 106.

Zgodnie z prognozami Głównego Urzędu Statystycznego do roku 2050 w województwie spodziewane jest sukcesywne zmniejszanie się liczby mieszkańców. Według prognozowanego spadku, liczba ludności w roku 2050 ma osiągnąć wartość 1.799, tys. Ma to być spadek wyższy niż przeciętnie w Polsce. Najwyższe ubytki mieszkańców przewiduje się we Włocławku oraz w Bydgoszczy, jedyne wzrosty prognozowane są dla powiatów bydgoskiego i toruńskiego.

Tabela 2. Ludność województwa kujawsko-pomorskiego według wieku w latach 2012 i 2016

Wyszczególnienie	2012	2016
wiek przedprodukcyjny	320 929	376 479
% ogółem	15,3	18,1
wiek produkcyjny	1 416 395	1 295 789
% ogółem	67,6	61,5
wiek poprodukcyjny	359 080	411 659
% ogółem	17,1	20,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

W województwie kujawsko-pomorskim w porównaniu lat 2012 i 2016 nadal można zauważyć utrzymującą się tendencję wzrostu odsetka osób w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie mieszkańców województwa, w odróżnieniu jednak od roku 2012 odnotowano również wzrost odsetka osób w wieku przedprodukcyjnym.

Aktualne pozostają zalecenia z diagnozy mówiące o tym, że *Biorąc pod uwagę stan obecny i prognozy w zakresie zmian demograficznych struktury wiekowej ludności województwa kujawsko-pomorskiego oraz starzenie się społeczeństwa można spodziewać się w przyszłości wzrostu zapotrzebowania na różnego rodzaju usługi wspomagające tę grupę osób, w tym usługi opiekuńcze. To z kolei jest szansą dla podmiotów ekonomii społecznej, które właśnie w tym kierunku mogą rozszerzyć swoją ofertę dla lokalnej społeczności, zwłaszcza osób starszych.*

4.2.2. Struktura gospodarki województwa

W województwie kujawsko-pomorskim w końcu grudnia 2017 r. w Krajowym Rejestrze Urzędowym Podmiotów Gospodarki Narodowej REGON było 195,7 tys. podmiotów gospodarki narodowej (bez osób fizycznych prowadzących wyłącznie gospodarstwo rolne). Podmiotów w sektorze publicznym było 5,4 tys., a w sektorze prywatnym – 189,0 tys.³ Wskaźnik zarejestrowanych podmiotów na 10 tys. ludności wynosił 939 podmiotów gospodarczych.

Wszystkie prawie miasta na prawach powiatu (poza Grudziądzem) miały ten wskaźnik wyższy (1000-1200 podmiotów), podobnie było w części powiatów, tj. bydgoskim (1143), toruńskim (950), aleksandrowskim (901) i inowrocławskim (816). Najniższą wartość wskaźnik osiągnął w powiecie włocławskim (703).

Można zatem uznać, że utrzymuje się sytuacja większej aktywności w obszarze przedsiębiorczości w największych miastach regionu i ich najbliższym otoczeniu. Realne jest zatem ciągle ograniczenie możliwości znalezienia pracy w małych miastach i na obszarach wiejskich, co w konsekwencji prowadzić będzie do dalszej migracji i wyludniania się tych terenów.

Pod względem rodzaju prowadzonej działalności w końcu 2017 r. w województwie kujawsko-pomorskim najwięcej podmiotów należało do sekcji „handel; naprawa pojazdów samochodowych” (47,7 tys.). Prawie o połowę mniej podmiotów (23,8 tys.) zarejestrowanych było w sekcji budownictwo. Razem w tych sekcjach skupionych łącznie było 36,6% znajdujących się w rejestrze REGON. Podmioty zajmujące się przetwórstwem przemysłowym stanowiły 9,1% zawartości rejestru (17,7 tys.), a działalnością profesjonalną, naukową i techniczną zajmowało się 8,2% wszystkich podmiotów (16,0 tys.).

Analizując dane GUS można zauważyć, że w roku 2016 najwyższy poziom przeciętnego zatrudnienia występował, podobnie jak w roku 2012, w: przemyśle (31,06% ogółu przeciętnego zatrudnienia), handlu i naprawie pojazdów samochodowych (15,86%) oraz w edukacji (11,90%). Przeciętne zatrudnienie w branży opieki zdrowotnej i pomocy społecznej utrzymuje się na podobnym poziomie, co w roku 2012 (7,5%). Przeciętne zatrudnienie (bez uwzględnienia udziału zatrudnionych za granicą), które w roku 2012 wyniosło 443,4 tys., w 2016 nieco wzrosło, do poziomu 452,4 tys. (rok wcześniej, w 2015, wyniosło 444,7 tys.).

4.2.3. Aktywność ekonomiczna ludności

Analizując dane dotyczące aktywności ekonomicznej ludności województwa kujawsko-pomorskiego w latach 2015-2016 w porównaniu do roku 2012 (na podstawie BAEL) można wskazać, że liczba osób pracujących w tym okresie wzrasta, jednak w latach 2015-2016 wzrosła liczba osób biernych zawodowo przy jednoczesnym znaczącym spadku udziału osób bezrobotnych.

Niezwykle istotny przy opisywaniu sytuacji na rynku pracy – poza liczbą osób bezrobotnych i stopą bezrobocia – jest współczynnik aktywności zawodowej. Współczynnik ten informuje o stosunku osób w aktywności zawodowej (tzn. pracujących i bezrobotnych) w danym wieku (najczęściej jest to 15-64, lub 15+) do ogółu ludności w tym wieku (15-64, lub 15+). W stosunku do roku 2012 odnotowano jego spadek, co oznacza, że zmniejsza się wśród mieszkańców województwa udział osób pracujących i chętnych do pracy.

W roku 2016 wyniósł on 55,1% i był niższy od średniej krajowej (56,3%). Z analizy wynika, że częściej to mężczyźni (64,3%), aniżeli kobiety (46,6%) należeli do tej grupy. Wskaźnik zatrudnienia (rozumiany zgodnie z definicją GUS jako udział pracujących w ogólnej liczbie ludności w wieku 15 lat i więcej) dla mieszkańców województwa w 2016 roku wynosił 51% i był niższy niż średnia krajowa (53,2% w IV kwartale 2016). Utrzymuje się trudniejsza sytuacja kobiet (43%), osób 55+ (23,2%).

³ Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON w województwie kujawsko-pomorskim, stan na koniec 2017 r., Urząd Statystyczny w Bydgoszczy, luty 2018 r.

Tabela 3. Aktywność ekonomiczna ludności województwa kujawsko-pomorskiego w wieku 15 lat i więcej – na podstawie BAEL w latach 2012 i 2015-2016

Wyszczególnienie	2012	2015	2016
Pracujący – w tys.	791	843	852
Bezrobotni – w tys.	106	73	68
Bierni zawodowo – w tys.	698	746	751
Współczynnik aktywności zawodowej w %	56,3	55,1	55,1
Wskaźnik zatrudnienia w %	49,6	50,7	51

Źródło: Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności, GUS, lata 2012 i 2015-2016.

4.2.4. Bezrobocie

Województwo kujawsko-pomorskie charakteryzuje się niezmiennie wysokim poziomem bezrobocia w stosunku do innych województw. W grudniu 2017 stopa bezrobocia wyniosła 9,9% i sytuowała region powyżej średniej krajowej (6,6%). W populacji bezrobotnych dominują kobiety (w roku 2017 stanowiły blisko 60% bezrobotnych i na przestrzeni lat 2013-2017 wartość ta jest co roku wyższa) oraz osoby długotrwale bezrobotne (60,2%). Znaczące jest również bezrobocie wśród osób powyżej 50. roku życia. O ile w roku 2012 stanowiły jedną piątą ogółu bezrobotnych, w roku 2017 już jedną czwartą. Poprawie uległa natomiast sytuacja osób młodych, do 25 roku życia (w 2012 stanowiły 20,6%, a w roku 2017 12,4%). Biorąc pod uwagę zmiany demograficzne, warunki ekonomiczno-gospodarcze niepokojącym zjawiskiem wydaje się być nadal wysoki udział (47,4%) osób bezrobotnych z terenów wiejskich. Ponad 36% bezrobotnych nie posiada żadnych kwalifikacji zawodowych. W strukturze bezrobocia - na przestrzeni ostatnich lat – można zauważyć, iż na podobnym poziomie utrzymuje się liczebność wybranych kategorii osób bezrobotnych znajdujących się w szczególnej sytuacji na rynku pracy, zauważalna zmiana dotyczy osób najmłodszych (do 25 r.ż.). Szczegółowe dane prezentuje poniższa tabela.

Tabela 4. Udział procentowy wybranych kategorii osób bezrobotnych w województwie kujawsko-pomorskim w latach 2012-2017

Wyszczególnienie	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Bezrobotni ogółem	148 839	150 145	127 111	107 255	98 522	81 543
Kobiety	80 499	81 002	70 078	60 367	56 684	48 825
% ogółem	54,1	53,9	55,1	56,3	57,5	59,9
Osoby długotrwale bezrobotne	80 480	85 935	77 740	63 149	58 450	49 071
% ogółem	54,1	57,2	61,2	58,9	59,3	60,2
Osoby zamieszkałe na wsi	67 045	68 676	59 172	50 537	46 561	38 686
% ogółem	45,0	45,7	46,6	47,1	47,3	47,4
Osoby bez kwalifikacji zawodowych	48 546	51 104	43 796	38 264	35 388	29 488
% ogółem	32,6	34,0	34,5	35,7	35,9	36,2
Osoby do 25 roku życia	30 619	29 139	22 156	16 977	14 167	10 122
% ogółem	20,6	19,4	17,4	15,8	14,4	12,4
Osoby powyżej 50 roku życia	30 671	33 859	31 351	27 631	25 295	20 606
% ogółem	20,6	22,6	24,7	25,8	25,7	25,3

Wyszczególnienie	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Osoby niepełnosprawne	6 477	6 504	6 026	5080	4561	3595
% ogółem	4,4	4,3	4,7	4,7	4,6	4,4

Źródło: dane WUP w Toruniu⁴

Struktura wykształcenia osób bezrobotnych w województwie kujawsko-pomorskim nie zmienia się znacząco na przestrzeni lat. Większość bezrobotnych znajdujących się w rejestrach powiatowych urzędów pracy w końcu grudnia 2017 r. to osoby o niskim poziomie wykształcenia.

Wśród nich zbliżone liczebności stanowili bezrobotni z wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym i niepełnym podstawowym oraz zasadniczym zawodowym. Odsetek bezrobotnych tych dwóch grup w województwie kujawsko-pomorskim wyniósł 61,8% (wobec 62,3% w 2016 r.) i był najwyższy z notowanych w pozostałych województwach. Problem niskiego wykształcenia osób bezrobotnych w województwie kujawsko-pomorskim został zasygnalizowany w diagnozie *Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020*.

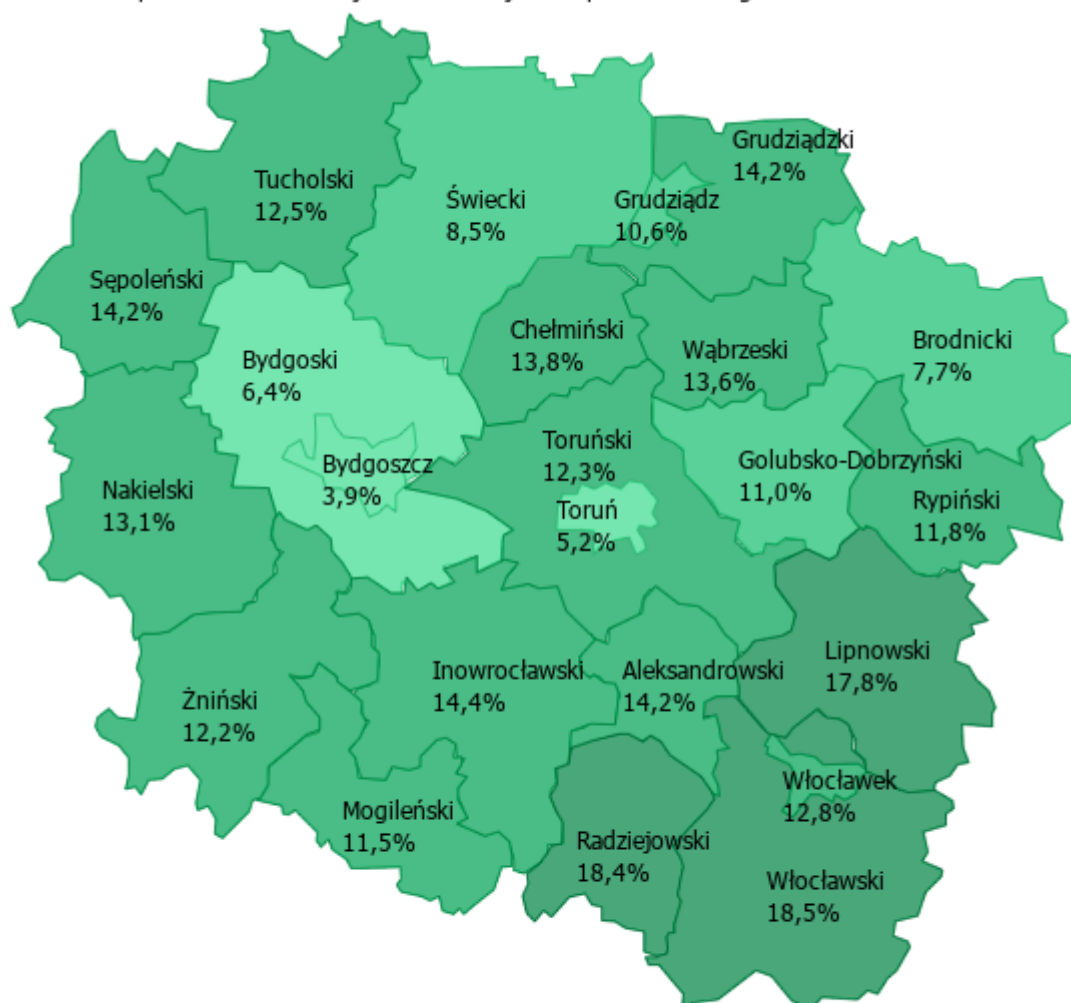
W województwie kujawsko-pomorskim w latach 2012-2017 stopa bezrobocia miała tendencję spadkową (od 17,9% w 2008 roku do 9,9% w 2017), co jest związane z ogólną sytuacją gospodarczą kraju i relatywnie dobrą sytuacją na rynku pracy.

Analizując wielkość stopy bezrobocia w 2017 roku najkorzystniejszej sytuacja wyglądała w dwóch największych ośrodkach miejskich – Bydgoszczy i Toruniu (odpowiednio 3,9% oraz 5,2%), a także w powiecie bydgoskim (poniżej średniej krajowej, 6,4%). Największa stopa bezrobocia została natomiast odnotowana w powiecie lipnowskim, włocławskim i radziejowskim.

⁴ Rynek pracy w województwie kujawsko-pomorskim w 2012 / 2013 / 2014 / 2015 / 2016/ 2017 roku

Mapa 1. Stopa bezrobocia w województwie kujawsko-pomorskim w grudniu 2017 roku

Stopa bezrobocia w województwie kujawsko-pomorskim w grudniu 2017 roku

Opracowanie własne na podstawie danych z GUS, wysokość stopy bezrobocia po weryfikacji na podstawie wyników NSP 2002 i PSR 2010 i po korekcie za okres od grudnia 2017 do sierpnia 2018 r.

Źródło: https://wup.torun.pl/urząd/statystyki/stopa-bezrobocia-w-województwie/?page_stat=6

4.3. Wybrane zagadnienia dotyczące pomocy społecznej w województwie kujawsko-pomorskim

W latach 2014 – 2017 w województwie kujawsko-pomorskim liczba mieszkańców będących klientami pomocy społecznej systematycznie malała, od 11,2% w 2014 roku do 8,3% w roku 2017. Według opinii pracowników ośrodków pomocy społecznej spadek liczby korzystających może być spowodowany kilkoma głównymi czynnikami. Jako dominujące powody, ponad połowa Ośrodków (57%) wskazuje na wypłatę świadczenia wychowawczego (500+) oraz znaczny spadek bezrobocia (48%).⁵

Niewielki wzrost natomiast odnotowano w przypadku odsetka osób długotrwale korzystających z pomocy społecznej, od 65,4% w roku 2014 do 68,1% w roku 2017.

⁵ Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie kujawsko-pomorskim za rok 2017, ROPS, Toruń 2018

4.3.1 Natężenie korzystania z pomocy społecznej w województwie kujawsko-pomorskim

Zgodnie z danymi ze sprawozdania MPiPS-03 za rok 2017 w województwie kujawsko-pomorskim pomocą społeczną objęto 88 026 rodzin (202 495 osób w tych rodzinach).

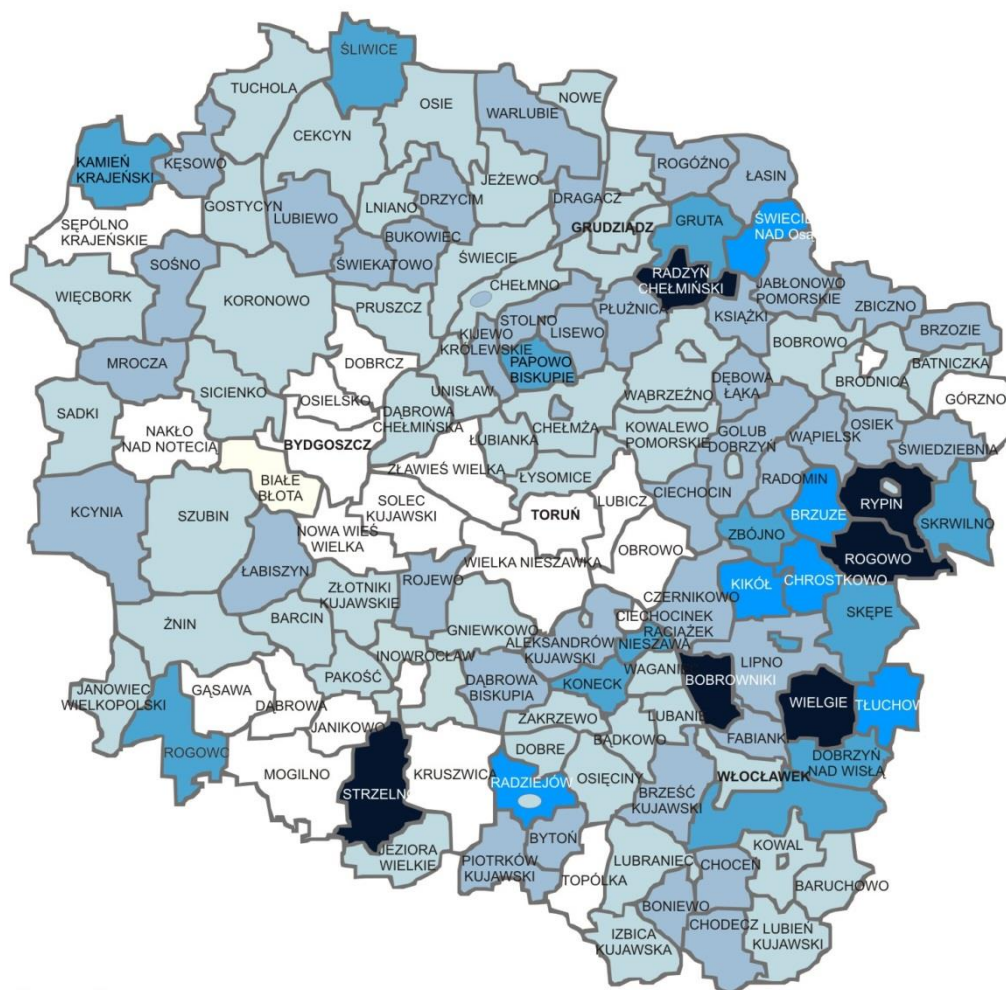
Korzystanie z pomocy społecznej jest zróżnicowane w zależności od powiatu; w najtrudniejszej sytuacji znajdują się powiaty: lipnowski (19,5%) oraz powiat rypiński (17,9%). Natomiast udział klientów pomocy społecznej wśród ogółu mieszkańców poniżej średniej wojewódzkiej odnotowano w: Bydgoszczy (3,1%) i Toruniu (4,4%) oraz w powiecie bydgoskim (5,6%), Grudziądzu (7,7%) i powiecie toruńskim(8,0%).

Tabela 5. Natężenie korzystania z pomocy społecznej w roku 2017 w ujęciu powiatowym

Odsetek korzystających z pomocy społecznej w ogólnej liczbie mieszkańców w powiatach woj. kujawsko-pomorskiego w 2017r.	
Powiat	2017
miasto Bydgoszcz	3,1
miasto Grudziądz	7,7
miasto Toruń	4,4
miasto Włocławek	10,2
powiat aleksandrowski	10,7
powiat brodnicki	9,1
powiat bydgoski	5,6
powiat chełmiński	11,0
powiat golubsko-dobrzyński	10,7
powiat grudziądzki	14,3
powiat inowrocławski	8,5
powiat lipnowski	19,5
powiat mogileński	8,3
powiat nakielski	9,4
powiat radziejowski	10,7
powiat rypiński	17,9
powiat sępoleński	8,5
powiat świecki	9,2
powiat tucholski	10,5
powiat wąbrzeski	9,8
powiat toruński	8,0
powiat włocławski	12,3
powiat żniński	9,5

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie kujawsko-pomorskim za rok 2017, ROPS, Toruń 2018.

Mapa 2. Natężenie pomocy społecznej w województwie kujawsko-pomorskim w 2012 r.

Legenda

- Do 100 korzystających na 1000 mieszkańców (23 gminy)
- Od 101 do 150 korzystających na 1000 mieszkańców (53 gminy)
- Od 151 do 200 korzystających na 1000 mieszkańców (42 gminy)
- Od 201 do 250 korzystających na 1000 mieszkańców (14 gmin)
- Od 251 do 300 korzystających na 1000 mieszkańców (6 gmin)
- Powyżej 300 korzystających na 1000 mieszkańców (6 gmin: Bobrowniki – 310, Wielgie – 344, Strzelno – 348, Rogowo - powiat rypiński – 368, Rypin g – 385, Radzyń Chełmiński - 619)

Źródło: opracowano na podstawie danych ze sprawozdania MPiPS-03 za 2012 rok i BDL GUS, opracowanie: ROPS, Toruń.

Mapa 3. Natężenie korzystania z zasobów pomocy społecznej w roku 2017

Natężenie korzystania z pomocy społecznej w gminach województwa kujawsko-pomorskiego w 2017 roku

- do 50 korzystających na 1 000 mieszkańców (6)
- od 51 do 100 korzystających na 1 000 mieszkańców (67)
- od 101 do 150 korzystających na 1 000 mieszkańców (47)
- od 151 do 200 korzystających na 1 000 mieszkańców (13)
- od 201 do 250 korzystających na 1 000 mieszkańców (8)
- od 251 do 300 korzystających na 1 000 mieszkańców (2)
- powyżej 301 korzystających na 1 000 mieszkańców (1)

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie kujawsko-pomorskim za rok 2017, ROPS, Toruń 2018.

Porównując dane za rok 2012 i 2017 warto zwrócić uwagę, jak zmieniła się sytuacja natężenia korzystania z pomocy społecznej w województwie kujawsko-pomorskim. Liczba gmin, w których odnotowano najniższy wskaźnik natężenia (do 100 korzystających na 1000 mieszkańców), znacząco wzrosła, mniej jest także gmin znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji (powyżej 250 osób korzystających z pomocy społecznej w przeliczeniu na 1000 mieszkańców). Wyliczony na podstawie takich danych wskaźnik deprivacji lokalnej wynosi w roku 2017 82, podczas gdy w roku 2013 jego wartość wyniosła 120.

4.3.2 Powody korzystania z pomocy społecznej

Poznanie powodów ubiegania się o pomoc i prawidłowe rozeznanie lokalnych potrzeb społecznych wpływa na skuteczność i efektywność podejmowanych działań w zakresie pomocy społecznej. Jest to również punkt wyjścia dla osób chcących rozpocząć działalność podmiotu ekonomii społecznej, ukazując konieczne obszary oddziaływania podmiotu.

Z danych GUS dotyczących korzystania z pomocy społecznej w województwie kujawsko-pomorskim w latach 2014-2016 wynika, że najczęściej występującymi przyczynami trudnej sytuacji życiowej osób i rodzin, a jednocześnie powodami ubiegania się o pomoc społeczną w województwie kujawsko-pomorskim, były – podobnie jak w roku 2012:

- ubóstwo,
- bezrobocie,
- niepełnosprawność,
- długotrwała lub ciężka choroba,
- bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych.

Tabela 6. Dominujące powody korzystania z pomocy społecznej w latach 2014-2016 w województwie kujawsko-pomorskim (powody przyznania pomocy rodzinie)

	2014	2015	2016
Ubóstwo	60 914	57 522	53 037
Bezrobocie	57 519	51 720	45 586
Niepełnosprawność	26 295	25 856	25 149
Długotrwała lub ciężka choroba	21 402	21 966	22 651
Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego	14 382	13 422	11 081

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL.

Problemy społeczne, będące powodami udzielania pomocy społecznej, dotyczą różnych sfer życia. Od lat w województwie kujawsko-pomorskim wśród przyczyn przyznawania zasiłków pomocy społecznej dominują problemy związane z trudną sytuacją ekonomiczną, poważnymi kłopotami ze stanem zdrowia oraz trudnościami w prawidłowym funkcjonowaniu rodziny. Zazwyczaj w jednej rodzinie korzystającej ze świadczeń występuje jednocześnie kilka problemów, ze względu na które udzielane jest wsparcie. Trzeba mieć to na uwadze dokonując analiz odnoszących się do całej populacji świadczeniobiorców (dane dotyczące podziału rodzin objętych pomocą ze względu na powód jej przyznania nie należy sumować).

Powody korzystania z pomocy społecznej

1. Ubóstwo

- w województwie kujawsko-pomorskim w latach 2014-2016 najważniejszym i najdotkliwszym problemem, podobnie jak w latach 2008-2012, było ubożenie ludności;
- ubóstwo było najczęstszym powodem korzystania z pomocy społecznej – dotyczyło ok. 30 % rodzin;
- w latach 2014-2016 odsetek rodzin, którym przyznawano świadczenia społeczne z powodu ubóstwa, zmalał znacząco w porównaniu z rokiem 2012; również na przestrzeni tych 3 lat wykazywał tendencję malejącą (od 30,1% do 29,8%)
- rzadko problemy występują pojedynczo, a ubóstwo potrafi łączyć różne aspekty, z tego względu jest to najczęściej wymieniana kategoria w odniesieniu do powodów przyznawania z pomocy społecznej;
- w wielu przypadkach przyczyną niekorzystnych zjawisk dla rodzin jest niski status materialny i niezaradność życiowa.

Ekonomia społeczna jest szansą na zmianę statusu materialnego osób, które założą podmiot ekonomii społecznej, przystąpią do niego, bądź skorzystają z jego wsparcia. Zarówno członkostwo w spółdzielni socjalnej, jak udział w zajęciach Centrum Integracji Społecznej lub uczestnictwo w projektach organizacji pozarządowych dają możliwości zarobkowania i samorozwoju.

2. Bezrobocie

- bezrobocie ma znaczący wpływ na pogarszanie się warunków socjalno-bytowych osób i rodzin, gdyż brak możliwości zatrudnienia powoduje, że rodziny mają poważne trudności w zaspokajaniu podstawowych potrzeb życiowych;
- bezrobocie było drugim dominującym powodem przyznawania pomocy społecznej, dotyczyło bowiem ponad 1/4 rodzin, które zostały objęte pomocą;
- w latach 2014-2016 nastąpił spadek odsetka rodzin, które uzyskały zasiłki z powodu bezrobocia (znaczący w stosunku do roku 2012; również na przestrzeni tych 3 lat z tendencją malejącą: 2014: 28,4% świadczeń z powodu bezrobocia, 2015: 26,9% i 2016: 25,7%);
- spadek liczby rodzin, którym przyznano świadczenia z powodu bezrobocia, był ściśle związany z odnotowanym spadkiem liczby osób bezrobotnych w województwie kujawsko-pomorskim;

Osoby bezrobotne to główny katalog osób, do których kierowane jest wsparcie w ramach funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej. Podmioty te umożliwiają zatrudnienie (spółdzielnie socjalne), udział w zajęciach aktywizacyjnych (Centra Integracji Społecznej, Kluby Integracji Społecznej), które często są wieńczone możliwością podjęcia zatrudnienia. To także szansa dla osób, które zawiążą stowarzyszenie/fundację i skierują swoje działania na realizację odpłatnych usług na rynku (za czym idzie zatrudnienie w organizacji).

3. Niepełnosprawność

- osoby niepełnosprawne wymagają szczególnego rodzaju wsparcia, z uwagi nie tylko na niepełnosprawność fizyczną i/lub umysłową, ale również ze względu na trudności i bariery związane z integracją społeczno-zawodową ze środowiskiem;
- ta grupa korzystających z pomocy społecznej jest więc objęta szczególnym systemem wsparcia w ramach różnych projektów w perspektywie 2014-2020 poprzez wprowadzenie obowiązku kwalifikowania do udziału w projekcie określonej liczby osób niepełnosprawnych lub zastrzeżenie pierwszeństwa dla osób niepełnosprawnych w dostępie do korzystania z oferty wsparcia;
- w okresie 2008-2012 wśród ogólnej liczby rodzin korzystających z pomocy społecznej, rodziny, w których występował problem niepełnosprawności stanowiły 13-14%.

4.4. Zmiana stanu rozwoju ekonomii społecznej w regionie

W porównaniu do sytuacji przedstawionej w diagnozie zawartej w *Programie*, zmienił się stan ilościowy ekonomii społecznej w województwie. Przede wszystkim zwiększyła się liczba poszczególnych typów podmiotów ekonomii społecznej:

Tabela 7. Liczba PES danego rodzaju w roku 2013 i 2017

Podmiot	Liczba w roku 2013 (stan z diagnozy)	Liczba w roku 2017 (na podstawie sprawozdania)
CIS	4	4
KIS	15	21
ZAZ	6	9
WTZ	37	36
Spółdzielnie socjalne	43	79
Organizacje pozarządowe	3900	4476

Źródło: opracowanie na podstawie Programu oraz Sprawozdania za rok 2017.

Widoczny jest zwłaszcza wzrost liczby zarejestrowanych spółdzielni socjalnych (z 43 do 79 podmiotów).

Do oszacowania poziomu zatrudnienia w podmiotach ekonomii społecznej wykorzystano dane GUS dotyczące sektora non-profit w 2014 roku oraz dane z serwisu NGO (Klon/Jawor). Z danych tych wynika, że zatrudnienie w NGO w województwie kujawsko-pomorskim nie przekroczyło 1% udziału w rynku pracy.

Warto podkreślić, że (zgodnie z danymi ze strony: <https://publicystyka.ngo.pl/9-faktow-o-ngo-w-województwie-kujawsko-pomorskim>, dane za rok 2016): *Kujawsko-pomorski sektor pozarządowy wyróżnia się na tle innych województw wyraźnie większym udziałem organizacji, które zatrudniają co najmniej jednego stałego pracownika (niezależnie od formy umowy) – jest ich 43% w tym regionie i 35% w całym sektorze. W konsekwencji, mimo że o 2 punkty procentowe mniej stowarzyszeń i fundacji w kujawsko-pomorskim zleca co jakiś czas pracę odpłatnym współpracownikom, w porównaniu z całą polską znacząco mniej organizacji w tym województwie działa wyłącznie w oparciu o pracę społeczną.*

Być może dlatego nieco mniej kujawsko-pomorskich organizacji współpracuje z tzw. zewnętrznymi wolontariuszami (niebędącymi członkami władz ani innych struktur organizacji) – 58% w stosunku do 61% w całym sektorze – a także nieznacznie niższa jest aktywność członków stowarzyszeń w tym województwie (średnio 46% członków podejmuje działania na rzecz organizacji, w stowarzyszeniach w całej Polsce 49%).

Zgodnie z danymi ze strony: <https://publicystyka.ngo.pl/9-faktow-o-ngo-w-województwie-kujawsko-pomorskim> (dane za rok 2014):

W województwie kujawsko-pomorskim częściej niż w całej Polsce „sport, turystyka, rekreacja, hobby” jest najważniejszą dziedziną aktywności organizacji – 43% kujawsko-pomorskiego sektora deklaruje, że działa w tym obszarze, w całym kraju jest to 34% stowarzyszeń i fundacji.

W konsekwencji inne pola aktywności (takie jak kultura i sztuka, edukacja i wychowanie, pomoc społeczna) są w sektorze kujawsko-pomorskim rzadziej reprezentowane.

Wykres 1. Główne dziedziny działań kujawsko-pomorskich organizacji na tle ogólnopolskim

Źródło: <https://publicystyka.ngo.pl/9-faktow-o-ngo-w-województwie-kujawsko-pomorskim>, dane za rok 2016.

4.5. Zidentyfikowane w *Programie* usługi użyteczności publicznej zaspakajające ważne potrzeby, których mieszkańcy społeczności lokalnych nie są w stanie zaspokoić samodzielnie, a mogące być dostarczane przez podmioty ekonomii społecznej

W *Programie* wskazano (s. 32), że usługi użyteczności publicznej zaspakajające ważne potrzeby, których mieszkańcy społeczności lokalnych nie są w stanie zaspokoić samodzielnie, to w szczególności:

- usługi opiekuńcze – w Polsce rośnie na nie zapotrzebowanie, a starzenie się społeczeństwa jeszcze pogłębi tę tendencję. Potrzebne jest zwiększanie podaży tych usług, nie tylko dla osób starszych, lecz także dzieci, niepełnosprawnych i innych grup;
- usługi w zakresie ochrony zdrowia, edukacji, kultury i ochrony środowiska;
- zbiorowe usługi komunalne;
- usługi wzajemne – przedsięwzięcia działające w obszarze rynku i konkurencyjne właśnie ze względu na swój charakter, np. ubezpieczenia wzajemne, usługi zdrowotno-opiekuńcze, spółdzielnie telefoniczne itp.

4.6. Sprawdzenie zgodności z nadrzędnymi dokumentami strategicznymi i operacyjnymi na poziomie regionalnym i krajowym

Kujawsko-Pomorski Program na Rzecz Ekonomii Społecznej do roku 2020 jako jeden z programów niezbędnych do realizacji celów *Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 – Plan Modernizacji 2020+* poprzez zaprojektowane działania przyczyni się do modernizacji sfery społecznej i wpłynie na poprawę sytuacji mieszkańców województwa, szczególnie tych słabszych, wymagających wsparcia. *Program* powstał jako dokument, którego celem jest zwiększenie szans na zatrudnienie grup defaworyzowanych poprzez wsparcie sektora ekonomii społecznej oraz zapewnienie jego skutecznego i efektywnego funkcjonowania, a także skoordynowania regionalnej polityki wobec tego sektora (*Kujawsko-Pomorski Program na Rzecz Ekonomii Społecznej do 2020*). Jako taki dokument pozostaje aktualny, zaś ukierunkowanie pomocy na kategorie grup defaworyzowanych nadal jest potrzebne.

Wprawdzie sytuacja społeczno-gospodarcza w regionie uległa poprawie (niższe bezrobocie, zwłaszcza wśród ludzi młodych, niższy odsetek osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej), jednak nadal pozostają takie grupy osób, którym trudno jest znaleźć pracę. W szczególnej trudnej sytuacji znajdują się osoby po 50 r.ż., których odsetek w strukturze bezrobotnych w regionie jest obecnie wyższy niż w roku 2012. Podobnie wygląda sytuacja kobiet (ich udział w ogóle bezrobotnych rośnie) oraz osób zamieszkałych na wsi. Zwraca również uwagę fakt, że wśród ogółu bezrobotnych wzrósł odsetek osób bez kwalifikacji. Działania na rzecz ekonomii społecznej skutkujące m.in. powstaniem nowych miejsc pracy w województwie kujawsko-pomorskim pozostają aktualnym i potrzebnym kierunkiem wsparcia. Ciągłe istotny pozostaje rozwój ekonomii społecznej na terenach zmarginalizowanych (osiedla, dzielnice, tereny wiejskie), w których skumulowane problemy społeczne blokują aktywność.

Przewidziane w *RPO województwa kujawsko-pomorskiego* wzmocnienie sektora ekonomii społecznej pozostaje istotną kwestią. Dokonał się – choć w skali regionu niewystarczający – rozwój ilościowy. W mniejszym stopniu sektor się umacnia – niewielka jest skala ekonomizacji podmiotów ekonomii społecznej, ale przede wszystkim brakuje działań edukacyjnych, skierowanych do przedstawicieli PES, ale przede wszystkim – do osób spoza PES. Z uwagi na sytuację na rynku pracy warto jeszcze bardziej podkreślić preferencje dla osób znajdujących się w szczególnej sytuacji na rynku pracy i osób wykluczonych społecznie.

V. Analiza wyników badania jakościowego

5.1. Specyfika regionalna oraz wynikające z niej zjawiska społeczne jako przesłanki dla działania PES

5.1.1. Specyfika województwa kujawsko-pomorskiego na tle kraju pod względem występowania problemów społecznych

Wśród uczestników wywiadów przeważa opinia, że województwo kujawsko-pomorskie **nie wyróżnia się** na tle kraju pod względem występujących problemów społecznych.

Cytat: Myślę, że znacząco nie odbiega raczej od pozostałej reszty kraju. Raczej nie, nie widzę tutaj jakichś takich specjalnych różnic w jedną albo w drugą stronę. [CIS]

Pojawiają się pojedyncze głosy wskazujące, że sytuacja w województwie kujawsko-pomorskim jest nie gorsza niż w pozostałej części kraju, ale **lepsza** niż w województwach Polski Wschodniej.

Cytat: (...) nie wyróżnia na tle kraju, pod względem występujących w nim problemów społecznych, jest takie jak wszystkie inne. Jest lepiej niż na ścianie wschodniej. [Przedsiębiorstwo Społeczne]

Formułowane są też jednak opinie, że województwo kujawsko-pomorskie **wyróżnia się** na tle kraju pod względem wysokiej **stopy bezrobocia**.

Cytat: (...) jednym ze wskaźników jest wskaźnik bezrobocia, (...) który jest jednym z najwyższych w kraju. [Fundacja]

Dostrzegane są dysproporcje pomiędzy województwem kujawsko-pomorskim a województwami ościennymi, na przykład województwem wielkopolskim. Kujawsko-pomorskie wypada w ramach tego porównania gorzej pod względem występowania problemów społecznych – zwłaszcza bezrobocia.

Cytat: (...) duże zauważamy dysproporcje, choćby między tym sąsiednim województwem, wielkopolskim. (...) gdzie (...) znowu wróć do bezrobocia, bardzo niskie. Bo tam, około 3 czy chwilami poniżej 3%. I realizując działania aktywizacyjne na terenie województwa wielkopolskiego, a tu, widzimy rzeczywiście czy tutaj jest gorsza sytuacja. [Fundacja]

5.1.2. Zjawisko bezrobocia w województwie kujawsko-pomorskim

Uczestnicy wywiadów wskazują, że wyższy poziom bezrobocia występuje przede wszystkim na terenach popegeerowskich oraz ogólnie – na obszarach wiejskich, nieuprzemysłowionych, zwykle oddalonych od dużych ośrodków miejskich.

Cytat: W mniejszych miejscowościach po byłych PGR-ach jest mnóstwo ludzi zagrożonych ubóstwem. Mnóstwo ludzi, którzy potracili pracę. [Stowarzyszenie_1]

Cytat: Myślę, że więcej jest zdecydowanie na obszarach wiejskich. Jeszcze w dalszym ciągu mniej na obszarach miejskich, dlatego że większa jest infrastruktura przemysłowa, więcej jest zakładów, więcej jest możliwości znalezienia pracy na dłużej, na krócej, ale więcej jednak w dalszym ciągu i więcej jest zakładów, i miejsc pracy, czy to w samym mieście, czy w pobliżu miast. [CIS]

Cytat: Im mniejsze miejscowości i bardziej oddalone od tych głównych ośrodków, tym większy jest problem. [Stowarzyszenie_3]

Respondenci wskazują jednak na gminy, które w mniejszym stopniu borykają się z problemami społecznymi, zwłaszcza bezrobociem, gdyż na ich terenie działają zakłady przemysłowe będące miejscem zatrudnienia dla mieszkańców.

Cytat: (...) są gminy na przykład, mówię tutaj gmina Janikowo, gmina Barcin, są to gminy, które mają znaczny wpływ właśnie z tych spółek dużych, giełdowych przedsiębiorstw. No, jakieś tam stałe wpływy. Czyli gminy nie są w jakiejś tam bardzo ciężkiej sytuacji. Z drugiej strony mieszkańcy też mają znaczną liczbę miejsc pracy. [Fundacja]

Podstawową przyczyną generującą bezrobocie była likwidacja dużych zakładów pracy, między innymi cukrowni, PGR-ów lub innych przedsiębiorstw o porównywalnym znaczeniu dla lokalnego rynku pracy. Na obszarach dotkniętych tym problemem nastąpił znaczny wzrost bezrobocia, przede wszystkim z uwagi na brak innych przedsiębiorstw, w których mogliby się zatrudnić zwolnieni pracownicy.

Cytat: To zawsze była obwodnica, to zawsze było Nakło, to zawsze był nasz powiat inowrocławski, gdzie tego typu firmy poupadały. Państwowe gospodarstwa rolne poupadały, cukrownie zostały pozamykane. I tam bezrobocie było zawsze na poziomie 25, ponad 20%. [JST]

5.1.3. Specyfika województwa kujawsko-pomorskiego ze względu na liczbę rodzin i osób będących klientami pomocy społecznej

Respondenci dostrzegają różnice w liczbie rodzin i osób będących klientami pomocy społecznej, lecz podkreślają, że wynikają one ze specyfiki województw, np. wynikającej z obecności dużych ośrodków miejskich. Problem bezrobocia w województwie kujawsko-pomorskim jest więc większy niż w województwie mazowieckim, wielkopolskim czy pomorskim. Ich zdaniem sytuacja województwa jest jednak lepsza niż, na przykład, sytuacja w województwie lubelskim czy lubuskim. Natomiast porównanie do województw o podobnej charakterystyce ukazuje, że województwo kujawsko-pomorskie nie wyróżnia się pod względem liczby osób i rodzin objętych pomocą społeczną.

Cytat: Oczywiście, jeżeli mówimy o Warszawie, jest na pewno znaczna różnica pomiędzy województwem mazowieckim, województwem wielkopolskim, (...) Województwem pomorskim. Bo jednak ilość rodzin korzystających z pomocy społecznej można to przełożyć na wielkość bezrobocia, (...) I w Poznaniu, i w ogóle w całym województwie wielkopolskim, to bezrobocie jest (...) na jednym (...) z najniższych poziomów. I myślę sobie, (...) że nie mamy co się porównywać tutaj, (...) Do Wielkopolski, do pomorskiego, (...) do mazowieckiego. Natomiast też myślę, że nasza sytuacja (...) niż ta w Lubelskim, Lubuskim. Trochę jest lepsza. [Stowarzyszenie_2]

Pojawiają się też jednak głosy, że województwo kujawsko-pomorskie jest **powyżej średniej krajowej** pod względem liczby rodzin i osób będących klientami pomocy społecznej.

Cytat: Uważam, to jesteśmy powyżej średniej. Znaczący na pewno jest to bardzo odczuwalny. (...) Między innymi na ościennym województwie wielkopolskim. Stąd bardzo duże zauważamy dysproporcje, choćby między tym sąsiednim województwem, wielkopolskim. [Fundacja]

5.1.4. Obszary województwa, w których kumulują się problemy społeczne

Zdaniem objętych badaniem osób problemy społeczne przede wszystkim kumulują się w **małych miejscowościach**, w miejscowościach **popožeerowskich**, które są pozbawione komunikacji z większymi miejscowościami. Realnym problemem jest **brak transportu publicznego**, który łączyłby małe wsie z większymi miejscowościami. Osoby zamieszkujące te najmniejsze miejscowości,

w których nie ma zakładów pracy, które nie posiadają własnego środka transportu, są pozbawione możliwości podjęcia pracy ze względu na brak możliwości dojeżdżania do niej. Są to zatem miejscowości, gdzie nie kursują ani żadne autobusy, ani prywatny transport zbiorowy, a odległość od większej miejscowości uniemożliwia dotarcie do pracy pieszo czy rowerem.

Cytat: I dużym problemem, bardzo dużym, który myśmy zdiagnozowali (...) to było brak stałej komunikacji pomiędzy tymi miejscowościami (...) a miastem. Bardzo często to nie była duża odległość. To było 10 kilometrów. Czasami 15. Natomiast tam nie dojeżdżał żaden autobus. Było to wytłumaczenie, tak, dla tych osób, że: „No, ja nie mogę iść do pracy...”, (...) Dla jednych było to wytłumaczenie, a dla innych była to realna trudność. W jego miejscowości popegeerowskiej, tam nie ma żadnej pracy, (...) Natomiast codzienne dojeżdżanie po 15 kilometrów w tę i z powrotem, i na przykład jeszcze zimą, stanowi problem. (...) Są miejscowości, gdzie po prostu nie dojeżdża żaden autobus, (...) żaden środek lokomocji. (...) Tam nie ma transportu. [Spółdzielnia Socjalna]

Subregion IV wyróżnia się pod względem stopy bezrobocia, która na tych terenach osiągała poziom nawet 20%. Biorąc za odniesienie ogólnopolskie dane z czwartego kwartału 2018 roku, stopę tę uznać należy za bardzo wysoką.

Cytat: Subregion IV charakteryzuje się bezrobociem, które do niedawna cały czas w terenie w tych kilku powiatach, na których głównie działamy, było, wynosiło około 20%. [Fundacja]

Problem bezrobocia generuje powstawanie kolejnych problemów społecznych, takich jak ubóstwo i bieda. Subregion IV, cechujący się wysokim poziomem bezrobocia, jest jednocześnie obszarem, na którym duża liczba rodzin i osób korzysta z pomocy społecznej ze względu na złą sytuację życiową. Sporym problemem w tym regionie jest brak dużego ośrodka miejskiego, w którym mieszkańcy mogliby podjąć pracę. Jedno z większych miast w tym regionie – Inowrocław – charakteryzuje się wysoką stopą bezrobocia.

Cytat: Ja uważam, że te nasze powiaty, na których my działamy, są bardzo dużymi. (...) jest bardzo duże bezrobocie, a to powoduje, że osób ubogich i rodzin ubogich (...) Korzystających z pomocy społecznej jest bardzo dużo. (...) daleko jest nam tutaj w tym obszarze, subregionie IV do większych miast. [Fundacja]

Tym, co według respondentów ma wpływ na zróżnicowanie występowania problemów społecznych na terenie województwa, jest ich nierówny stopień zurbanizowania. Tereny mniej zurbanizowane cechują się wyższą stopą bezrobocia, a co za tym idzie, także większą liczbą osób ubogich i korzystających z pomocy społecznej. Realnym problemem jest brak odpowiednio rozbudowanej siatki transportu publicznego. Są tereny, które pozbawione są zarówno oferty publicznego, jak i prywatnego transportu zbiorowego, przez co ich mieszkańcy nie mają dostępu do większych ośrodków miejskich i zakładów pracy.

Cytat:

B: A od czego to może zależeć?

O: Właśnie od tej, od mniejszej urbanizacji, która się rozciąga nie tylko na jedną gminę, ale to może obejmować większy obszar jakby, tak.

B: Czyli (...) dostęp do komunikacji miejskiej...

O: Też może być utrudnieniem...

B: Infrastruktura.

O: ... jak najbardziej, tak.. [CIS]

Cytat: Ale jeśli chodzi o całe województwo to w gminach wiejskich typowo to ciągle poziom bezrobocia jest duży, mało jest podmiotów w których można znaleźć pracę. A jeśli chodzi o dojazd do dużych ośrodków to jest bardzo słaby, bo PKS-em się nie dojedzie z wielu miejsc. [KIS_1]

W największym stopniu dotknięte problemami społecznymi są zatem tereny oddalone od dużych miast. Są to powiaty lipnowski, inowrocławski, włocławski.

Cytat: Każdy problem ma swoją specyfikę. Te powiaty lipnowskie. Tak, zdecydowanie. To już jest relatywnie daleko do Torunia. Z tego co wiem, tam zawsze był problem. Inowrocławski był pozbawiony miejsc pracy. Włocławski. Tak, włocławski. W porównaniu do Torunia i Bydgoszczy to jest gorzej. [KIS_1]

Inni respondenci wskazują na konkretne miasta, wokół których są tereny o wysokim stopniu występowania problemów społecznych, jak Tuchola, Grudziądz, Wąbrzeźno.

Cytat: (...) północno-zachodnia część naszego województwa.

B: Tuchola, Grudziądz.

O: Tak, Wąbrzeźno [KIS_2]

Uczestnicy wywiadów wskazują, że podobnie jak wysoki poziom bezrobocia, problemy społeczne w największym stopniu dotyczą terenów wiejskich. W miejscowościach, w których nie ma zakładów pracy, a które są znacznie oddalone od dużych ośrodków miejskich, zjawiska te wyraźnie nasilają się. Natomiast szczególna ich kumulacja ma miejsce zwłaszcza na terenach popegeerowskich.

Cytat: Te najbardziej oddalone od dużych miast. Tak, zdecydowanie. I takie typowe obszary wiejskie w tej chwili większy problem dotyka. [KIS_1]

Cytat: (...) bez wątplenia te duże obszary to obszary popegeerowskie, które do dziś są taką plamą na mapie wymagającą dużego wsparcia tego środowiska. [KIS_1]

Istotnym czynnikiem wpływającym na nasilenie występowania problemów społecznych na danym terenie jest zamożność gminy. Gminy biedne, o niskim dochodzie mają trudności z wspieraniem swoich mieszkańców, gdyż brakuje im na to środków finansowych.

Cytat: Bardziej małe miejscowości oddalone, mało zorganizowane. Też biedniejsze gminy. Biedniejsze gminy, o niższych dochodach. Nie mogą pewnych działań podejmować nawet i rozwiązywać lokalnie, bo (...) trudno podejmować działania aktywizacyjne w gminach, jeżeli nie ma się na to środków. [KIS_1]

W odniesieniu do problemu bezdomności sytuacja wygląda jednak odwrotnie. Problem ten koncentruje się bowiem w dużych miastach, do których napływają osoby bezdomne, gdyż w dużych miastach łatwiej jest funkcjonować bez stałego miejsca zamieszkania.

Cytat: Jeżeli już spojrzymy na problemy związane z bezdomnością to jest dokładnie odwrotnie. Najwięcej problemów związanych z bezdomnością mają duże aglomeracje, bo łatwiej bezdomnemu tam się odnaleźć i funkcjonować. Zjeżdżają wręcz. [KIS_1]

5.1.5. Tereny w mniejszym stopniu dotknięte problemami społecznymi

Osoby z niepełnosprawnością mają większą szansę na rozwój osobisty w **dużych miastach** (Toruń, Bydgoszcz). Duże miasta poprzez lepiej rozwiniętą infrastrukturę i transport publiczny umożliwiają osobom z niepełnosprawnością przemieszczanie się, poruszanie się po mieście, korzystanie z dóbr kultury. Im mniejsza miejscowość, tym trudniej jest takim osobom samodzielnie zaspakajać swoje potrzeby.

Cytat: w większych miastach (Bydgoszcz, Toruń, czy Warszawa, Łódź, Poznań) znacznie szybciej postępuje rozwój osoby niepełnosprawnej, środki komunikacji są szersze, poruszanie się po mieście i korzystanie z dóbr kultury jest na wyższym poziomie. [Stowarzyszenie_1]

Problem bezrobocia w mniejszym stopniu dotyka dużych miast (Toruń, Bydgoszcz, lecz także Włocławek), natomiast nasila się w powiatach i subregionach, w których przeważają tereny wiejskie.

Cytat: Oczywiście kwestia bezrobocia jest mniejsza w dużych miastach, tak? Czyli można tu porównać Bydgoszcz – Toruń, Włocławek ewentualnie. Natomiast wiadomo, jest trochę większa w, w powiatach tych z przewagą wiejskich. [Spółdzielnia Socjalna]

5.1.6. Tendencja do współwystępowania problemów społecznych na danym obszarze oraz mechanizmy prowadzące do występowania takiej prawidłowości

Im mniejsze miasto, tym trudniej zarówno o aktywizację, jak i o samą pracę dla osób z niepełnosprawnością. Przeważa **postawa nadmiernie opiekuńcza**, cechująca się wysoką troskliwością, chęcią wyręczenia osoby będącej pod opieką, co uniemożliwia prawidłowy postęp i rozwój osobom z niepełnosprawnością.

Cytat: Im mniejsze miasto tym trudniej i o aktywizację i o pracę dla osób niepełnosprawnych. Osoby niepełnosprawne przebywają w domu, nie ma na miejscu jakiegoś ośrodka kultury. Zwycięża postawa nadmiernie opiekująca, wszyscy są troskliwi i opiekujący się, co uniemożliwia prawidłowy postęp i rozwój osobom z niepełnosprawnością. [Stowarzyszenie_1]

Problemem w województwie kujawsko-pomorskim jest to, że samorządy **w niewielkim stopniu stosują** w zamówieniach publicznych **klauzul społecznych** umożliwiających w dużym stopniu ukierunkowywanie realizowanych działań na rzecz pomocy osobom z niepełnosprawnościami, które znajdują się w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy. Problem ten dotyczy samorządów na każdym szczeblu, lecz wydaje się być najbardziej nasilony w małych **samorządach gminnych**. Wynika to prawdopodobnie z obaw o możliwość pojawienia się problemów przy kontroli projektów przez Regionalne Izby Rozrachunkowe, problemów realizacyjnych czy jakichś innych kwestii formalnych.

Cytat: Natomiast, na poziomie tutaj lokalnym, dla nas największym problemem, żeby wejść i utrzymać się na rynku pracy, jest brak stosowania klauzul społecznych w ustawach o zamówieniach publicznych. Niestety z przykrością musimy powiedzieć, że samorządy (...) mają obawy i nie stosują tych klauzul. Funkcjonujemy ponad 6 lat na rynku i w zasadzie, dopiero w tym roku gmina nasza (...) zastosowała klauzulę w takich drobnych usługach. Natomiast generalnie, samorządy nie stosują. Szczególnie takie samorządy gminy wiejskie. (...) generalnie obawiają się, że w przypadku kontroli Regionalnych Izb Obrachunkowych, zamówień publicznych (...) będą problemy potem z rozliczeniem tego tytułu zadań publicznych, (...). [Spółdzielnia Socjalna]

5.1.7. Społeczne skutki zjawiska migracji – zarówno w odniesieniu do wyjazdów zagranicznych, jak i stałych wyjazdów do innych regionów kraju

Migracja w największym stopniu dotyczy terenów wiejskich, z których głównie osoby młode wyjeżdżają w celu poszukiwania pracy, lepszych warunków życia. Spora ich część migruje za granicę. W małych miejscowościach pozostają więc przede wszystkim osoby starsze i w średnim wieku, zaś młodsze pokolenia w dużym stopniu przeprowadziły się albo do innych krajów, albo do dużych miast na terenie Polski.

Cytat: Ludzie mają większą łatwość w przemieszczaniu się, (...) w Polsce, a poza tym, (...) już jakby przez otwarcie granic i udostępnienie jakby przez inne kraje tych możliwości, (...) ludzie wyjeżdżają, jak najbardziej w granicach Unii Europejskiej. [CIS]

W związku z migracją zagraniczną pojawił się problem z brakiem osób chętnych do podjęcia pracy w regionie. Część mieszkańców, obserwując zarobki bliższych czy dalszych osób będących na emigracji, nie była chętna do podejmowania pracy za relatywnie niskie wynagrodzenia oferowane przez przedsiębiorców na terenie regionu. Kolejne osoby chętniej wyjeżdżały więc za granicę, by również spróbować swoich sił na atrakcyjniejszych rynkach pracy. Podejmowanie pracy na miejscu w ich mniemaniu było nieoptymalne, jako że praca ta jest zbyt mało wynagradzana.

Cytat: I społeczność lokalna obserwując to zjawisko, pomimo że mogłyby tutaj te osoby pracować we Włocławku, zachęcane tym ogromnym jakimś, może w cudzym pieniądzem, tą karierą też zaczęły emigrować. Jednemu się powiodło, drugiemu nie, niemniej jednak mogę powiedzieć, że status społeczny osób, gdzie jeden z członków rodziny wyemigrował, był naprawdę o wiele wyższy od osób, które zostały w danym środowisku, typu sąsiad, kuzyn. To powodowało też taką dziwną zawiść i brak takiego jakiegoś zaangażowania do podjęcia zatrudnienia tutaj u nas we Włocławku. No bo, jeżeli porównywało się, ile zarabia mój kolega na przykład w Anglii, czy w Niemczech to tutaj proponując, pracodawca proponując niską pracę raczej nie zachęcał do jej podjęcia. W związku z tym to bezrobocie utrzymywało się na tym, a nie innym poziomie. [KIS_2]

Migracja następuje także pomiędzy terenami wiejskimi i miastami. Część populacji regionu migruje ze wsi do miast w poszukiwaniu pracy, ponieważ praca na roli jest dla nich nieoptymalna, bądź nieatrakcyjna, bądź po prostu nie posiadają gospodarstwa.

Cytat: Ludzie ze wsi uciekają do miasta. I oni stanowią teraz największą grupę. [Stowarzyszenie_1]

Cytat: Zauważyliśmy również taką właśnie migrację ze wsi, z gmin do Włocławka. Tak, jak powiedziałam wcześniej, brak jakichś możliwości rozwoju na wsi, wyczerpania się pewnych zasobów, brak optymalności prowadzenia gospodarstwa, uzyskiwanych niskich środków, brak ze strony osób zwierzchnich, jeśli chodzi o jakieś plany odbiorów płodów rolnych, czy jakieś kataklizmy, spowodowały, że te osoby przemieściły się do miasta, zarejestrowały się w Biurze Pracy otrzymując o wiele lepszą ofertę. [KIS_2]

Respondenci zwracają uwagę, że osoby migrujące ze wsi do miast cechuje inna postawa, że są to osoby wycofane, nastawione asekuracyjnie.

Cytat: Ta grupa nie przejawia tych wartości, (...) które były tutaj właśnie dla osób z tych środowisk miejskich. To właśnie takie zachowawcze postawy, ochraniające, (...) które są symptomatyczne dla ludzi, którzy jeszcze nie są wrośnięci w tą całą strukturę. Wszystko jest asekuracyjne raczej. [Stowarzyszenie_1]

Dużym problemem dla osób migrujących jest nie tylko odnalezienie się w nowym środowisku, ale także zapewnienie sobie warunków do życia, na przykład opłacenie wynajmu mieszkania czy lokalu.

Dostrzegalne są również inne przyczyny migracji niż chęć podjęcia pracy zarobkowej. Pojawiają się przypadki migracji ukierunkowane na korzystanie z lepszych warunków pomocy społecznej w innej gminie czy w innym samorządzie lokalnym.

Cytat: My tu w naszej gminie bezsprzecznie to widzimy, że ludzie migrują i osiedlają się – właśnie ci ubodzy, ci dotknięci problemami – tam, gdzie im się wydaje, że jest łatwiej, że jest sfera chociażby pomocy społecznej bardziej rozbudowana. (...) Ludzie wolą jednak

mieszkać w tych gminach, które mają więcej zasobów, lepszą infrastrukturę niż wybierać te ubogie miejscowości. [KIS_1]

Jako jedną z przyczyn migracji uczestnicy wywiadów wskazują również spadek prestiżu i znaczenia Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Uniwersytet ten przyciągał do Torunia dużą liczbę młodych, zdolnych osób, które w jakiejś części pozostawały w regionie. Obecnie młodzież wybiera jednak większe ośrodki akademickie w miastach, w których jednocześnie łatwiej znaleźć zatrudnienie z wynagrodzeniem na satysfakcjonującym poziomie, czyli głównie Warszawę, Gdańsk i Poznań.

Cytat: Spadek znaczenia Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu to ja na przestrzeni lat obserwuję. (...) Ci najbardziej zdolni wyjeżdżają do Warszawy, Gdańska czy Poznania na studia, a znaczenie tego uniwersytetu chyba maleje. Przez to ta migracja niestety niekorzystna dla regionu. (...) Myślę, że tu zdecydowane znaczenie ma rynek pracy. Każdy młody człowiek kalkuluje, że chce dostać pracę. I jeszcze dobrze być wynagradzanym. Tak, a ten niski poziom wynagrodzeń sprawia, że jak ktoś ma się i tak przenieść do innego miasta to woli to zrobić już na etapie studiów i tam budować sobie sieć kontaktów. [KIS_1]

Cytat: Największa migracja następuje wśród osób młodych, (...) oczywiście mamy ośrodki akademickie w Bydgoszczy i w Toruniu. (...) Ale patrząc przez pryzmat mojej gminy, mojego powiatu, otaczające nas powiatu, młodzież kształci się w Poznaniu, w Gdańsku. I tam już zostają. [JST]

5.2. Stopień rozwoju PES w województwie kujawsko-pomorskim

5.2.1. Stopień rozwoju sektora ekonomii społecznej w województwie kujawsko-pomorskim na tle kraju

Ogólnie stopień rozwoju sektora ekonomii społecznej w województwie oceniany jest dobrze. Uczestnicy wywiadów wyliczają, że na terenie województwa i poszczególnych jego podregionów funkcjonują podmioty zajmujące się ekonomią społeczną. W zakresie wsparcia osób niepełnosprawnych funkcjonują szkoły specjalne, środowiskowe domy samopomocy, warsztaty terapii zajęciowej oraz różnego rodzaju centra aktywności.

Cytat: Mamy szkoły specjalne, mamy środowiskowe domy samopomocy, mamy warsztaty terapii zajęciowej, mamy różne centra aktywności [Stowarzyszenie_1]

W odniesieniu do wsparcia osób niepełnosprawnych problemem jest brak prawidłowego zakwalifikowania osoby do placówki, co sprawia, że podejmowanie działania nie zawsze są adekwatne do potrzeb osób niepełnosprawnych, bądź osoby te nie otrzymują wsparcia, jakie powinny otrzymać.

Cytat: Ale brakuje prawidłowego zakwalifikowania ludzi do placówki o odpowiednim prawidłowym profilu i o prawidłowym charakterze o stosownym dla danej osoby, gdyż system orzecznictwa kuleje. [Stowarzyszenie_1]

Problematyczna bywa również postawa samych osób niepełnosprawnych oraz ich bliskich, którzy obawiają się podjęcia niektórych form aktywizacji, np. zawodowej, poprzez co podmiot ekonomii społecznej nie może w pełni spełniać swojej funkcji, gdyż natrafia na opór ze strony beneficjentów oraz roszczeniową postawę ich bliskich. Efektem często jest realizowanie przez PES działań nie wchodzących w zakres ich zadań, lecz przypisanych innym podmiotom.

Cytat: I postawy rodziców są postawami roszczeniowymi i niejako one narzucają nawet władzom samorządowym swoją wizję. (...) Placówka warsztat terapii zajęciowej ma za zadanie rehabilitację społeczną i zawodową, gdzie ten czynnik i zawodową stanowi raczej przerażenie dla większości osób prowadzących te warsztaty i raczej starają się skoncentrować na rehabilitacji społecznej. Kiedyż to do rehabilitacji społecznej powołane są środowiskowe domy samopomocy. I tam osoby, które są zainteresowane wyłącznie rehabilitacją społeczną powinny znajdować swoje miejsce. Natomiast osoby o wyższym poziomie funkcjonowania powinny znajdować swoje miejsce w warsztatach terapii zajęciowej. A jest zupełnie odwrotnie. Na całym województwie jest na opak. [Stowarzyszenie_1]

W dużym stopniu działania PES są działaniami w ramach wolontariatu, bezinteresownej pomocy i wsparcia osób potrzebujących.

Cytat: Na terenie naszego powiatu jest bardzo dużo. I większość tych organizacji, jako posiadający działalność gospodarczą, działają totalnie wolontarystycznie. I totalnie, co robią wszystko, absolutnie robią w czasie prywatnym, bardzo często za własne pieniądze. [Przedsiębiorstwo społeczne]

Województwo kujawsko-pomorskie postrzegane jest jako województwo, które wspiera PES i nie ustępuje w tym zakresie pozostałym regionom kraju.

Cytat: (...) województwo kujawsko-pomorskie – ja dostrzegam przez lata pracy, że duży nacisk kładło, prowadziło różne działania edukacyjne i wspierające. [KIS_1]

Ogólna ocena sektora ekonomii społecznej w województwie nie jest zła, jednak są pewne aspekty, które nie są wykorzystywane przez osoby odpowiedzialne, a które mogłyby wpłynąć na rozwój tego sektora. Takim aspektem jest stosowanie klauzul społecznych, które są wykorzystywane albo w bardzo niewielkim stopniu, albo w nieprzemyślany sposób, co skutkuje tym, że instrument ten należycie nie wspiera rozwoju PES.

Cytat: Myślę, że nie jest źle. Aczkolwiek jest masa roboty do zrobienia. (...) Może nie tyle samorządy ogólnie co poszczególni pracownicy, żeby mieli większą świadomość i większą odwagę, żeby stosować chociażby klauzule społeczne, które by ułatwiały podmiotom startowanie, bo mają procedury przygotowane, ale boją się ich stosować. A jak stosują to też stosują na zasadzie takiej, że coś wpisują, a nie do końca jest to przemyślane. [Stowarzyszenie_3]

5.2.2. Zmiany w kwestii dynamiki rozwoju sektora ES na przestrzeni czterech ostatnich lat

Uczestnicy wywiadów wskazują, że powstają Lokalne Grupy Działania, które nawiązują współpracę z innymi podmiotami działającymi w obszarze ekonomii społecznej. W ciągu ostatnich lat powstały też liczne PES, jednak borykają się one z wieloma problemami różnej natury, które utrudniają ich funkcjonowanie. Problemem jest – zwłaszcza na obszarach wiejskich i w małych miasteczkach – brak odpowiedniej, wykwalifikowanej kadry, która wsparłaby osoby prowadzące PES w zakresie znajomości przepisów prawa, zamówień publicznych, spraw formalnych, administracyjnych i w ramach innych kwestii. PES często, pomimo deklaracji, nie otrzymują wsparcia od samorządów lokalnych. W wielu przypadkach brak wsparcia dla PES wynika z braku wiedzy i zrozumienia, czym jest ekonomia społeczna i jakie może nieść korzyści dla społeczności lokalnej, dla jej mieszkańców.

Cytat: (...) bardzo dużo podmiotów się tworzy. Ale też funkcjonują pół roku, rok czasu i podmioty po prostu nie dają sobie rady. (...) Dlatego że, właśnie ten rynek pracy jest zamknięty, czy trudno dostępny (...). Jest, tam jest dobrze, gdzie są powiedzmy ludzie czy zarządy tych podmiotów, są bardzo operatywne. Gdzie po prostu umieją się zmieścić w procedurach, w decyzjach, w rozumieniu przepisów. (...) Natomiast generalnie, (...) w warunkach wiejskich, małomiasteczkowych. Nie ma specjalistów, nie ma prawników, nie ma ludzi od zamówień publicznych. No, jak oni mają sobie radzić. Gminy nie pomagają. Pomimo deklaracji, gminy generalnie nie pomagają takim (...) podmiotom, jeśli nie są z nimi związani prawnie. Więc praktycznie rzecz biorąc, przy braku kadr merytorycznych, powoduje to, że te podmioty generalnie bardzo słabo sobie radzą. [Spółdzielnia socjalna]

Inni uczestnicy wywiadów z kolei nie dostrzegają żadnych zmian w rozwoju sektora PES. Zwracają jedynie uwagę na fakt, że nadal dominującą formą funkcjonowania ekonomii społecznej są NGO-sy, czyli organizacje pozarządowe (*non-governmental organisations*).

Cytat: (...) w dalszym ciągu jakąś podstawową formą, która funkcjonuje właśnie w tym zakresie, w zakresie ekonomii społecznej, przedsiębiorczości społecznej, bo jakby fundacje, stowarzyszenia, spółdzielnie socjalne, jakieś tam ZAZ-y, tego rodzaju jednostki. [CIS]

W ciągu ostatnich lat dostrzegane są zmiany w zakresie wsparcia ekonomii społecznej w województwie kujawsko-pomorskim. Tworzone są liczne PES, organizowane spotkania, konferencje, podejmowane są próby stworzenia jednej wspólnej struktury zajmującej się ekonomią społeczną. Te wszystkie działania sprawiają, że województwo oceniane jest dobrze pod względem podejmowanych działań w zakresie wsparcia ekonomii społecznej.

Cytat: Wydaje mi się, że to, co się zadziało w województwie kujawsko-pomorskim, to ile w tej chwili jest CIS-ów, KIS-ów, jak są wspierane, jest próba ich połączenia w jedną, wielką siłę, ile różnych spotkań budujących, uczących, edukujących i w końcu

wspierających i integrujących się zadziało to myślę, że oceniałabym to jako województwo dobre. [KIS_1]

Duży wpływ na rozwój PES ma RPO województwa kujawsko-pomorskiego, dzięki któremu podmioty otrzymują realne wsparcie finansowe na swoją działalność. Dostrzegalna jest tendencja, że wraz z otrzymaniem kolejnej transzy środków unijnych pojawiają się nowe PES, istniejące zwiększają zasięg działania, zaś ogólnie sektor ekonomii społecznej bardziej prężnie zaczyna funkcjonować. Sprzyja temu fakt, że w RPO są także fundusze przeznaczone wyłącznie na rozwój ekonomii społecznej.

Cytat: Sporo powstało podmiotów ekonomii społecznej zdecydowanie. Ewidentnie idzie to falą jaką idą środki unijne. Jak jest program, okres programowania to ich poziom wzrasta, bo też jest większe finansowanie. [KIS_1]

Cytat: Aczkolwiek w dużej mierze niestety, nasza aktywność często zależy od finansowania. Mamy element taki, że finansujemy rozwój podmiotów ekonomii społecznej. Czasami mimo naszych chęci, naszego rozpędu jesteśmy wyhamowani przez finanse, które gdzieś tam nie spływają. [Stowarzyszenie_3]

W ostatnich czterech latach kluczowe okazało się zestandaryzowanie OWES, utworzenie procedury nadania im akredytacji, co pozwoliło na rozwijanie się OWES na terenie całego kraju w oparciu o konkretne wytyczne, dbając o ich jakość. Jak podkreślają uczestnicy wywiadów, im wyższa jakość usług OWES, tym lepsze wsparcie dla beneficjentów.

Cytat: Dopiero od właśnie 4, 5 lat powstał ten pomysł wystandaryzowania ośrodków wsparcia ekonomii. Powstała cała procedura nadania akredytacji. Poza tym przypilnowano, żeby i jakość tych świadczonych usług, zakres świadczonych usług, był bardzo, (...) I we wszystkich województwach, i we wszystkich subregionach, i we wszystkich ośrodkach wsparcia. I ja myślę, że to się naprawdę przyczyniło do (...) podniesienia jakości świadczonych usług, (...) A im lepsze usługi my będziemy świadczyli, tym będziemy lepiej ich wspierali (...). [Stowarzyszenie_2]

Duże zmiany w zakresie uwarunkowań działania PES są zasługą OWES i funkcjonującego wsparcia doradczego, dzięki któremu PES po zakończonym okresie dotacyjnym są nadal wspierane przez doradców z różnych dziedzin. Dzięki temu stają się one trwalszymi podmiotami, nie upadają zaraz po zakończeniu okresu dotowania.

Cytat: Myślę, że diametralnie poprzez działalność OWES-ów i stymulowanie przez ten system dotacyjny całej otoczki wsparcia doradczego. To jest znaczny progres, bo praktycznie spółdzielnie można było liczyć na palcach jednej ręki i gdzie one powstawały i zaraz upadały. Jednak przez ten proces, który polega na stałej współpracy już po okresie dotacyjnym z doradcami wszelkiej maści to te wspólne radzenie sobie z problemami większą gwarancję trwałości. [Stowarzyszenie_3]

Wpływ na rozwój sektora ekonomii społecznej ma również fakt, że bycie PES daje większe możliwości, w związku z czym niektóre NGO zaczęły się przekształcać w PES, widząc w tym realną szansę na przetrwanie.

Cytat: (...) część podmiotów, takich klasycznych NGO-sów zauważając, że pojawiają się podmioty typu spółdzielnie zaczęło myśleć o ekonomizacji, czyli wcześniej bojąc się tej działalności gospodarczej zaczęło myśleć, że może sami sobie wpisujemy w nasz KRS tą działalność gospodarczą tudzież z kimś, żeby było nam łatwiej powołany nowy byt w postaci spółdzielni tudzież ograniczając troszkę ryzyko stworzymy chociażby spółkę non

profit. Jest troszkę więcej możliwości teraz, jeżeli chodzi o te podmioty ekonomii społecznej, więc jest większa aktywność istniejących podmiotów. [Stowarzyszenie_3]

Często też PES współpracują z NGO, wymieniając się wiedzą, doświadczeniami oraz prowadząc razem warsztaty czy realizując projekty.

Cytat: (...) zwykle w ciągu roku mamy różne spotkania z NGOS-ami, ponadto prowadzimy realizację różnych programów i projektów, czy nawet warsztatów. Mogę się pochwalić, że teraz realizujemy w ramach RPO projekt unijny (...). [KIS_2]

5.2.3. Wewnętrzne zróżnicowanie województwa pod względem bieżącego stopnia rozwoju sektora ekonomii społecznej

Jak podkreślają uczestnicy wywiadów, zróżnicowanie stopnia rozwoju sektora ES województwie zależne jest od stopnia urbanizacji danego obszaru. W większych miastach i w ich okolicy funkcjonuje więcej PES niż na obszarach wiejskich, oddalonych od miast.

Cytat: Tam, gdzie jest lepsza jakby urbanizacja, większe ośrodki, większy kontakt ludzi ze sobą, no to jest więcej tego rodzaju przedsięwzięć, a myślę, że tam, gdzie nie ma takich więzi, (...) czyli im dalej od miasta, to tym pewnie gorzej. Albo są mniej sformalizowane niż miasta. O: No, na pewno tam, gdzie jest dostęp do środków, bo to jest podstawa funkcjonowania, no, jednak, żeby... B: Mówimy o środkach finansowych. O: Tak, żeby cokolwiek zrobić, no to muszą być środki, bo jeszcze chęci ze strony ludzi, to założymy się, tym bardziej, że coraz większa jest świadomość jakby tego, że kreujemy sobie sami swoją rzeczywistość tak naprawdę w swoich rękach, nie, więc jakby... B: Okaże się. O: Więc tak myślę po prostu, że tak jest. B: Rozumiem. Czyli można by było, z tego rozumiem, że jeżeli ten dopływ środków jest finansowych jest taki lepszy, sprawniejszy, to tam ta dynamika jest większa, jeżeli chodzi o... O: Tak, zdecydowanie. [CIS]

Cytat: Główne ośrodki miejskie to wiodą prym. Jeżeli chodzi o mniejsze miejscowości to jednak tam jest o wiele więcej pracy. Im dalej od dużych ośrodków, tym ta praca powinna być bardziej intensywna. [Stowarzyszenie_3]

Cytat: Głównie ośrodki miejskie, bo jednak to jest podstawowy rynek zbytu, czyli naturalny rynek dla takiego bytu. Jak jest podmiot ekonomii społecznej to usadawia się tam, gdzie może coś sprzedać. [Stowarzyszenie_3]

Cytat: (...) większe miasta mają większe możliwości i w związku z tym można zauważyć, że tam te działania są bardziej zintensyfikowane, ale i też środki dostają większe. [KIS_2]

Pojawiają się też jednak głosy, że takie różnice nie występują, a sektor ekonomii społecznej rozwija się równomiernie w całym województwie.

Cytat: Chyba kujawsko-pomorskie jest w miarę takie, równomierne, jeżeli chodzi o rozwój organizacji. I tutaj nie ma chyba żadnych takich znaczących różnic (...). [Przedsiębiorstwo społeczne]

Więcej PES funkcjonuje w miastach, gdzie mają one łatwiejszy dostęp do beneficjentów i infrastruktury, która ułatwia realizację działań, a także do odpowiednio wykształconych i wykwalifikowanych osób. Niestety na obszarach o większym nasileniu problemów społecznych, czyli głównie tam, gdzie przeważają małe wioski, sektor rozwija się słabiej, a tworzone podmioty borykają się z poważniejszymi barierami rozwojowymi.

Czynnikiem wpływającym na rozwój sektora ekonomii społecznej jest również zasobność samorządów lokalnych. W ubogich, małych gminach trudności instytucji publicznych znajdują również swoje odzwierciedlenie w funkcjonowaniu tamtejszych PES. Zatem kwestia zasobności gminy czy powiatu niestety zauważalnie odbija się na funkcjonowaniu sektora ekonomii społecznej.

Wiąże się to również z dostępnością odpowiednich kadr, które mogłyby się podjąć tego typu działań. Niestety osoby lepiej wykształcone i ukierunkowane na rozwój emigrują z terenów wiejskich. W związku z tym potencjalne PES zostają pozbawione liderów, odpowiedniego kapitału ludzkiego. Oczywiście można wskazać pewne wyjątki od tej reguły.

Cytat: (...) są gminy, w których nie ma żadnego podmiotu i nie ma organizacji. Ale to jest często związane niestety, w dużej mierze (...) z dochodowością gmin, ale też z takim kapitałem tej gminy. Ludzkim. Typowo ludzkim. Gdzie są mniejsze, uboższe gminy, gorzej się żyje mieszkańcom to ludzie z większym potencjałem, z większą aktywnością często gdzieś migrują do bardziej zamożnych. [KIS_1]

Cytat: (...) jeżeli samorząd jest biedny, albo nie widzi takiej potrzeby, albo nie ma takich środków, to taka jednostka nie ostanie się, nie. [KIS_2]

5.2.4. Różnice w dynamice rozwoju sektora: przestrzenie, gdzie istniejące podmioty zauważalnie szybciej się rozwijają

Na obszarach, gdzie jest większy i łatwiejszy dostęp do środków finansowych, PES rozwijają się dynamiczniej. Są to obszary silniej zurbanizowane, gdzie łatwiej pozyskać źródła finansowania. Istotny jest również fakt, o którym respondenci wspominali, że samorzady lokalne, zwłaszcza te małe gminne, słabiej angażują się we współpracę z PES.

Cytat: (...) tam, gdzie jest dostęp do środków, bo to jest podstawa funkcjonowania, (...), żeby cokolwiek zrobić, no to muszą być środki, bo (...) chęci ze strony ludzi, to (...) są, tym bardziej, że coraz większa jest świadomość (...) tego, że kreujemy sobie sami swoją rzeczywistość tak naprawdę w swoich rękach, (...). [CIS]

Duży wpływ na rozwój sektora PES ma RPO województwa kujawsko-pomorskiego, które od wielu lat jest jednym z głównych źródeł finansowania działalności PES. Wraz z pojawiającymi się środkami finansowymi, pojawiają się nowe podmioty ekonomii społecznej i rozwijają już istniejące. Największą bolączką PES są bowiem trudności finansowe. Nie każdy podmiot może bądź potrafi starać się o dotację z ministerstwa lub innych źródeł, więc dla wielu z nich fundusze unijne są jedynym źródłem dochodu. Dlatego też uwidacznia się falowość działania PES uzależniona od dopływu środków unijnych. Jedynie w nielicznych przypadkach PES są finansowane ze źródeł własnych, ministerialnych czy samorządowych.

Cytat: (...) jest to falowe, idzie to falą. (...) Są podmioty, które są bardzo zależne od jednak dotacji, (...). CIS-y i KIS-y. Bardziej KIS-y, bo CIS-y mogą prowadzić jeszcze działalność gospodarczą. [KIS_1]

Są jednak PES, które doskonale funkcjonują bez wsparcia ze środków unijnych, na przykład spółdzielnie socjalne, będące podmiotem gospodarczym, który dodatkowo daje zatrudnienie kilku czy kilkunastu osobom. Wspierane są one w dużym stopniu przez ROPS.

Cytat: (...) podmiot ekonomii społecznej jaką jest spółdzielnia socjalna (...) nie utrzymuje się w tej chwili z żadnych pieniędzy europejskich, (...) natomiast jest podmiotem gospodarczym dobrze funkcjonującym, bardzo dobrze sobie radzącym, dającym pracę kilkunastu już w tej chwili osobom i generującym zysk. [KIS_1]

Sektor ekonomii społecznej dynamiczniej rozwija się w większych ośrodkach miejskich, gdzie jest większa populacja, a co za tym idzie – więcej potencjalnych beneficjentów. PES-om łatwiej jest działać na terenach, gdzie jest większe zagęszczenie ludności, wydajniejszy transport publiczny oraz lepiej rozwinięta infrastruktura wszelkiego rodzaju. Oczywiście PES powstają również na terenach wiejskich, oddalonych od dużych ośrodków miejskich, jednak dynamika ich rozwoju i ich liczba jest mniejsza. Dowodzi to tego, że to nie nasilenie problemów społecznych,

lecz dostępność do większej liczby potencjalnych beneficjentów, do infrastruktury czy też do wszelkich istotnych zasobów wpływają na powstawanie PES.

W dużej mierze na powstanie i rozwój PES-ów ma wpływ również dostępność odpowiednich osób, liderów, czyli osób z odpowiednim wykształceniem i predyspozycjami, których łatwiej jest pozyskać w dużych skupiskach ludzkich niż na wsiach czy w małych miasteczkach. Powtórzyć jednak należy zastrzeżenie, że i w małych miejscowościach obecni są liderzy, którzy podejmują się tego typu działań, lecz dostępność takich osób jest na terenach nisko zurbanizowanych znacznie mniejsza.

Cytat: (...) podmioty ekonomii powstawały CIS-y, KIS-y i chociażby spółdzielnie to w większych aglomeracjach... Ale to też jest większe skupisko mieszkańców, większe nasilenie problemów, więc one szybciej się budują, zawsze pierwsze powstają. A czym potem dłużej, tym dalej.

B: Czyli to nie jest tak, że są obszary, gdzie tych problemów społecznych jest więcej, ubóstwo jest większe i tam pojawia się potrzeba zaistnienia jakiegoś podmiotu ekonomii społecznej, tylko raczej widzimy większy rozwój w momencie kiedy mamy dostęp do...

O: Do kadr, do ludzi. Moim zdaniem wszystko zależy od ludzi, bo to jest taka działka, która wymaga trochę przedsiębiorczości, inicjatywy, chęci szukania, uczenia się. To jest rzecz nowa jeszcze ciągle. Nie każdy może taką organizację pozarządową założyć. Tak samo jest z podmiotami ekonomii społecznej. Jeżeli jest przychylność władz na przykład samorządowych, jest jakiś lokalny lider to wtedy tych podmiotów powstaje kilka w danym miejscu. [KIS_1]

Rozpatrując poszczególne rodzaje działalności PES, uczestnicy wywiadów wskazują, że dynamiczniej rozwijają się te ukierunkowane na sprzątanie, porządkowanie terenów zielonych, budownictwo, gastronomię i rękodzieło. Pojawiają się też jednak podmioty ukierunkowane na mniej oczywiste rodzaje działalności, na przykład na działalność edukacyjną czy szkoleniową.

O: Wszelkiej maści (...) do sprzątań, porządkowania terenów zielonych, ogólnobudowlanych. Pojawia się na szczęście całe spektrum działalności, tak że są naprawdę zróżnicowane. Gastronomia. Tak, gastronomia też jest powszechna. (...) Wszelkiego rodzaju rękodzieło, o produkty regionalne haczą osoby. (...) też się pojawiają takie specyficzne działalności, oryginalne. Edukacyjne. Szkoleniowe. [Stowarzyszenie_3]

5.2.5. Profil sektora ES w województwie: formy prawne i branże

Zdaniem uczestników wywiadów dominującą formą PES w województwie kujawsko-pomorskim są spółki non profit, często w formie stowarzyszeń. Na terenach wiejskich często rolę tę pełnią koła gospodyń wiejskich.

O: (...) najwięcej jest stowarzyszeń. W tym stowarzyszeń zwykłych, jeżeli chodzi o tereny wiejskie, to na pewno Koła Gospodyń Wiejskich. [Przedsiębiorstwo społeczne]

PES funkcjonują w województwie także w formie klubów i centów integracji społecznej.

O: (...) podmioty ekonomii społecznej to działają raczej na zasadzie takich stowarzyszeń, potworzyły się struktury i kluby integracji społecznej, centra integracji społecznej. [WTZ]

Funkcjonują też ponadto warsztaty terapii zajęciowej oraz zakłady aktywności zawodowej. Obecne są również spółdzielnie socjalne i przedsiębiorstwa społeczne, lecz – zdaniem niektórych uczestników wywiadów – wzrost ich liczby nie jest wystarczająco satysfakcjonujący.

Cytat: (...) podmiotów ekonomii społecznej, takich, jak spółdzielnie socjalne, czy przedsiębiorstwa społeczne, jest coraz więcej. Ale myślę, że ten przyrost jest mało satysfakcjonujący. No, ja myślę, że tutaj nisza (...). [Przedsiębiorstwo społeczne]

Uwzględniając rodzaj działalności PES najczęściej działają one w branży usługowej związanej ze świadczeniem usług sprzątnia, a następnie – w branży budowlanej, produkcyjnej (np. produkcja mebli), gastronomicznej, usług opiekuńczych, segregacji odpadów komunalnych, recyklingu tworzyw sztucznych oraz w branży szkoleniowej.

Cytat: O1: (...) A więc branża sprzątająca.

O2: Budowlana.

O1: Budowlana, produkcja mebli.

O2: Gastronomiczna.

O1: Gastronomiczna, usługi opiekuńcze.

O2: Segregacja, śmieci komunalne.

O1: Tak, segregacja gdzieś tam śmieci, recykling tworzyw sztucznych, bo takie przedsiębiorstwa. [Fundacja]

Cytat: Branża szkoleniowa myślę, że dosyć mocno funkcjonująca, szeroko rozumiana. Poza tym jakieś takie usługi gastronomiczne pewnie też, dosyć tak intensywnie są tutaj wypracowywane, (...) Usługi porządkowe (...). [CIS]

Cytat: [Główne branże to] gacie, bielizna, te rzeczy, czyli pralnie to robi i właśnie szerzej, czyli sprawa utrzymaniem już później, takiej zieleń i porządek, i utrzymanie zimowe. [ZAZ]

Cytat: Głównie to jest gastronomiczna. Nasza bardziej usługowo-budowlana. Taka sprzątająca też. [KIS_1]

Dominacja wymienionych branży wynika głównie z faktu, że nie wymagają one specjalistycznego wykształcenia, więc łatwo jest szybko wyszkolić pracowników. Ponadto występuje zapotrzebowanie na tego typu usługi.

Cytat: (...)nie ma bardzo wykwalifikowanych członków spółdzielni czy pracowników. Jednak te prace akurat w tych branżach nie wymagają jakiegoś przygotowania wieloletniego. Można przyuczyć do tej pracy w krótkim czasie. Dwa – po prostu takie są zlecenia. [KIS_1]

Cytat: Z zapotrzebowania, jeśli chodzi o usługi porządkowe i ogólnobudowlane. A jeżeli chodzi o rękodzieło to jest kwestia taka, że jest teraz rynek, jest taka tendencja, że jest popyt na tego produkty. [Stowarzyszenie_3]

Cytat: Jest, (...) zapotrzebowanie na usługi w ogólnie pojętym budownictwie. To nie tylko budowanie bloków czy domów. Ale później z pracami remontowymi, w obszarze nie tylko murarki, ale też płytek, malowania, instalacji elektrycznych jest cały czas duże (...) Więc ten rynek zawsze będzie otwarty i zawsze nienasycony. [JST]

5.2.6. Dwa alternatywne założenia dotyczące PES: reintegracja zawodowa czy trwała ekonomizacja?

W opinii uczestników wywiadów PES potencjalnie mogą być zarówno traktowane jako miejsca, które przystosowują osoby wykluczone do wejścia na rynek pracy, lecz również jako docelowe miejsce ich pracy. Jednak w odniesieniu do tego drugiego ujęcia wskazują oni na fakt, że PES nie mają w tym zakresie odpowiedniego wsparcia. Przykładowo, jako przedsiębiorstwa społeczne otrzymują taką samą dotację na nowego pracownika z Urzędu Pracy jak zwykłe przedsiębiorstwo, podczas

gdy w przedsiębiorstwie społecznym zatrudniane są osoby z problemami – osoby niepełnosprawne, długotrwale bezrobotne, biernie społecznie, byli alkoholicy czy narkomani. Przedsiębiorstwom tym brakuje odpowiedniego wsparcia, odróżnienia ich od zwykłych przedsiębiorstw, których celem jest zysk. Proponowane przez ministerstwo wsparcie oraz przypisane do niego instrumenty są zupełnie nietrafne, nieadekwatne do potrzeb sektora ekonomii społecznej.

Cytat: (...) bo naszym, jakby dna działaniem jest właśnie wspieranie tych ludzi, wyciąganie ich (...) i powrót na rynek pracy. Ale powiem szczerze, że jesteśmy traktowani po macoszemu. Bo na przykład, zwykły przedsiębiorca idąc do Urzędu Pracy, dostanie dokładnie w takiej samej wysokości dotację na zatrudnienie pracownika. Który jest zdrowy, który nie jest obciążony trzecim profilem z Urzędów Pracy. Który (...) byłym alkoholiczkiem, narkomanem, albo osobą długotrwale bezrobotną. (...) normalny każdy inny podmiot biznesowy, w życiu nawet okiem nie zawiesi się na takiej osobie. Podmioty ekonomii społecznej, tak. Absolutnie wsparcie dla nich, praktycznie niczym się nie różni, niż (...) dla normalnego biznesu. [Przedsiębiorstwo społeczne]

Cytat: Ale te programy wsparcia, instrumenty wsparcia, są absolutnie nietrafione. [Przedsiębiorstwo społeczne]

Inni rozmówcy są zdania, że PES powinny być formą przechodnią, wstępem do wejścia na otwarty rynek pracy lub otworzenia własnej działalności gospodarczej.

Cytat: To znaczy PES-y powinny rzeczywiście pełnić funkcję przechodnią. To nie może być zamrażarka dla osób, z wyłączeniem pewnych grup. (...) dla większości, PES-y powinny mieć charakter przejściowy. Czyli powiedzmy, tu wchodzi ludzie, którzy nie funkcjonowali na rynku, łapią pierwsze staże, praktyki zawodowe. Dwa, trzy lata sprawdzają się, jako pracownicy, i wchodzi na otwarty rynek pracy. Taki powinien być mechanizm. [Spółdzielnia socjalna]

Cytat: (...) takie przedsiębiorstwo właśnie może być trampoliną między długotrwałym bezrobociem (...) Więc i może być trampoliną, bo (...) wracamy w te tryby, tak. Podnosimy może kwalifikacje. Aktualizujemy swoje wiadomości na (...) jakieś tam tematy. I na przykład idziemy na otwarty rynek. Jesteśmy już na tyle mocni, że ktoś nas podkupi. (...) Albo prowadzimy, zaczynamy sami działalność gospodarczą. [Stowarzyszenie_2]

Cytat: (...) taka powinna być nasza rola jakby takiego łącznika między urzędem pracy a pracodawcą. Jeszcze gdzieś tam w tle znajduje się ośrodek pomocy. Myślę, że tak, że taka powinna być nasza rola. [CIS]

Uczestnicy wywiadów podkreślają jednak, że PES należy postrzegać także jako docelowe miejsca pracy, przyjazne pracownikom, uwzględniające ich sytuację. Celem ma być stworzenie miejsca pracy, a nie maksymalizacja zysków. Ponadto po prostu pewna grupa ludzi nigdy nie będzie w stanie funkcjonować na otwartym rynku pracy.

Cytat: Bo bardziej tu celem było stworzenie tego stanowiska pracy i utrzymanie go, niż maksymalizacja zysków kosztem ludzi, [Stowarzyszenie_2]

Cytat: Ja naprawdę uważam, że jest pewna grupa ludzi w społeczeństwie, która nigdy na normalnym rynku pracy nie zafunkcjonuje tak jak reszta. [KIS_1]

Zatem część rozmówców uważa, że PES powinny pełnić jednocześnie jedną i drugą rolę, to znaczy zasadniczo być miejscem przejściowym, ale dla pewnych grup docelowym miejscem pracy. Zależy jest to również od rodzaju PES, gdyż na przykład kluby integracji społecznej skupiają się jedynie na przystosowaniu osób do wejścia na rynek pracy, zaś spółdzielnie socjalne mogą być dla nich stałym miejscem pracy.

Cytat: (...) w klubie integracji społecznej przygotowujemy ludzi do wejścia na rynek pracy. (...) W ogóle nie zatrudniamy, pomagamy wejść na rynek pracy. Natomiast spółdzielnia socjalna, która jest podmiotem ekonomii i powstała na terenie naszej gminy jest najlepszym przykładem, gdzie daje docelowo miejsca pracy i te osoby traktują spółdzielnię socjalną jako swojego pracodawcę. [KIS_1]

Cytat: (...) Bo spółdzielnia socjalna to już jest zakład pracy. Ale te instytucje, (...) aktywizacji zawodowej, Centra Integracji Społecznej, to właśnie jest taki dobry inkubator do stworzenia pracownika w jego etosie pracy. [JST]

5.3. Dominujące sposoby i podejścia do rozwiązywania problemów społecznych w województwie kujawsko-pomorskim

5.3.1. Główne sposoby rozwiązywania problemów społecznych w województwie

Podmiotami, które w poszczególnych podregionach województwa odpowiadają za realizację działań z zakresu wsparcia sektora ekonomii społecznej są OWES. Różnica pomiędzy podregionami i zakresem realizacji tych działań wynika z różnorodnego podejścia i stopnia zaangażowania OWES. Dużym problemem dla PES jest fakt, że muszą one korzystać ze szkoleń, kursów i warsztatów dla beneficjentów wskazywanych czy wybieranych przed realizacją zadań, zaplanowanych ogólnie przez OWES na etapie planowania działań z Urzędem Marszałkowskim. Często szkolenia te są nieadekwatne do późniejszych potrzeb beneficjentów PES.

Cytat: Wsparcie jest wszędzie w całej Polsce, dokładnie takie samo. Są dotacje i potem, jeżeli organizacje tworzą nowe miejsca pracy, nową firmę, to (...) mogą dostać wsparcie tak zwane pomostowe. To jest wszystko. I w ramach tego należy się ogarnąć. Przy czym, gdyby była możliwość alokacji tych środków, czyli na przykład decydowania o tym, że (...) Dany (...) pracownik, planowany do zatrudnienia, według (...) naszej firmy, która ma powstać, powinien przejść takie i takie szkolenie, z tego i z tego... i to jakby gdyby było to dedykowane pod daną działalność, daną branżę, danego PES-a, byłoby wszystko świetnie. Ale tak nie jest. Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej zostały zmuszone do tego, żeby już na etapie składania tamtych fiszek do Urzędu Marszałkowskiego, wskazać dokładnie tematykę szkoleń, jakie będą realizowane z takimi beneficjentami właśnie, czyli z przyszłymi pracownikami w danych firmach. No, i jak daleko to się rozmija z potrzebami teraz tych firm, to już chyba mówić nie muszę. To jest 180 stopni. [Przedsiębiorstwo społeczne]

W województwie kujawsko-pomorskim dużą wagę przykładają się do aktywizacji osób w wieku produkcyjnym na rynku pracy, co wiąże się z dużymi dofinansowaniami na szkolenia, podnoszenie kwalifikacji czy ogólnie aktywizację osób w wieku 18-65 lat na rynku pracy.

Cytat: Myślę sobie, że bardzo duże środki i bardzo duże działania idą w kierunku aktywizacji zawodowej osób w wieku aktywności zawodowej. Czyli bardzo dużo jest projektów. A co za tym idzie – bardzo dużo środków. Bardzo dużo pomysłów różnych, (...) na aktywizowanie właśnie ludzi, między tym 18-tym a 60-65 rokiem życia, czyli ludzi w aktywności. Bo mamy i programy różne podnoszące kompetencje, kwalifikacje, właśnie aktywizacja. (...) Dotacje na tworzenie jednoosobowej działalności gospodarczej, (...). [Stowarzyszenie_2]

Według części uczestników wywiadów PES powinny łączyć dwa rodzaje wsparcia: aktywne – ukierunkowane na rozwój osoby, podnoszenie kwalifikacji, szkolenia i formy pokrewne oraz pasywne – ukierunkowane na wsparcie finansowe, które pozwoli na zabezpieczenie podstawowych potrzeb tej osoby i na ułatwienie jej korzystania ze wsparcia aktywnego.

Cytat: Ciągle jednak trzeba pamiętać o tym, że pracujemy z ludźmi bardzo ubogimi i ta ich aktywność, którą próbujemy wykrzesać, którą próbujemy wesprzeć, rozwinięć musi być połączona ze wsparciem finansowym, bo trudno być aktywnym jakiejś dziedzinie jak się nie ma zaspokojonych podstawowych potrzeb biologicznych (...), potrzeb związanych z życiem dnia codziennego. Żeby oczekiwać aktywności, żeby ona uczestniczyła w warsztatach i zajęciach to proza życia skłania do tego, żeby miała na bilet autobusowy, żeby miała opiekę dla dzieci i żeby mogła spokojnie kupić jakieś produkty i ugotować obiad, bo też na tych warsztatach na przykład uczymy gotowania, ale nie można uczyć

gotowania i doprowadzić osobę do tego, że wraca do domu i nie może tego zrobić, bo tak naprawdę nie ma za co. To są działania połączone. [KIS_1]

Dobrym rozwiązaniem byłoby nie tylko wspieranie tych osób poprzez warsztaty, szkolenia, lecz również poprzez wizyty studyjne, pokazywanie im niemalże namacalnie, że osoby, które znajdowały się w takiej sytuacji jak one, dzięki swojej pracy, samodyscyplinie są dziś w zupełnie innym miejscu, żyją całkowicie inaczej. Pokazanie, że można to osiągnąć, że można zmienić swoje życie, pracować, prowadzić własną działalność gospodarczą. Niekiedy pokazanie przykładów przynosi większe efekty niż samo opowiadanie o potencjalnych perspektywach.

Cytat: Tym podstawowym elementem to jest coś takiego, żeby pokazać im nie tylko na szkoleniach, spotkaniach i pogadankach, że tak można i jest super, tylko fajną rolę odgrywają wizyty studyjne, czyli widzą namacalnie, że w tym miejscu w którym się znajdują te osoby są realne i były w podobnym miejscu jak one całkiem niedawno. Powiedzmy rok temu też były wykluczone, a teraz są prężnie działającą firmą. [Stowarzyszenie_3]

Wsparcie dla rodzin niekiedy realizowane jest w formie organizacji różnych wyjść, atrakcji dla dzieci, zakupu konkretnych produktów, gdyż dostrzegane jest, że zapewnianie wyłącznie wsparcia finansowego nie zawsze skutkuje tym, że osoby nim objęte przeznaczają je na podstawowe potrzeby, jakie ma rodzina.

5.3.2. Rezultaty stosowania różnych narzędzi rozwiązywania problemów społecznych: wtórne zjawiska społeczne, takie jak wyuczona bezradność klientów pomocy społecznej

Zdaniem uczestników wywiadów realnie osiąganym rezultatem aktywności PES jest nabywanie przez osoby w nich zatrudniane kompetencji społecznych i zawodowych, często również potrzebnego doświadczenia. Jednak nie zmienia to faktu, że często ich wejście na rynek pracy jest utrudnione ze względu na niskie zainteresowanie pracodawców zatrudnieniem osób z problemami. Realną trudność stanowi też niechęć części osób do korzystania z możliwości, narzędzi, jakie dają im PES. W wielu przypadkach dostrzegana jest zatem wyuczona bezradność, niechęć do podjęcia pracy, zmiany swojej sytuacji życiowej, roszczeniowa postawa oraz fakt, że z zasiłków pewne kategorie beneficjentów pomocy społecznej mogą uzyskać większy dochód niż z pracy zawodowej.

Dla wielu osób samo wyjście z domu, wyjście do ludzi jest dużym problemem, dlatego też działania PES muszą być długofalowe, muszą mieć różną formę, obejmować również wsparcie psychologiczne, terapeutyczne, gdyż osoby te potrzebują dużo większego wsparcia niż po prostu kursów zawodowych. Wsparcie powinno być kompleksowe, rozpoczynać się od pobudzenia potrzeby rozwoju, potrzeby wyjścia do ludzi, zwiększenia poczucia własnej wartości. Dlatego też aktywizacja zawodowa beneficjentów PES nie może funkcjonować w oderwaniu od aktywizacji społecznej. Dlatego największym problemem jest fakt, że większość projektów w ramach ekonomii społecznej jest zbyt krótkich, aby móc w pełni pomóc beneficjentom zmienić siebie, swoje podejście, sposób myślenia o sobie, zmienić otoczenie czy sposób, w jaki otoczenie będzie odbierać te osoby.

Cytat: (...) problemem jest, że projekty są jakby trochę za krótkie. Że my jakby nastawiliśmy się, że w krótkim czasie, tak, uda nam się ich szybko aktywizować. [Stowarzyszenie_2]

Kluczem do sukcesu w zakresie aktywizacji osób długotrwale bezrobotnych, co podkreśla każdy rozmówca, jest motywacja tych osób.

Cytat: Kwestia motywacji takiej osoby. Jeżeli jest w tej osobie motywacja i widać, że będzie zaangażowana to myślę, że przy odpowiednim wsparciu jest możliwe to, żeby zafunkcjonowała na rynku pracy, tudzież stworzyła podmiot typu spółdzielnia czy inny podmiot ekonomii społecznej. [Stowarzyszenie_3]

5.3.3. Poziom zainteresowania lokalnych pracodawców udziałem w rozwiązywaniu problemów społecznych

Zdaniem uczestników wywiadów, zainteresowanie lokalnych pracodawców udziałem w rozwiązywaniu problemów społecznych jest niewielkie. Przedsiębiorcy poszukują pracowników posiadających odpowiednie kompetencje i kwalifikacje, którzy nie stwarzają problemów, a generują zyski. Beneficjenci PES nie są pożądanymi pracownikami.

Cytat: Teraz rynek pracy jest bardzo trudny. Każdy chce mieć dobrego pracownika, chce prawda, zatrudnić pracownika, który ma pełne kwalifikacje, kompetencje. (...) ten, taki pracownik może stanowić problem dla pracodawcy. [Przedsiębiorstwo społeczne]

Przedsiębiorcy lokalni nie są zainteresowani zatrudnianiem osób korzystających z PES, osób niepełnosprawnych.

Cytat: Niestety pracodawcy na lokalnym rynku, naprawdę nie są zainteresowani włączaniem tych osób. Lubią płacić haracz do PFRON-u, aniżeli włączać te osoby na rynek pracy. [Spółdzielnia socjalna]

Są jednak pracodawcy, którzy coraz chętniej zatrudniają takie osoby. Widząc w tym korzyści – zwłaszcza finansowe – nie wzbraniają się przed zatrudnianiem osób z problemami. Sytuacja na rynku pracy, gdy zaczyna brakować pracowników, zmusza ich do tego, żeby samemu oferować podmiotom ekonomii społecznej czy ośrodkom pomocy społecznej oferty pracy dla ich podopiecznych. Oznacza to, że nastawienie pracodawców zmienia się, stają się bardziej otwarci. Niemniej kluczowym czynnikiem jest wciąż możliwość czerpania zysków.

Cytat: (...) oni bardzo racjonalnie do tego podchodzą. Tak, oczywiście, biznes. Jeżeli mają z tego zysk to oczywiście angażują się chętnie. Jeżeli współpracują z nami w klubie integracji społecznej, ponieważ widzą zysk, bo coraz chętniej współpracują, bo sytuacja na rynku pracy zmienia się, że brakuje im pracowników, więc już sami się zgłaszają do ośrodka pomocy społecznej z ofertami pracy, co jeszcze przed paroma laty to było nie do pomyślenia, było trzeba szukać tych ofert. Widzą z tego zysk, chętnie korzystają, chętnie korzystają wtedy też z zatrudnienia wspieranego. [KIS_1]

Niektórzy respondenci odnoszą się również do faktu, że wsparcie ekonomii społecznej przez przedsiębiorstwa jest dla nich też wyrazem prestiżu, pokazania innym, klientom, że nie tylko zysk się dla nich liczy, lecz także człowiek.

Cytat: W przypadku staży też dla swojej korzyści. Czysta kalkulacja. Też system dotowania chociażby przez Urząd Pracy tudzież PFRON. To musi im się spinać finansowo. Dwa – budowanie pewnego prestiżu, że jest to wsparcie, którym mogą się pochwalić. [Stowarzyszenie_3]

5.3.4. Okoliczności, w jakich przedsiębiorcy decydują się na aktywizowanie zawodowe osób długotrwale bezrobotnych

Lokalni przedsiębiorcy nie są zainteresowani udziałem w aktywizacji zawodowej osób potrzebujących, dlatego rozwiązaniem jest tworzenie przedsiębiorstw społecznych czy spółdzielni socjalnych, które stanowią miejsce zatrudnienia dla osób opuszczających podmioty o charakterze reintegracyjnym.

Cytat: Niestety pracodawcy na lokalnym rynku, naprawdę nie są zainteresowani włączaniem tych osób. Lubią płacić haracz do PFRON-u, aniżeli włączać te osoby na rynek pracy. [Spółdzielnia socjalna]

Pracodawcy, nawet jeśli chcą zatrudnić czy wesprzeć osoby opuszczające PES, to napotykać na problemy związane z jakością tych pracowników. Zatem, nawet jeśli nabędą oni odpowiednie kwalifikacje zawodowe, ukończą niezbędne kursy, zdobędą doświadczenie, to dużym problemem bywa ich nastawienie do pracy. Często jako pracownicy określani są jako osoby niesumienne, nieangażujące się, sprawiające problemy.

Cytat: (...)ci pracodawcy chcieliby wesprzeć, ale wesprzeć w sposób taki, że dają zatrudnienie. Niestety bardzo często osoby te, które wymagałyby takiego zatrudnienia, nie sprawdzają się. Biorąc pod uwagę ich zaangażowanie do pracy, biorąc pod uwagę ich sumienność i tak dalej. [Fundacja]

Sugerowanym rozwiązaniem jest stworzenie możliwości wsparcia finansowego dla pracodawców, które w dużym stopniu mogłoby ich zmotywować do zatrudniania osób długotrwale bezrobotnych i osób z różnymi innymi problemami. Przedsiębiorstwa funkcjonują dla zysku, więc – jak przyznają rozmówcy – trudno się dziwić, że sama idea czynienia dobra nie jest dla nich motywacją, aby zatrudniać pracownika z „przeszłością”.

Cytat: (...) gdyby mieli z tego tytułu jakieś, (...) namacalne też zyski, bo sama satysfakcja, że robią dobrze i tak należy robić, to jest trochę mało. Oni działają po to, żeby mieli zyski, więc jakby też chcą mieć coś jakby z tego, (...). [CIS]

5.3.5. Szanse na aktywizację zawodową i reintegrację społeczną osób, w przypadku których kumulują się czynniki wykluczenia społecznego

W świetle wypowiedzi objętych badaniem osób można sformułować tezę, że największym problemem w zakresie aktywizowania osób wykluczonych społecznie jest ich wyuczona bezradność i niechęć do podjęcia pracy. Często są to osoby, które niejako „dziedziczą” problemy społeczne, utrzymują się z opieki społecznej i traktują to jako sposób na życie. Nie mają etosu pracy, a cechują się postawą wysoce roszczeniową. Ponadto osoby te często otrzymują wsparcie finansowe na takim poziomie, że nie optają im się podejmować pracy – zwłaszcza że jako niewykwalifikowani pracownicy, bez doświadczenia nie mogą liczyć na wysokie wynagrodzenia.

Cytat: (...) dostają tyle samo, ile by dostali najniższego wynagrodzenia. Ba, czasami nawet więcej. Oczywiście, to wszystko zależy od dietności, od sytuacji mieszkaniowej i tak dalej. No, więc nie ma instrumentów zachęcających te osoby do wyjścia z tej strefy, w której się znalazły. I to jest już (...) wyuczona. Te osoby są przyzwyczajone. (...) I nie chce się tym osobom w ogóle podjąć pracy. Dla nich to jest nieopłacalne. [Przedsiębiorstwo społeczne]

Rozwiązaniem problemu nabytej nieporadności życiowej oraz jej międzypokoleniowej transmisji jest – zdaniem rozmówców – projektowanie działań i instrumentów ukierunkowanych nie tyle na osoby tak funkcjonujące, lecz na ich dzieci, aby je wyciągnąć z tego schematu życia. Praca powinna zaczynać się u podstaw. Należy pokazywać dzieciom, że można żyć inaczej, że można zarabiać, rozwijać się i spełniać, a nie żyć wyłącznie ze świadczeń opieki społecznej. Jak podkreślają objęte badaniem osoby, takich działań brakuje.

Cytat: (...) żeby wyciągnąć te dzieciaki z tych rodzin. (...) żeby wymyślić takie działania dla nich, żeby im pokazać, że można żyć inaczej. Bo bardzo często ta bieda i wykluczenie jest dziedziczone, na zasadzie takiej: „Z mamą chodziłam przez 18 lat do ośrodka pomocy po pieniądze, to ja nie znam innej ścieżki, innego sposobu na pozyskanie środków finansowych na swoje przeżycie. Skończę 18 lat i ja dalej będę szła do tego ośrodka pomocy”, tak? „Bo ja nie widzę innej możliwości”. Myślę, że właśnie takie działania, żeby pokazać młodym dzieciakom – dzieciakom, tak – tym osobom zagrożonym. [Stowarzyszenie_2]

5.3.6. Skuteczność instrumentów aktywizacji zawodowej i reintegracji społecznej stosowanych przez publiczne służby zatrudnienia i instytucje pomocy społecznej

Przed wszystkim to działania podejmowane przez PES-y mają szansę być skuteczne, jednak największą trudnością jest pozyskanie beneficjentów, gdyż obecni klienci pomocy społecznej to osoby bardzo odporne na zmianę swojej sytuacji życiowej i zawodowej. Pozyskanie osób jest najtrudniejszym etapem realizacji działań z zakresu ekonomii społecznej.

Cytat: (...) to naprawdę jest szukanie igły w stogu siana, żeby znaleźć 5 osób do pracy w przedsiębiorstwie społecznym. [Przedsiębiorstwo społeczne]

Dostęp do świadczeń społecznych demotywuje bowiem osoby wykluczone społecznie do podjęcia pracy, do podnoszenia swoich kwalifikacji. Zatem obecny dominujący model polityki społecznej – zdaniem uczestników wywiadów – sprawia, że aktywizacja zawodowa i reintegracja społeczna są zadaniami utrudnionymi nie tylko z uwagi na ograniczone środki finansowe przeznaczone na te cele.

Cytat: (...) odczuwamy bardzo też to, po prostu negatywny wpływ tych niektórych świadczeń społecznych, które są łatwo dostępne. Różnego rodzaju zasiłków i tak dalej, które demotywuja osoby (...). [Fundacja]

Cytat: Jeżeli są oferowane działania w postaci zasiłków, to ludzie się do tego przyzwyczajają. I ludzie jakby traktują to roszczeniowo, że im się to należy i jak my mamy się taką osobą później zająć, to jest duży problem, dlatego że ona, ta osoba, która jakby stwierdza, że tam ma łatwiejsze źródło, gdzie nie musi się specjalnie wysilać. [CIS]

5.4. Miejsce PES wśród instytucji działających na rzecz rozwiązywania problemów społecznych – diagnoza i postulaty

5.4.1. Jak ocenia Pan/i obecną rolę sektora ES w rozwiązywaniu problemów społecznych na terenie województwa?

Jak już zostało to powyżej stwierdzone, w opinii uczestników wywiadów rola sektora ES jest dwoista: przede wszystkim jest nią przygotowywanie osób do wejścia na otwarty rynek pracy, lecz również tworzenie dla nich docelowych miejsc pracy.

Cytat: Dla osób wykluczonych osób wykluczonych stanowią miejsce pracy, a dla innych stanowią miejsce do wejścia na otwarty rynek pracy, czy też chroniony rynek pracy. [WTZ]

W zakresie wsparcia osób niepełnosprawnych rola sektora jest bardzo duża, gdyż inne instytucje – na przykład – urzędy pracy nie wspierają takich osób w należyty sposób. Jedynie podmioty ekonomii społecznej ukierunkowane na osoby z takimi problemami mają odpowiednie narzędzia i zaplecze, aby je wspierać.

Cytat: (...) jesteśmy tym brakującym ogniwem, który udziela na początku wsparcia. [KIS_2]

Dzięki wsparciu zapewnianemu przez OWES w każdym z podregionów województwa powstało około 100 miejsc pracy.

Cytat: (...) dzięki wsparciu Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej, w każdym z subregionów powstało, po co najmniej, czy około 100 miejsc pracy (...). [Fundacja]

Wśród uczestników wywiadów pojawiły się głosy, że sektor ES sukcesywnie staje się podstawowym sektorem działającym na rzecz rozwiązywania problemów społecznym. Jego rozwój jest istotny dla wsparcia osób dotkniętych różnego rodzaju problemami, jednak niezbędne jest ciągłe wspieranie – zwłaszcza finansowe – tego sektora.

Cytat: Myślę, że stał się w miarę upływu lat, no, takim bardzo istotnym elementem rozwiązywania tych problemów, gdzie, wróć w dalszym ciągu do meritum rzeczy, podstawową rzeczą jest to, żeby były środki na to po prostu. [CIS]

Dostrzegany jest realny wpływ działań podmiotów tworzących ten sektor na życie osób, które otrzymały wsparcie w ramach podejmowanych inicjatyw z zakresu ekonomii społecznej. Części z tych osób udało się podjąć zatrudnienie na otwartym rynku pracy, ponadto stworzono też miejsca pracy, które dały zatrudnienie osobom, dla których otwarty rynek był z różnych powodów niedostępny.

Cytat: (...) odgrywa ważną rolę, bo przez te wszystkie lata przewinęły się pewne już setki osób przez klub integracji społecznej. (...) 40, i 60 parę procent osób trwale wchodziło na rynek pracy, czyli powyżej 12 miesięcy było w zatrudnieniu. Poza tym ten podmiot ekonomii, (...) który zaczynał od 4-5 pracowników, dzisiaj ma ich 10 albo więcej i pracują i w soboty, bo mają tyle zleceń, więc są przykładem na to, że na trwale osiedli tutaj lokalnie i dają miejsca pracy ludziom, którzy tak naprawdę mieli największą trudność wejść na ten rynek pracy. [KIS_1]

5.4.2. Potencjał sektora ES, który można by jeszcze zagospodarować

Rozwiązaniem, które mogłoby zwiększyć potencjał ES jest dopasowywanie działań OWES do potrzeb ich beneficjentów. Przykładowo, realizacja takiego zamierzenia może przybierać formę ustalania tematyki warsztatów, szkoleń pod konkretne potrzeby beneficjentów, zamiast ustalania ich na etapie projektowania działań, gdyż wiele z tych szkoleń czy kursów ostatecznie okazuje się zupełnie niepotrzebna bądź niedostosowana do potrzeb osób z nich korzystających.

Cytat: Wsparcie jest wszędzie w całej Polsce, dokładnie takie samo. Są dotacje i potem, jeżeli organizacje tworzą nowe miejsca pracy, nową firmę, to dostają (...) wsparcie tak zwane pomostowe. To jest wszystko. I w ramach tego należy się ogarnąć. Przy czym, gdyby była możliwość alokacji tych środków, czyli na (...) Dany (...) pracownik, planowany do zatrudnienia, według (...) naszej firmy, która ma powstać, powinien przejść takie i takie szkolenie, z tego i z tego... i to jakby gdyby było to dedykowane pod daną działalność, daną branżę, danego PES-a, byłoby wszystko świetnie. Ale tak nie jest. [Przedsiębiorstwo społeczne]

Jak podkreślają uczestnicy wywiadów, istotny jest kapitał ludzki, który stanowi ogromny potencjał tkwiący w sektorze ES. Jednak, aby móc go należycie wykorzystać, niezbędne są odpowiednie środki finansowe, które sprawią, że ludzie obdarzeni chęcią pomocy, ambicjami, wizją pomagania innym, będą mogli swoje plany realizować, wcielać w życie.

Cytat: (...) wszystko jest kwestią jakby tych nieszczęsnych środków, bo chęci u osób, które pracują i przychodzą do pracy w NGO-sach są naprawdę ogromne. To są takie, no, nieprzebrane jakby pokłady chęci i widzenia dalej, niż koniec własnego nosa. Przychodzą tutaj osoby, które chcą coś zrobić rzeczywiście i to jest widoczne naprawdę.

B: Czyli ten potencjał, ambicje, aspiracje ludzi tworzących NGO-sy byłby tym znaczącym potencjałem, który można jeszcze uwolnić, tylko (...) jeżeli nie będzie... (...) dostępnych środków, no to żaden z tych planów się nie zrealizuje.

O: Tak, to jest podstawowa jakby przeszkoda. [CIS]

Za potencjał uznaje się również możliwość współdziałania różnych podmiotów ekonomii społecznej, które mogą się wzajemnie wspierać i uzupełniać. Biorąc pod uwagę obecną sytuację na rynku pracy, także spółdzielnie socjalne potrzebują wykwalifikowanych i przygotowanych do pracy pracowników, których mogą przygotować, zaktywizować inne podmioty, na przykład kluby integracji społecznej.

Cytat: (...) te podmioty mogą się wzajemnie wspierać. Ten w tej chwili coraz trudniejszy rynek pracy i ten zysk ekonomiczny, który musi powstać wymaga, żeby spółdzielnia socjalna miała coraz bardziej pracowników przygotowanych, gotowych, aktywnych, takich co to wie, jaka jest rola pracownika i pracodawcy i jak on ma funkcjonować na rynku pracy. Naszą rolą z kolei – mówię tutaj o służbach pomocy społecznej, te, które prowadzą na przykład taki podmiot jakim jest KIS, to co my robimy jest takie właśnie dobranie narzędzi i takie zaktywizowanie tego człowieka, żeby on w tej spółdzielni był takim człowiekiem filarem. [KIS_1]

Wśród rozmówców pojawiają się opinie, że potencjał tkwi w samych PES również z uwagi na fakt, że jako wciąż młode podmioty mogą się rozwijać, rozrastać, dopasowywać do potrzeb beneficjentów. Mogą współpracować ze sobą, tworzyć kooperacje, a poprzez takie działania coraz lepiej spełniać swoje zadania i cele. Niezbędne jest jednak odpowiednie wsparcie dla tych podmiotów.

Cytat: Jest potencjał chociażby taki, że na razie te podmioty są dość młode. Jak one się ustabilizują i ta działalność rynkowa zacznie funkcjonować i zaczną realizować te swoje cele społeczne to myślimy nad tym, żeby je jakoś organizować. Może nie w klastry, ale w

jakieś mniejsze kooperacje, żeby współdziałały, żeby ich potencjał był większy, żeby mogły jeszcze bardziej rynkowo działać. A przez to jak będą działać rynkowo to będą się rozwijać i będą mogły szerzej te swoje cele społecznej realizować tudzież powiększać zatrudnienie, czyli powinny wyciągać z wykluczenia. [Stowarzyszenie_3]

Potencjał sektora ekonomii społecznej wiąże się również z możliwością zagospodarowywania nisz rynkowych, co niekiedy może wiązać się z dopasowywaniem oferty PES do potrzeb lokalnych instytucji publicznych.

Cytat: I wie Pan, przez pół roku po prostu ja już miałem powiedzieć nie, nie podejmuję się [tworzenia ZAZ], bo nie wiem, co z tym zrobić. I mnie olśniło dopiero, (...), przecież tutaj w dużym mieście wojewódzkim macie na pewno mnóstwo różnych urzędów, przecież miasto, cały organizm miejski potrzebują różne druki, to zacznijcie robić druki akcydensowe. A żeby robić druki akcydensowe nie potrzeba drogich urzędzeń, tego, nie, proste maszyny, w tej chwili są likwidowane małe drukarnie, to można nakupować tych maszyn, kurczę, za niedrogie pieniądze i wyposażać. [ZAZ]

5.4.3. Jaka jest potencjalna skala działania sektora ES w kwestii rozwiązywania problemów społecznych regionu

Zdaniem uczestników wywiadów PES mogą uzupełniać działania instytucji publicznych, wychodzić do osób potrzebujących w większym stopniu, dopasowywać wsparcie do ich potrzeb, jednak same potrzebują odpowiedniego wsparcia: zarówno administracyjnego, jak i – przede wszystkim – finansowego. Bez odpowiednich środków finansowych nie są w stanie się rozwijać i spełniać swoich funkcji, więc wciąż jest to jeden z głównych problemów PES: trudności finansowe.

W wielu przypadkach przedsiębiorstwa społeczne czy spółdzielnie socjalne stanowią znakomite wypełnienie rynkowej luki pod względem organizacji najtrudniejszych prac, do których trudno pozyskać pracowników – na przykład w zakresie dbania o porządek przestrzeni publicznych. Niestety, pomimo że stanowią one realne źródło utrzymania i zatrudnienia dla ludzi (pracownicy mają umowy o pracę, stałe źródło dochodu), to muszą konkurować na rynku z osobami zatrudnianymi przez samorządy w ramach prac publicznych. Samorządy wciąż wolą wspierać krótkie formy zatrudnienia niż podmioty zapewniające stałe miejsca pracy i realizujące te same, trudne zadania.

Cytat: Te prace tak zwane, najtrudniejsze. Prace typu sprzątnia, prace powiedzmy utrzymania, typu utrzymania zieleni, trawników, parków. Sprzątnia ulic, chodników. No wie Pani, tych prac jest naprawdę mnóstwo, takich podstawowych prac, których powiedzmy... Ja wiem, że gminy to realizują. No, ale dopóki mają pieniądze w ramach PUP-u, bo to są te tak zwane, prace publiczne, to gminy wolą "korzystać" w cudzysłowie z pracownika, z pracowników poprzez Powiatowe Urzędy Pracy, bo tam mają powiedzmy pracownika za darmo. Natomiast, zamiast oprzeć się na organizacjach, które dają pracę nie tymczasowo, a w sposób trwały, to po prostu tego nie robią. U nas pracują wszyscy na umowę o pracę. Wszyscy mają pełne etaty. Bez względu na stopień niepełnosprawności. Pracują niektórzy już po 7, 8 lat. Więc są niejako, dajemy im trwałe bezpieczeństwo ekonomiczne. No i niestety muszę powiedzieć, że powiat nie widzi celowości wspierania tego typu inicjatyw. Również nie widzą samorządy celowości wspierania tego typu inicjatyw. [Spółdzielnia socjalna]

OWES powinny być głównym podmiotem zapewniającym wsparcie w zakresie tworzenia nowych miejsc pracy w obrębie sektora ekonomii społecznej.

Cytat: (...) Ośrodki Wsparcia Pomocy Społecznej, powinny być takim [chrząknięcie] głównym miejscem, takim głównym wsparciem, tworzącym miejsca pracy w sektorze ekonomii społecznej. [Fundacja]

Istnieje też przekonanie, że publiczne służby zatrudnienia i inne tego rodzaju instytucje nie są w stanie zapewnić odpowiedniego wsparcia wszystkim osobom go potrzebującego. Stąd też w ramach tych obszarów działania tworzy się przestrzeń dla podmiotów ekonomii społecznej – przy czym działania obu tych rodzajów podmiotów powinny się wzajemnie uzupełniać.

Cytat: (...) nigdy nie będzie tak, żeby tylko sektor jakiś administracyjny czy służb publicznych wszystkie potrzeby lokalne zaspokoił, więc myślę, że tutaj sektor ekonomii doskonale znajdzie swoje miejsce (...). [KIS_1]

Cytat: (...) oprócz uzupełnienia nie możemy być też dla siebie konkurencją, bo też nie o to chodzi. [KIS_1]

Cytat: Ja myślę, że zastępować to tak do końca to nie, ale tylko na zasadzie współpracy i uzupełniania się, nie powielania pewnych działań, bo po coś nam powielać. [KIS_2]

Jedynie nieliczni rozmówcy sugerowali, że PES mogłyby zastąpić inne podmioty w zakresie podejmowania działań na rzecz osób potrzebujących.

Cytat: Ja uważam, że mógłby zastępować. U mnie, moja spółdzielnia socjalna zastępuje wiele działań Ośrodka Pomocy Społecznej. [JST]

Reprezentant ZAZ, wyliczając sukcesy swojej placówki we wprowadzaniu osób z niepełnosprawnościami na otwarty rynek pracy, zastrzegając, że potencjał takich działań jest bardzo zróżnicowany – a więc w znacznej mierze uzależniony od indywidualnych cech osoby aktywizowanej.

Cytat: Przez dziesięć lat myśmy już utworzyli sto dwadzieścia planów zatrudnienia. W tej chwili aktywnych planów zatrudnienia, czyli z roku na rok, bo to taki plan zatrudnienia to, to nie zawsze on, nieraz trwa krótko, a nieraz parę lat trwa, zależy, jaka jest niepełnosprawność, jak ten postęp... (...) czasami to jest gwałtownie, przychodzi po trzech miesiącach, on jest zupełnie... (...) On stwierdził, że uwierzył w swoje siły, nie, i chce już porządnie pracować gdzieś tam na pełny wymiar, jaki można było niepełnosprawnej osobie dać. I wtedy, czyli tych trzydzieści pięć planów zatrudnienia otwarte w 2018, czyli doszło pięć i w 2018 z tych pięciu, trzy osoby znalazły już się na rynku otwartym. Czyli doradca zawodowy nawiązał kontakt z zakładami, które spełniają wymagania w stosunku do osób niepełnosprawnych, które chciały takie osoby. I wtedy jak to się dzieje, w porozumieniu z tym potencjalnym pracodawcą, po prostu my delegujemy osobę, która już się czuje na siłę, delegujemy na próbę pracy. [ZAZ]

Ponadto ten sam rozmówca dostrzegał złożoność i niejednoznaczność kwestii pomyślnej – z formalnego punktu widzenia – aktywizacji zawodowej osoby wspieranej. Placówka reintegracyjna pełni bowiem szczególną rolę opiekuńczą wobec osób aktywizowanych, zaś przedsiębiorstwa komercyjne nie zawsze będą stanowić dla nich przyjazną przestrzeń, która odpowiadałaby ich szczególnym potrzebom.

Cytat: ZAZ się kończy, on idzie dalej, prawda? I teraz tak, z moralnego punktu widzenia, ja z tym człowiekiem zrywam kontakt, rozwiązuję. W ciągu trzydziestu dni muszę na jego miejsce wprowadzić następną osobę. (...) teraz, jeżeli nie ma tego, tego łącznika to urywa nam się kontakt i tak jakbym, ten człowiek, który był tutaj u mnie traktowany, jak człowiek żywy z duszą i ciałem, on nagle staje się przedmiotem, prawda? Ja go odhaczam, następnego, to mi się to nie podoba. I powinno coś być takiego, co w systemie jakby daje i ten monitoring przede wszystkim żeby był, nie, bo my nie mamy instrumentu, żeby sprawdzać, co się z nimi dalej dzieje. [ZAZ]

5.4.4. Mocne strony sektora ES

Wskazywaną przez uczestników wywiadów mocną stroną sektora ES jest **przywracanie ludzi społeczeństwu**, czyli ich ponowne uspołecznianie, pokazanie, że są ważnym elementem społeczeństwa, że ich praca i ich zapas są ważne.

Cytat: (...) chodzi o to żeby ta ekonomia społeczna pomagała nam wszystkim, pomagała społeczeństwu, jeżeli osoba będzie pracowała, będzie płaciła podatki, będzie czuła się członkiem społeczeństwa, Będzie z niego korzystała, korzystała z jego dóbr. Będzie uczestnikiem, będzie właśnie w to inclusive włączona w to. [WTZ]

Cytat: Ten świat, ten ciekawy, może lepszy, może tego, ale nieznanym w każdym razie, przez okno i nosa płaszczył przy szybie, nie? To się zmieniło poprzez takie właśnie instytucje, jak Zakład Aktywności Zawodowej. On po prostu nabrał odwagi, żeby się wyszykować do pracy. [ZAZ]

Kolejną mocną stroną jest znajomość problemów i potrzeb osób w kontekście lokalnym.

Cytat: Znajomość problemów, jakie gdzieś tam są, lokalnie. Czyli każdy ośrodek przez te ostatnie miesiące pracując w każdej najmniejszej, gminie poznał i osoby i potencjalne problemy. [Fundacja]

Również jako mocna strona ujmowana jest gotowość do nawiązania współpracy z innymi podmiotami, np. JST, PUP, PCPR, OPS, NGO. Współpraca ta, zdaniem rozmówców, będzie procentowała w przyszłości.

Cytat: Druga rzecz, nawiązał współpracę. Czyli te ośrodki wsparcia z racji po prostu takiej działalności w każdej gminie, dzięki robionym spotkaniom animacyjnym, działaniom partnerskim... współpracy, spotkaniom z jednostkami samorządu terytorialnego, z PUP-ami, z PCPR-ami, OPS-ami, organizacjami pozarządowymi, działającymi lokalnie, została wywiązana taka sieć współpracy. I ta sieć współpracy w tej chwili uważamy, będzie w najbliższych miesiącach, latach, przynosiła efekty. [Fundacja]

Wokół sektor ES powstała baza wykwalifikowanych specjalistów.

Cytat: (...) wokół ośrodków wsparcia ekonomii społecznej, zbudowała się baza wykwalifikowanych pracowników. [Fundacja]

Za mocną stroną można też uznać samo tworzenie miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych i spółdzielniach socjalnych.

Ponadto podkreślana jest również większa elastyczność niż w przypadku publicznych służb zatrudnienia. Elastyczność ta przejawia się w dostosowaniu się do zmian na rynku, do zmieniających się potrzeb osób dotkniętych problemem wykluczenia społecznego.

Cytat: Elastyczność większą niż publiczne służby. (...) Podmioty ekonomii społecznej mają większą dowolność, nie są tak wpisane w ustawę, w ramy, więc myślę, że to zdecydowanie – taka szybsza też możliwość reagowania na zmiany rynku. [KIS_1]

Cytat: Te podmioty bardzo łatwo się dostosowują. Na tyle są elastyczne, że mogą się dopasować. Są na tyle małe, że nie wymagają ogromnych zmian, żeby coś nowego wprowadzić. [Stowarzyszenie_3]

5.4.5. Słabe strony sektora ES

Wskazywaną słabą stroną sektora ES jest mała liczba PES, przez co nie one mogą łączyć się w konsorcja, by wspólnie podejmowania działania.

Cytat: (...) słabą stroną to, że jest, że jest bardzo mała liczba tych podmiotów, bynajmniej na razie. Bo byłoby idealną rzeczą, gdyby taki podmiotów na przykład na poziomie powiatu było kilka, które mogłyby się łączyć w konsorcja i miałyby, jak to mówią, większą siłę oddziaływania, (...). [Spółdzielnia socjalna]

Mianem słabej strony sektora część uczestników wywiadów określa pojawiające się trudności z finansowaniem działań PES. Problem ten nasila się w szczególności po zakończeniu projektów unijnych. Podmioty te cechują się niestabilnością finansową.

Cytat: Słabą stroną jest (...) niepewność kontynuacji finansowania naszej działalności. [Fundacja]

Cytat: (...) uważam, że ograniczeniem może być to, że Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej nie mają takiego systemowego finansowania. Czyli z jednej strony widzimy, że Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej są potrzebne. Ale z drugiej strony, one prowadzą działalność, można powiedzieć działanie, od projektu do projektu. [Fundacja]

Pochodną wyżej omówionych problemów jest brak profesjonalizacji. Jako że skala działania sektora jest wciąż relatywnie niewielka, zaś funkcjonowanie samych podmioty cechuje się niestabilnością, to organizacje te rzadko są w stanie osiągać ów pułap. Najczęściej dążą one jedynie do utrzymania ciągłości swojego działania.

Cytat: Brak profesjonalizacji. Tak. Właściwie tylko chęć przetrwania, natomiast wtedy właśnie widać jak bardzo ten brak ram jest przeszkodą. [KIS_1]

5.4.6. Obecne wykorzystanie instrumentu zamówień publicznych z klauzulą społeczną

Klauzule społeczne są wykorzystywane w minimalnym stopniu. Rozmówcy wręcz podkreślają, że samorządy boją się stosować te instrument. W związku z tym wprowadzane są różne inne rozwiązania, aby je ominąć, na przykład rezygnacja z przetargów na rzecz 3-4 zapytań ofertowych.

Cytat: Z kolei klauzule społeczne, bardzo chcieliśmy, żeby nasza spółdzielnia socjalna działała w oparciu i mogła wygrywać przetargi w oparciu o te klauzule społeczne. (...) Ale (...) Pani prawnik podpowiedziała, że może lepiej nie przetargi, tylko zapytania ofertowe. I dzielić po prostu daną pulę pieniędzy środków na trzy, cztery takie zapytania ofertowe, żeby kwotowo nie przekroczyć pewnej puli pieniędzy. Po to, żeby po pierwsze, ominąć przetarg, i żeby nie rzeźbić jakoś szczególnie właśnie z tymi klauzulami, co, do których, tak jak ja mówię, nikt nie ma tutaj lokalnie przekonania. [Przedsiębiorstwo społeczne]

B: (...) W jakim stopniu, według pani spostrzeżeń, jest obecnie wykorzystywany instrument zamówień publicznych z klauzulą społeczną?

O: W niewielkim. (...) Mimo że jest obowiązek. [CIS]

Cytat: Zbyt mało na pewno. Tylko i wyłącznie wykorzystywany jest tylko po to, że jest wykorzystywany. Ale funkcjonalność jest niemalże zerowa. [Stowarzyszenie_3]

W ramach RPO województw kujawsko-pomorskiego założono pewną pulę konkursów, w których zaznaczono konieczność skorzystania z klauzul społecznych. Zmusza to podmioty chcące startować

w konkursach do zastosowania tych klauzul, a więc często poszerzenie swoich kompetencji w tym zakresie, co się może przełożyć w przyszłości na częstsze ich wykorzystywanie.

Cytat: (...) dobrym jest to, że w bardzo wielu gdzieś tam konkursach, w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego, pojawiają się, pojawia się też konieczność, realizowania części zamówień poprzez właśnie stosowanie i klauzul społecznych i premiowanie. [Fundacja]

Pojawiają się również głosy, że klauzule społeczne powinny być stosowane, ale w powiązaniu z oceną jakości poszczególnych PES, żeby nie doprowadzić do sytuacji, w której PES są promowane tylko dlatego, że zajmują się ekonomią społeczną, a tym samym wypierają inne podmioty świadczące usługi na dużo wyższym poziomie.

Cytat: (...) to musi być powiązane z jakością. To nie może tylko decydować ten czynnik, że pierwszeństwo ma podmiot ekonomii obojętnie jaki, bo to jest słabe. Tak, on musi się obronić. On musi się obronić. To psuje rynek w ogóle też. [KIS_1]

5.4.7. Potencjał tkwiący w instrumencie zamówień publicznych z klauzulą społeczną

Przedstawiciele PES są zainteresowani korzystaniem z klauzul społecznych, jednak napotykają na opór ze strony urzędników i samorządów. Zwracają uwagę, że brakuje osób z odpowiednimi kompetencjami, które zajęłyby się kwestią owych klauzul.

Cytat: Gdybym ja była prawnikiem, (...) i gdybym siedziała w tych klauzulach, to ja bym mogła pojechać, wytłumaczyć, zrobić to wręcz w urzędach. Bo to czasami (...) jest kwestia tego, żeby ktoś po prostu fizycznie wskazał im tą drogę. No, ale jest to trudne. Bo naprawdę tutaj, (...) nigdzie nie ma dobrych wzorców i to jest niestety skutecznie hamujące. [Przedsiębiorstwo społeczne]

*Cytat: O1: (...) Gminy czasami boją się, obawiają, czy mogą kogoś premiować,
O2: Odpowiedzialności.
O1: Czy nie, żeby gdzieś tam sobie pod względem prawnym nie zaszkodzić. Może takie obawy (...). [Fundacja]*

Zdecydowanie konieczne jest zwiększenie roli tego instrumentu, aby PES były w stanie konkurować na rynku z przedsiębiorstwami prywatnymi nastawionymi na zysk.

Cytat: (...) obliuguje i ułatwia nam funkcjonowanie na rynku gospodarczym, i konkurowanie z podmiotami stricte działającymi na rynku takim, gdzie główną jakby formułą jest przynoszenie zysku (...) [CIS]

Stosowaniu klauzul społecznych powinien towarzyszyć taki dobór kryteriów, aby były łatwe do spełnienia, a realizacja samego zamówienia – opłacalna.

Cytat: Dobierać takie kryteria, żeby były do spełnienia i żeby były opłacalne w realizacji. To jest kwestia taka, że urzędnicy, którzy przygotowują kryteria muszą troszkę wcielić się w tego wykonawcę i troszkę skalkulować. [Stowarzyszenie_3]

5.4.8. Przeszkody dla częstszego wykorzystywania instrumentu zamówień publicznych z klauzulą społeczną

Jako główna przeszkoda dla częstszego wykorzystywania klauzul społecznych wymieniana jest obawa urzędników samorządowych przed stosowaniem tego instrumentu. Jak podkreślają uczestnicy wywiadów, należy zwiększyć ich świadomość oraz uzmysłwić im, że klauzule nie są niczym skomplikowanym czy niezwykłym. Należy pokazać i objaśnić, jak rozwiązywanie takie funkcjonuje.

Cytat: Zwiększyć świadomość urzędników, że klauzule społeczne to nie jest coś innego, to jest pewien standard. Często urzędnicy przygotowują określone zamówienia w sposób sztywny, bo on jest sprawdzony i wiedzą, że zrobią, pójdzie, zostanie zrealizowany dobrze i się nie muszą martwić. W przypadku klauzul będzie tak samo, tylko że trzeba troszkę przełamać ten stereotyp, że tu z tymi podmiotami może być coś nie tak.. [Stowarzyszenie_3]

5.5. PES jako aktorzy regionalnego życia gospodarczego – możliwość pełnienia tej roli i jej zakres

5.5.1. Rola PES zawężona do przygotowywania osób wykluczonych do wejścia na otwarty rynek oraz rola PES jako samodzielnego podmiotu gospodarczego

Według części rozmówców PES-y powinny pełnić funkcję przechodnią, pomagać zyskać kwalifikacje, doświadczenie zawodowe, staże i przygotowywać do wejścia na otwarty rynek pracy.

Cytat: (...) PES-y powinny rzeczywiście pełnić funkcję przechodnią. To nie może być zamrażarka dla osób, z wyłączeniem pewnych grup. (...) dla większości, PES-y powinny mieć charakter przejściowy. Czyli powiedzmy, tu wchodzi ludzie, którzy nie funkcjonowali na rynku, łapią pierwsze staże, praktyki zawodowe. Dwa, trzy lata sprawdzają się, jako pracownicy, i wchodzi na otwarty rynek pracy. Taki powinien być mechanizm. [Spółdzielnia socjalna]

Jednak dla pewnych grup osób wykluczonych pewne rodzaje PES-ów powinny być ukierunkowane na stworzenie trwałych, docelowych miejsc pracy. Osoby te bowiem nie są w stanie odnaleźć się na otwartym rynku pracy, jako że nie są atrakcyjnymi pracownikami dla przedsiębiorców.

Cytat: O1: Znacząco generalnie jest założenie takie, żeby (...) przedsiębiorstwo społeczne było miejscem pracy, takim, które nie tylko zwraca uwagę na ekonomię, ale też na aspekty społeczne. A więc mają to być miejsca pracy dla osób, które mogłyby mieć znaczne trudności na takim normalnym, otwartym, konkurencyjnym rynku pracy. Czyli, O2: Osoby wykluczone.

O1: Ta osoba, która mogłaby się nie sprawdzić w zwykłym przedsiębiorstwie... Nie sprawdzić z racji tego, że przyjdzie ktoś młodszy, szybszy, lepszy (...) i tak dalej. Ma mieć szansę znalezienia pracy w przedsiębiorstwie społecznym. Które ma patrzeć nie tylko na to, żeby mieć jak najtańszego, najszybszego pracownika. Ale też wesprzeć tę osobę, która w innych warunkach miałaby szanse trudniejsze. [Fundacja]

PES mogłyby sprawniej funkcjonować, jeśli otrzymywałyby większe wsparcie od samorządów, gdyby samorządy zwiększyły środki, dotacje na działalność organizacji pozarządowych. W tym kontekście ponownie pojawił się postulat zwiększenia znaczenia zamówień publicznych z klauzulą społeczną.

Cytat: O: (...) Myślę, że jest znaczna, ale mogłaby być jeszcze większa. (...) Kiedy by samorządy więcej rzeczy zlecały organizacjom pozarządowym.

B: Mówimy tutaj na przykład o zamówieniach (...) z klauzulą społeczną?

O: Dokładnie. Ale (...) też te budżety przeznaczone na współpracę z organizacjami samorządowymi, (...) Mogłyby być większe. [Stowarzyszenie_2]

Oczywiście rentowność, zarabianie na sobie jest możliwe tylko w przypadku niektórych rodzajów PES: przedsiębiorstw społecznych i spółdzielni socjalnych. Przykładowo, kluby integracji społecznej – jak podkreśla jeden z uczestników wywiadów – nie mają możliwości zarobkowania i są w pełni zależne od zewnętrznego finansowania. Ich cel działania jest inny.

Cytat: Tak. Zależy jaki podmiot, bo spółdzielnia socjalna jak najbardziej. Ale już klub integracji społecznej to jest niemożliwe. [KIS_1]

Cytat: Mało tego, jeżeli ma się skupić na działalności wprowadzania osób na rynek pracy, aktywizowania ludzi to on nigdy nie przyniesie zysku. Nikt nie zapłaci za to, żeby się nauczyć być aktywnym. [KIS_1]

Cytat: To jest taki element docelowy, żeby były takimi bytami, które by się same finansowały i też mogły rozwijać, żeby wciągać kolejne osoby do swojej instytucji i tym samym, wyciągać ich z tego otoczenia w którym bytują teraz. [Stowarzyszenie_3]

Przedstawiciel ZAZ, akcentując różny potencjał poszczególnych rodzajów PES pod względem szans na wypracowywanie rentowności, podkreślał, że największe możliwości posiadają w tym zakresie spółdzielnie socjalne z uwagi na fakt, że istotny jest w tym kontekście czynnik relatywnie niewielkiej rotacji pracowników, którzy zyskują tym samym sposobność do należytego wdrożenia się w wykonywane obowiązki zawodowe.

Cytat: Najbardziej tutaj takim docelowym miejscem, że tak powiem, to bym widział w tym całym systemie spółdzielnie socjalne, nie? (...) Spółdzielnia socjalna jest to (...) instytucja, która funkcjonuje komercyjnie, znaczy przepraszam, nie tyle komercyjnie, co tak jest pozbawiona jakby tych, tych wszystkich, musi po prostu wytwarzać już swój produkt, nie ma wyjścia, nie ma. Celem spółdzielni socjalnej nie jest, nie jest już powiedzmy praca na rzecz typowej już takiej podstawowej aktywizacji, tylko to już, już jest ta aktywność osób w spółdzielni jest już z góry ustalona, że mają wykonywać jakiś plan produkcyjny i tak dalej, prawda? I tutaj trudno mówić o jakimś, o jakimś powiedzmy, ruchach fluktuacji jakiegokolwiek, dlatego że gdyby, gdyby tak miało być to ta spółdzielnia nie zarobi na sobie, a musi zarabiać. Ponieważ ludzie się wpracują. [ZAZ]

Rozmówca ten reprezentowaną przez siebie placówkę uznał jednak za podmiot, którego specyfika sprawia, że wypracowywanie rentowności jest szczególnie trudne. Istotą działania ZAZ jest bowiem przygotowywanie osób wspieranych do opuszczenia placówki i wyjścia na otwarty rynek pracy. Jeśli następuje odstąpienie od tego założenia, to ma ono miejsce nie tyle wówczas, gdy pracownik jest dla placówki szczególnie cenny w kategoriach ekonomicznych, lecz w sytuacjach, gdy delegowanie go do innego pracodawcy byłoby dla niego szczególnie niekorzystne.

Cytat: Natomiast ZAZ (...) powinien dążyć do tego, co ma zapisane jakby w przepisach, ma dążyć do tego, ale nie za wszelką cenę również. Bo tak, jak powiedziałem, każdy pracownik ZAZ-u, pomimo że podpisuje umowę o pracę na samym początku jest uświadamiany, że to jest jakiś powiedzmy okres jego życia. Z góry mówimy każdemu, kto tu przychodzi, że nie myśl o tym, że tutaj od nas pójdziesz na emeryturę, nie o to chodzi. Ty masz być wypromowany, masz tu się usamodzielnic i masz w końcu mieć ambicje więcej zarobić, lepiej się ustawić. (...) No i teraz te osoby, które wtedy zaczynały, to jeszcze do dzisiaj pracują – i co się okazuje, próby pracy poza zakładem powodowały u nich tak silną blokadę psychologiczną, że po prostu oni nie byli zdolni funkcjonować. Oni nauczyli się tutaj w to miejsce, przychodzić do pracy, z każdego niemalże punktu Bydgoszczy tutaj zawsze trafią, to jest ich szlak powiedzmy nauczony. I przy ograniczeniach umysłowych, bo o takich ludziach mówię, nie ma innej możliwości, on jednego się nauczył i już koniec, kropka, sztywno to jest, nie? Nauczył się jednej czynności tutaj i to mu daje satysfakcję. (...) No i ci ludzie oni tutaj będą długo, nie, to będą ikony tego zakładu i to ja uważam, że to już nie ma tutaj, co rozwalać, jest z nich pożytek, bo ich wydajność jest powiedzmy już na tyle wysoka, że coś przysparzają tutaj. Ale też jakby poszli gdziekolwiek, nawet przy identycznym zajęciu, (...) oni sobie nie poradzą. Inni ludzie, wszystko inne, to rozwali. [ZAZ]

5.5.2. Okoliczności, w których PES są w stanie zwiększać poziom swojej rentowności

Łatwiej zwiększyć poziom swojej rentowności mogą PES zlokalizowane w miastach niż te funkcjonujące na terenach wiejskich. Wpływ na to ma nie tylko stopień zurbanizowania obszaru, ale również charakterystyka beneficjentów, którzy na obszarach wiejskich często są bardziej problematyczni.

Cytat: Tam, gdzie są większe możliwości, większe miasta idzie to szybciej. A tam, gdzie są mniejsze, no, no idzie wolniej. No te zmiany wszystkie na prowincji idą wolniej. Jeszcze nie dość, że tu na prowincji to jeszcze osoby też na samym końcu tej, tej drabiny sprawnościowej. [WTZ]

Również z tego względu łatwiej jest zapewnić rentowność PES w miastach niż na terenach wiejskich, ponieważ w miastach jest większe zapotrzebowanie na pewne usługi, w których często PES się specjalizują, stąd łatwiej czerpać kontrakty, zlecenia, a co za tym idzie – zarabiać.

Cytat: Podmioty działające w większych miastach, gdzie jest większy rynek usługowy, typu Bydgoszcz, Grudziądz, Inowrocław, Toruń. I podmioty działające w małych środowiskach, gdzie praktycznie ten rynek nie funkcjonuje. (...) Na przykład, gdybyśmy byli na przykład w Toruniu, czy blisko Torunia. To tam jest tyle przetargów ogłaszanych, właśnie te drobne prace, że mielibyśmy roboty na, z wyprzedzeniem na rok, dwa i więcej. [Spółdzielnia socjalna]

Kluczowym wydaje się być odpowiednie podejście do tworzenia PES, które powinno opierać się na założeniu, że będzie on finansowany poprzez dotacje, lecz równocześnie na analizie rynku, na założeniu, że będzie ów PES konkurencyjny, że będzie popyt na jego produkty czy usługi. Takie podejście zwiększa szanse na stworzenie PES, który będzie rentowny i będzie w stanie utrzymać się na rynku sam.

Cytat: W ogóle przystępując do, jakby do takiego rozmyślenia i planów na temat tego, czy w ogóle warto i czy zrobić w ogóle takie kroki i powołać do życia podmiot ekonomii społecznej, to trzeba się zastanowić nad tym, jakie są potrzeby przede wszystkim. I czy branża, w której chcemy wystartować, czy będziemy mieli klientów. Czy faktycznie, my mamy sami takie zasoby, kompetencje, które pozwalają nam myśleć o nas samych, że my to potrafimy robić. Potrafimy to robić dobrze, uczciwie. No i że będziemy mieli tego odbiorcę. [Przedsiębiorstwo społeczne]

Jednak równie ważne jest, aby PES posiadały dobrego lidera, czyli osobę, która potrafi odnaleźć się na rynku pracy, prowadzić biznes, nawet jeśli nie ma wsparcia samorządów lokalnych. Jednak musi się on cechować także wrażliwością społeczną, mając na uwadze to, jakie osoby zatrudnia.

Cytat: Mają. Ale mają te, które mają dobrego lidera, (...) To musi być taka osoba, która trochę się zna na biznesie. (...) Jest liderem, czyli potrafi zarządzać zespołem, (...) A do tego jeszcze musi być (...) wrażliwa społecznie, żeby (...) być wrażliwym na potrzeby swoich pracowników, (...) Jeżeli taki lider jest to nawet, jeżeli on nie będzie miał wsparcia w samorządzie swoim, czy innym, to on sobie poradzi na otwartym rynku pracy, (...) będzie zdobywał te zlecenia. Natomiast, jeżeli nie będziemy mieli dobrego lidera, to nawet (...), jeżeli dostaną zlecenia od samorządu to i tak tego nie zrealizują, bo no, po prostu nie będzie miał kto zarządzać ludźmi, (...). [Stowarzyszenie_2]

Istotne dla wypracowywania rentowności PES jest również rozpowszechnianie wśród społeczeństwa świadomości tego, czy jest sektor ekonomii społecznej. Wiedza ta może dodatkowo przyczynić się do zwiększenia chęci korzystania z usług oferowanych przez PES wśród lokalnej społeczności.

*Cytat: B: (...) Czy co mogłoby takiego być sprzyjającego, żeby ta rentowność wystąpiła?
O1: Sprzyjającego? No, na pewno świadomość całego społeczeństwa, że warto korzystać.
B: Z usług.
O2: Z usług. [Fundacja]*

Jednak – zdaniem uczestników wywiadów – najistotniejsze wydaje się być wsparcie finansowe, dotacyjne, zwłaszcza w początkowym etapie działania PES.

Cytat: To wsparcie dotacyjne i pomostowe jak najbardziej. [Stowarzyszenie_3]

Bardzo ważne jest też jednak wsparcie doradcze, aby PES miały swobodny dostęp do specjalistów, doradców w dziedzinach, w których same nie czują się wystarczająco kompetentne.

Cytat: Też poza tym wsparciem finansowym dużą rolę odgrywa wsparcie doradcze i takie prowadzenie tych podmiotów. [Stowarzyszenie_3]

Dla zwiększenia rentowności PES istotne jest stosowanie przywołanych powyżej klauzul społecznych, lecz również ujęte w jakiegokolwiek inne ramy wsparcie ze strony samorządów w postaci zleceń.

Cytat: Mówiliśmy już o klauzulach społecznych, oczywiście to jest ważne. Ale myślę, że po prostu dawanie zleceń. (...)

B: Zapewnienie (...)

O: (...) tego startu poprzez zlecenia z samorządu, bo to powoduje ich jak gdyby okrzepnięcie i nabierają trochę wiatru w skrzydła, i generalnie czują się, że to, co robią jest poważne. [JST]

Przedstawiciel ZAZ wprost wyraża swój daleko idący sceptycyzm co do szans na konkurowanie jego placówki z przedsiębiorstwami komercyjnymi. Osoby o umiarkowanym i znacznym stopniu niepełnosprawności umysłowej, czyli te osoby, które są zazwyczaj objęte wsparciem ZAZ, niemal nigdy nie są bowiem w stanie wypracować takiej wydajności, jaką – statystycznie – cechują się pracownicy w pełni zdrowi.

Cytat: My musimy niestety ze swoimi usługami, ze swoją produkcją musimy wchodzić tak, jak, na zasadach normalnej konkurencji z innymi. A wiemy doskonale, że (...) 100% zatrudnionych niepełnosprawnych na pewno nie będzie, to tak samo wydajność osoby niepełnosprawnej, nie mówię o lekkim, ja mówię o umiarkowanym i o znacznym, a w zasadzie powinniśmy mówić znacznym, zaraz powiem dlaczego, to jest wydajność maksymalna 30% zdrowego człowieka. I tylko idzie na niższą, wyżej już nie ma możliwości, to jest coś zamknięte, nie ma możliwości, żeby osoba niepełnosprawna w swojej wydajności przekroczyła 30%. (...) Organizm ludzki, który został określony, jako stopień znaczny, czyli w nomenklaturze zusowskiej całkowita niezdolność do pracy i samodzielnej egzystencji. Ten człowiek według wszelkich reguł nie powinien w ogóle pracować, ma chęci do pracy, to my próbujemy, co on potrafi i do tych 30% on dociągnie owszem, to jest max. (...) Czas pracy się wydłuża wtedy, absencja chorobowa częściej występuje. Te wszystkie czynniki wpływają, że my nie jesteśmy ściśle, jeśli chodzi o ekonomię typowo finansową taką, nie, w złotówkach, to jesteśmy absolutnie nieekonomiczni. Natomiast stanowimy ten element bardzo ważnej ekonomii społecznej. [ZAZ]

5.5.3. Potencjał tkwiący w działaniach integrujących środowisko skupione wokół sektora ES

Dostrzegane jest nawiązywanie współpracy pomiędzy podmiotami, między innymi poprzez łączenie swoich sił w konsorcjach i startowanie wspólnie w przetargach publicznych. Obecnie działania takie pojawiają się w dużych ośrodkach miejskich, jednak ważne jest, aby ta tendencja się utrzymywała. Jeżeli te działania się powiodą, staną się przykładami dobrych praktyk, z których będą mogły korzystać także mniejsze PES i te zlokalizowane na terenach wiejskich.

Cytat: To nawet widać w działaniach ROPS-u, który ostatnio utworzył platformę (...) informacyjną o przetargach. Widać to, że (...) w dużych miastach, łączą się te podmioty w silniejsze takie powiedzmy, organizmy ekonomiczne. Także widać tą tendencję (...),

wchodzenia w pewną formę organizacyjną samodzielności. Ale to (...) dotyczy większych środowisk, (...) Tam gdzie to skupisko podmiotów jest większe [Przedsiębiorstwo społeczne]

Współpraca, wymiana doświadczeń zachodzi także dzięki współpracy z ROPS, który organizuje spotkania dla PES. Ważny jest fakt, że również samorządy lokalne zaczęły dostrzegać potencjał PES i nawiązywać z nimi współpracę, zapraszać na spotkania, wyróżniać i doceniać.

Cytat: Już i władze lokalne coraz bardziej się przekonaly, że to jest fajna rzecz. Od wielu lat podmioty ekonomii społecznej przynajmniej w naszej gminie, (...) są nie tylko dostrzeżone, ale są wręcz wynagradzane, zauważane, zapraszane. Już się z nimi naprawdę współpracuje. Też są jakieś spotkania sieciujące, na które byliśmy zapraszani przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, gdzie różne podmioty się spotykały. [KIS]

Cytat: Coraz więcej tych zadań rzeczywiście w tych obszarach, tak jak mówimy, gdzie pojawia się taka luka, gdzie mogą organizacje ją wypełnić – naprawdę coraz większa jest gotowość instytucjonalna do powierzania tego typu zadań. [KIS]

Cytat: Właśnie temu ma służyć konwent, takie są założenia konwenty, żeby w ramach dobrych praktyk wymieniać się doświadczeniami. [KIS_2]

Podsumowując należy podkreślić, że współpraca następuje, głównie na zasadzie wymiany doświadczeń, a podmioty ekonomii społecznej są coraz częściej zauważane w środowisku lokalnym i doceniane. Również samorządy otwierają się na współpracę z nimi.

5.6. PES jako aktorzy kreujący tożsamość regionalną

5.6.1. Dostrzeganie w działaniu PES potencjału związanego z kreowaniem tożsamości regionu

PES poprzez współpracę z lokalnymi organizacjami pozarządowymi kreują i wzmacniają tożsamość regionu. Dzieje się tak na przykład poprzez nawiązywanie współpracy z Kołami Gospodyń Wiejskich w zakresie usług cateringowych opartych między innymi na potrawach regionalnych. PES bywają więc pośrednikiem w sprzedaży i dystrybucji lokalnych produktów wytwarzanych często przez lokalne grupy działania.

Cytat: Tam też na przykład (...) Panie, które są w kole hafciarskim (...) haftują. I też poprzez naszą organizację, poprzez nasze przedsiębiorstwo sprzedają te swoje piękne rzeczy. Także my współpracujemy właśnie, staramy się umożliwić tutaj sprzedaż podmiotom takim, jak te stowarzyszenia zwykłe, które jeszcze do niedawna, to nawet nie mogły o dotację się ubiegać. I teraz już mają troszeczkę łatwiej. W związku z czym, łatwiej nam jest też z nimi kooperować. [Przedsiębiorstwo społeczne]

Uczestnicy wywiadów podkreślają, że dobrym rozwiązaniem byłoby wsparcie dla KGW czy podobnych organizacji poprzez zapewnienie lidera, który je poprowadzi, zajmie się kwestiami formalnymi, finansowymi, logistycznymi i pozwoli realizować się i promować lokalne produkty, potrawy i tym podobne.

Cytat: (...) kiedy namawiamy koło gospodyń wiejskich, (...) które zajmuje się produkcją jakichś tam lokalnych (...) Bo one na przykład bardzo często się chcą gdzieś tam wystawiać. Ale boją się urzędu skarbowego i tak dalej. (...) I one mają, mają potencjał swój, bo mają produkt, mają pracę. Mają zapał, mają wszystko. Gdybyśmy im dali takiego lidera, który stworzy, poprowadzi za nich, weźmie księgowość, (...) Zorganizuje transport. Rozwiezie je na różne festyny, festiwale. One założą przedsiębiorstwo społeczne. To nie ma chyba lepszego, lepszej promocji, kiedy one będą jeździły. Nie tylko tu, w regionie, ale będą jeździły, (...) na różne wystawy czy festiwale, czy konferencje po całym kraju. [Stowarzyszenie_2]

Cytat: Teraz są na czasie różnego rodzaju takie rzeczy związane z lokalnym jedzeniem na przykład. Wszędzie jakieś takie imprezy się odbywają i jest promowane, i wytwarzane jest właśnie przez tego rodzaju małe, różne lokalne związeczki. Bardziej oficjalnie czy mniej oficjalne, ale tak jest, tak. [CIS]

Powstają również wioski tematyczne, w których wykorzystywane są zasoby lokalne: materialne (produkty lokalne) i niematerialne (np. legendy). Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego funkcjonuje kilka wiosek tematycznych, które prężnie się rozwijają, podejmując wiele inicjatyw kulturalnych.

Cytat: Znaczący są, czy próbujemy tworzyć tak zwane wioski tematyczne. W którym wykorzystujemy powiedzmy, lokalne zasoby kulturowe, powiedzmy jakieś tam legendy nawet historyczne. I na bazie tej (...) na bazie tych wartości próbować łączyć działania, szczególnie społeczne, na rzecz tego środowiska, ale też i na zewnątrz. I rzeczywiście, udało się tutaj, na terenie naszego województwa zorganizować kilka wiosek tematycznych, które bardzo fajnie funkcjonują. Które dostarczają wiele inicjatyw kulturalnych, na które przyjeżdżają setki, na niektóre nawet tysiące osób. Więc to też jest element powiedzmy taki upowszechnieniowy, element promocyjny dla tego regionu. [Spółdzielnia socjalna]

PES często zajmują się produkcją lokalnych potraw, rękodzieła, opierają swoją działalność o dobra lokalne. Zaangażowane w ich działalność osoby zajmują się tym, na czym się znają, w czym są dobre,

więc jednocześnie promują swój region. Zdaniem uczestników wywiadów, dostrzegalny jest popyt na te usługi i produkty.

Cytat: Tak jak mówiłem o podmiotach gastronomicznych, które się zabierają za produkty regionalne – mamy taką spółdzielnię, która zajmuje się gastronomią, przygotowuje potrawy z tego co natura dała, (...) czyli wszelkie roślinności, pokrzyw, nie pokrzyw, nawet z huby. Już widzimy, że spotkało to się z takim zainteresowaniem, że do tej spółdzielni przyjechał pan z telewizji i nakręcił program kulinarny, czyli to wychodzi dalej. Jak najbardziej są stricte podmioty, które oferują typowe produkty regionalne. [Stowarzyszenie_3]

5.6.2. Kojarzenie sektora ES z wyrobem produktów regionalnych tradycyjnymi metodami

Początkowo nie było skojarzeń, które łączyłyby PES z tradycjami lokalnymi. Dopiero z czasem niektóre PES zaczęło łączyć z rozwojem produktów lokalnych, promowaniem ich. Pierwotną motywacją do takich działań była realizacja osobistych pasji, a te pasje zaczęły przeradzać się w realne działania, zaczęły powstawać przedsiębiorstwa, bo pojawił się popyt na tego rodzaju produkty.

Cytat: W przedsiębiorstwie prywatnym jak jest popyt, to trzeba stworzyć produkt. Tworzymy i myślimy. A tutaj jest inicjatywa oddolna – oni się tym zajmowali na początku z pasji. Ta pasja gdzieś się przelała, że otoczenie zaczęło zamawiać. To stwierdzili, że może jednak zbudujemy coś większego i powstają podmioty ekonomii społecznej na bazie tych oddolnych działań. Prawdziwość. [Stowarzyszenie_3]

5.6.3. Znajomość dobrych praktyk w zakresie zaangażowania PES w kultywowanie tradycji regionalnych

Uczestnicy wywiadów nie podali innych przykładów dobrych praktyk w zakresie zaangażowania PES w kultywowanie tradycji regionalnych niż przykład *Chwast Busa*. Jest to PES, który zajmuje się gastronomią, tworzy potrawy z darów natury, wystawia się na festynach i festiwalach. Stał się na tyle popularny, że stacja telewizyjna przygotowała materiał na jego temat.

Cytat: Tak jak mówiłem o podmiotach gastronomicznych, które się zabierają za produkty regionalne – mamy taką spółdzielnię, która zajmuje się gastronomią, przygotowuje potrawy z tego co natura dała, (...) czyli wszelkie roślinności, pokrzyw, nie pokrzyw, nawet z huby. Już widzimy, że spotkało to się z takim zainteresowaniem, że do tej spółdzielni przyjechał pan z telewizji i nakręcił program kulinarny, czyli to wychodzi dalej. Jak najbardziej są stricte podmioty, które oferują typowe produkty regionalne. [Stowarzyszenie_3]

5. 7. Znajomość *Programu* i jego założeń oraz opinia o założonych wskaźnikach

5.7.1. Znajomość dokumentu

Część objętych badaniem osób potwierdziła, że zna *Program* za sprawą swojego osobistego zaangażowania na etapie jego tworzenia. Osoby te, na przykład, brały udział w procesie opiniowania treści *Programu*.

Cytat: Ja myślę, że na pewno gdzieś tam mogłam się w to wczytywać na etapie konsultacji. Więc myślę, że na pewno. Bo jako organizacja staramy się zawsze gdzieś tam opiniować, albo gdzieś dawać jakieś uwagi do tych programów. Bo wiem, że jest warto, jeżeli można tylko zawiesić oko i coś w sposób chociaż minimalny zmienić, albo poprawić. Albo dać jakąś tam taką sugestię, to tak. Więc na pewno tak. Cytować z pamięci nie będę, bo to na pewno jest... Jakie były główne założenia tego dokumentu? Ja już nie pamiętam. [Przedsiębiorstwo społeczne]

Cytat: Byłam w Komitecie. Ja... Jezu, w którym to było roku? '13? Jak, jak tworzyłam, tak? Byłam w Komitecie, który tworzył Regionalny Kujawsko-Pomorski Program na Rzecz Rozwoju Ekonomii Społecznej. [Stowarzyszenie_2]

Cytat: Czy zetknęli się Państwo kiedykolwiek z założeniami Kujawsko-Pomorskiego Programu na Rzecz Ekonomii Społecznej do roku 2020? O1: Oczywiście. B: I jeśli tak, to, w jakich okolicznościach miało to miejsce? O1: No staramy się aktywnie, działać w obszarze gdzieś tam ekonomii społecznej. I siłą rzeczy, to jest taki jeden z podstawowych dokumentów, który gdzieś tam wskazuje, gdzieś tam nam ścieżkę działania. W sumie też staramy się przy tworzeniu tego dokumentu, brać aktywny udział. Przy konsultowaniu jego założeń, jako ośrodki wsparcia. [Fundacja]

Cytat: Jako OWES funkcjonowaliśmy przy tworzeniu tego dokumentu. [Stowarzyszenie_3]

Część spośród tych uczestników wywiadów, którzy nie angażowali się na etapie tworzenia *Programu*, deklaruje zainteresowanie treścią tego dokumentu z racji jego znaczenia dla obszaru, w ramach którego działają. Wśród tych osób pojawiają się niekiedy głosy wyrażające pewną rezerwę wobec tego rodzaju dokumentów, lecz żaden z tych głosów nie miał wydźwięku jednoznacznie negatywnego w odniesieniu do samego *Programu*.

Cytat: Czytałem ten dokument. Ja tam staram się na bieżąco obserwować, czy włączać się w to, co jest na rzecz ekonomii tworzone przez polityków. Czasami jest to wkurzające, bo rzeczywiście są to opracowania, wielkie opracowania, z których często nic nie wynika. Ale też są pewne formy, myślę, że oczekiwane, organizacyjnie oczekiwane. [Spółdzielnia socjalna]

Cytat: Ja chyba na spotkaniu sieciującym podmioty ekonomii społecznej. Tam chyba była mowa o tym programie, że ten projekt się wpisuje w program. Projekt, który prowadził Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej. [KIS_1]

Jedna z uczestniczek wywiadów przyznała jednak, że nie zna treści *Programu* i nie jest w stanie niczego powiedzieć na temat jego założeń.

Cytat: B: A czy zna Pani może jakieś główne założenia albo przyjęte kierunki rozwoju sektora ekonomii społecznej w województwie?

O: Nie powiem panu w tej chwili niczego na ten temat. [CIS]

5.7.2. Ocena założeń Programu

Jeden z uczestników wywiadów wyraził zadowolenie z faktu, że w *Programie* zawarte zostały zobowiązania dotyczące stosowania instrumentu zamówień publicznych z klauzulą społeczną. Jednak w dalszej części zacytowanej wypowiedzi pojawiło się zastrzeżenie, że w praktyce działania administracji samorządowej w regionie zapisy te są nie zawsze stosowane.

Cytat: Pewne działania podejmowane przez, na poziomie Urzędu Marszałkowskiego, czy przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, które mogą być powiedzmy bardzo dobrze odbierane przez te podmioty ekonomii społecznej. Chociażby to, prowadzenie takich inicjatyw, jak te platformy przetargowe. Chociażby to, że (...). marszałek zobowiązuje w programach, szczególnie gdzie są angażowane środki (...), żeby podstawowe zadania zlecane były najpierw podmiotów ekonomii społecznej. Typu catering, typu tam przygotowanie konferencji, szkolenia i tak dalej. Oczywiście, jeśli jest możliwe w środowisku, działa taki podmiot. Więc to jest takim pozytywnym elementem, czy tam powiedzmy światłem w tunelu, w którym powiedzmy administracja na poziomie województwa widzi te potrzeby. [Spółdzielnia socjalna]

Inny rozmówca wskazuje, że *Program* na etapie powstawania bardzo dobrze odzwierciedlał oczekiwania środowisk zaangażowanych w kształtowanie jego założeń. Niemniej jego kształt od początku obarczony był jego niejako służebną rolą w stosunku do kryteriów programów unijnych. W efekcie odbiło się to na zastosowaniu restrykcyjnego systemu wskaźników – co omówione zostanie w kolejnym punkcie.

Cytat: Tak, wtedy odpowiadał i odpowiadał naszym wizjom. I odpowiadał wizjom, wizjom regionu, tak? Może za bardzo wtedy się skupialiśmy, ale to tak jakby trzeba było, bo to też było robione pod program operacyjny. Tutaj pod ten, tutaj program operacyjny... Województwa kujawsko-pomorskiego. [Stowarzyszenie_2]

Alternatywnym sposobem wyrażenia tego rodzaju zastrzeżeń jest stwierdzenie, że *Program* wyszedł naprzeciw oczekiwaniom, lecz w swych założeniach był nazbyt ambitny.

Cytat: No, wychodzą naprzeciw. Aczkolwiek są troszeczkę zbyt, trochę bardzo ambitne, tak. I te tak jak powiedziałem, program ma jakieś cele, ma zaplanowane jakieś potencjalne działania. Ale i ma zaplanowane jakieś konkretne rezultaty. I uważamy, że te rezultaty są bardzo ambitne, tak. [Fundacja]

Ponadto pojawiła się też lakoniczna wypowiedź całkowicie aprobująca założenia *Programu*. W takich sytuacjach zwykle trudno jest rozstrzygnąć czy rozmówca rzeczywiście tak jednoznacznie pozytywnie odbiera założenia dokumentu, czy z różnych powodów woli zaniechać krytyczniejszego ich omówienia.

Cytat: Tak. Uważam, że jest do dokument bardzo dobrze opracowany. [KIS_2]

5.7.3. Znajomość systemu wskaźników wpisanych w Program i jego ocena: wpływ wskaźników na kierunki rozwoju sektora ES w województwie

Jak już zostało to wstępnie zasygnalizowane powyżej, system wskaźników wpisanych w *Program* jest przez część rozmówców uznawany za nieprzystający do realiów i potencjału sektora ES województwa kujawsko-pomorskiego. Założenia są bowiem zbyt ambitne. Dodatkowo uwarunkowania społeczno-gospodarcze czy instytucjonalne podlegają zmianom. W jednej z przywołanych wypowiedzi uczestnik wywiadu skupił się na skutkach wprowadzenia rządowego Programu 500+, który znacząco zmniejszył zainteresowanie aktywizacją poprzez PES wśród osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Cytat: Tak i podkreślam, że są bardzo ambitne, takie [niezrozumiałe 01:13:25]. (...) Zbyt bardzo ambitny. (...) Do narzędzi i naszych możliwości. (...) I potencjału tych osób,

czy które, dzięki którym mają te się wskaźniki zisać. (...) Bo to nie tylko jest szczerą chęć ośrodków wsparcia. Ale też możliwości, jakie dają potencjalni... (...) Odbiorcy... (...) tu taki przykładzik drobny, zostali trochę zdemotywowani na przykład 500+. Którego tworząc na przykład [niezrozumiałe 01:14:13] nikt nie był taki świadomy (...) Że to taki wpływ gdzieś tam będzie miało i tyle zmieni, tak. (...) Teraz naprawdę są zbyt wysokie. Ale to zbyt wysokie między innymi tego, że dlatego że, ten program ma rozwiązywać problemy społeczne, prawda. A te problemy społeczne w pewnej mierze zostały zminimalizowane dzięki innemu programowi, na przykład właśnie takiemu wspierającemu, czyli tym przysłówiowe 500+. [Fundacja]

Cytat: Tak, bo są szalone, jak mówię panu dyrektorowi [nazwisko ukryte]. Są wymagające, powiem tak, wymagające. Są ambitne. Dobre słowo jest ambitne. Są ambitne, uważam. [JST]

Cytat: Trzeba było przyjąć jakieś wskaźniki, tak? Ile osób zostanie objętych, tak? A ile powstanie przedsiębiorstw? Więc może mam takie uczucie, że potem troszkę za bardzo się na tych wskaźnikach skupiliśmy. [Stowarzyszenie_2]

Jeden z rozmówców zajął natomiast stanowisko, które można określić mianem ogólnego sceptycyzmu wobec stosowania wszelkich prostych ilościowych wskaźników. Swoje wątpliwości uzasadniał on przewidywaniami, że podmioty rozliczane z działalności w oparciu o wskaźniki będą przystosowywać się do tej sytuacji podejmując działania niekoniecznie najszlachetniejsze z perspektywy wypełniania ich celów statutowych, lecz będące najefektywniejszym sposobem wykonania planu czy też najkrótszą drogą do narzuconego im celu.

Cytat:

O: Powiem tak, że papier jest cierpliwy i wszystko przyjmie.

B: Nie do końca Pan wierzy, tak, w te wskaźniki?

O: Jeżeli się zakłada... wskaźnik zatrudnienia, powiedzmy na jakimś tam poziomie, to oczywiście, można go wykazać, że on został zrealizowany. Ale jeśli się nie określi na przykład, że to zatrudnienie powinno trwać, nie wiem, co najmniej trzy lata, a tylko się mówi o zatrudnieniu, no to wystarczy zatrudnić jedną osobę na pół etatu na 3 miesiące i ten wskaźnik jest osiągnięty, prawda.

B: No tak, czyli nie są miarodajne, tak?

O: Dla mnie jest to mało miarodajne. [Spółdzielnia socjalna]

Jeszcze bardziej kategoriycznym wariantem tego stanowiska jest opinia jednej z rozmówczyń, która przeciwstawia wyznaczanie celów w oparciu o wskaźniki działaniom ukierunkowanym na człowieka. Nadrzędna ranga wskaźników nieuchronnie będzie podtrzymywać taki model sektora ekonomii społecznej, w którym rozpowszechnionym zjawiskiem będzie ciągłe powstawanie podmiotów cechujących się krótkim okresem przetrwania, zaś niewykształcone pozostaną wszelkie mechanizmy współpracy w obrębie sektora. Ponadto PES nie będą stanowić atrakcyjnego partnera do współpracy dla podmiotów działających w ramach wszelkich innych sektorów – a więc zarówno dla sektora przedsiębiorstw prywatnych, dla lokalnych instytucji publicznych oraz dla wszelkich innych podmiotów.

Cytat: Wie Pan, ja zawsze, jeżeli mówimy o wskaźnikach, zawsze jestem taka wstrzemięźliwa, jeśli chodzi o te wskaźniki, bo przecież to nie o wskaźniki tutaj chodzi, tylko o aspekt ludzki. Wszystko, co pojawia się i jest skierowane do danego uczestnika, wszystko jest cenne. W zależności od tego, na jaki grunt, w jakim gruncie, w jakich okolicznościach działa ten podmiot ekonomii społecznej. Bo tak jak Panu powiedziałam, chęci może są, podmiot powstanie, ale wszyscy inni z otoczenia, ta cała infrastruktura czy instytucje, czy przedsiębiorcy nie będą przygotowani do tego żeby współpracować z tym podmiotem ekonomii społecznej, to on za dwa lata zniknie, za rok zniknie. [KIS_2]

5. 8. Koordynacja rozwoju sektora ES na poziomie regionalnym – obecny wkład instytucji oraz postulaty dotyczące skoordynowanych działań promujących sektor

5.8.1. Rozeznanie w kwestii koordynacji sektora ES na poziomie regionalnym

Większość uczestników wywiadów, zapytana o wskazanie wojewódzkiego koordynatora systemu wsparcia ES, bez najmniejszej trudności wymienia kujawsko-pomorski ROPS.

Cytat: Ja znam [nazwisko ukryte]. Znaczący, on się ze mną zawsze kontaktuje. I ja wiem, że jak ja do niego do ROPS-u zadzwonię, to on albo mnie poinformuje, bo wie najlepiej. Albo ewentualnie względnie przekieruje gdzieś rozmowę do jakiejś tam koleżanki. Ale niemniej jednak jest osobą pierwszego kontaktu, do której mam telefon i która się najczęściej ze strony ROPS-u komunikuje. [Przedsiębiorstwo społeczne]

Cytat: O: No, w województwie, to raczej koncentruje się tutaj, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej. (...) Myślę, że on pełni rolę koordynatora tych działań. Wokół niego tworzą się te wszystkie rady powiedzmy gremia organizacyjne. Tam powstają te, myślę również w sporej części dobre inicjatywy. I niech tak będzie, oczywiście, że niech tak będzie. [Spółdzielnia socjalna]

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej. [Stowarzyszenie 2]

ROPS prowadzi te działania koordynacyjne. [Fundacja]

(...) podkreślam bardzo dobrą współpracę z ROPS-em w Toruniu. (...) [jest on regionalnym koordynatorem] od wielu, wielu lat, jak tylko powstały programy, projekty, które realizujemy. Jest to instytucja na bieżąco informująca nas o jakimkolwiek szkoleniu. [KIS_2]

5.8.2. Najbardziej użyteczne formy wsparcia

Jeden z rozmówców za najbardziej użyteczną formę wsparcia uznał reprezentowanie interesów sektora ES w kontaktach z administracją samorządową. Jego zdaniem rolę taką w województwie kujawsko-pomorskim dobrze wypełnia ROPS.

Cytat:

O: Promocja ekonomii społecznej w samorządach. Dla mnie to jest po prostu kluczowe. (...) My jesteśmy za, za mali. (...) Wie Pani co, jak ja próbuję iść do burmistrza i tak dalej, i inną rangę ma, jeżeli przyjedzie ktoś z Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej, tak, a zupełnie inną, kiedy przyjadę ja. I dlatego widzę tutaj rolę ROPS-u po prostu do tego, żeby, żeby przekonywać samorządy... [Stowarzyszenie_2]

Szereg wypowiedzi objętych badaniem osób zawiera w sobie wyliczenie użytecznych i pożądaných form wsparcia niefinansowego. Pojawiają się wśród nich zarówno formy kierowane do poszczególnych PES, jak i te, które służą budowaniu sieci współpracy pomiędzy wieloma podmiotami. Powtarzającymi się w wypowiedziach różnych osób formami wsparcia są więc głównie: szkolenia, doradztwo oraz wizyty studyjne.

Cytat: No, nie wiem, czy można wskazać jedną konkretną. Tych form wsparcia jest wiele i każda gdzieś tam ma, uważamy pozytywny wpływ. (...) Nie ma chyba czegoś takiego, że... (...) Że jedno wsparcie. My mamy, jeśli chodzi o koordynatora i możliwość gdzieś tam korzystania z wizyt studyjnych i spotkania i warsztaty. (...) I szkolenia. [Fundacja]

Cytat: No myślę, że te działania... Właśnie [niezrozumiałe 00:21:19] powodujące to, że mamy wsparcie z tą działalnością osłonową, czyli jest nie tylko wsparcie merytoryczne, jak założyć, ale też pieniądze są skierowane z Unii Europejskiej na to, żeby dać doradztwo za darmo, dać obsługę prawną, dać obsługę księgową. [JST]

Cytat: Również chwałę sobie bardzo organizowane wizyty studyjne w ramach wymiany dobrych praktyk, gdzie zwiedzane są właśnie podmioty ekonomii społecznej. Myślę, że takich spotkań powinno być więcej z całej Polski. [KIS_2]

Jeden z rozmówców podkreśla wręcz, że te niefinansowe formy wsparcia są równie ważne, jak formy finansowe, ponieważ bez zapewnienia odpowiedniej wiedzy i wykształcenia niezbędnych kompetencji PES nie utrzyma się w środowisku, którego specyfikę wyznaczają zarówno zasady rynkowe, jak i ogromna presja wynikająca ze skomplikowanych przepisów prawnych i związanych z nimi procedur.

Cytat: Cała ścieżka, bo tu nie można powiedzieć o jednym – tworzenie takiej ścieżki, żeby ona była na tyle efektywna na każdym etapie, żeby nie dopuścić do sytuacji takiej, że ten podmiot upadnie. Zarówno ta dotacja inwestycyjna, jak i ta dotacja pomostowa jest na tyle ważna, żeby gdzieś ten podmiot w tym początkowym okresie, trudnym dla każdego podmiotów na rynku, jest ważna. Ale kluczowa jest cała ścieżka doradcza – począwszy od wsparcia w pierwszym etapie szkoleniowym poprzez doradztwo zawodowe, psychologiczne, marketingowe, prawne i na końcu biznesowe. Jednak ta stała opieka i doradzanie jest pomocne. Często doradca biznesowy, który wie jak funkcjonuje rynek, mają z tym doświadczenie bardzo szybko pomaga rozwiązywać problemy, które dla niego są proste, a dla spółdzielni są mega zawiłe, nie są w stanie sobie z nimi poradzić. A często je odkładają i zamiatają, a powodują to, że nawarstwiają się kolejne problemy, które mogą być przyczyną do później zamknięcia tej spółdzielni. [Stowarzyszenie_3]

Część wypowiedzi wskazuje jednak wprost, że kluczowe dla właściwego działania pewnych rodzajów PES jest przede wszystkim zwiększenie poziomu wsparcia finansowego.

Cytat: Zawsze wsparcie, najważniejsze wsparcie, to jest twarde wsparcie [śmiech]. Kasa. (...) się mówi od wielu lat już o trenerach pracy, o ludziach takich, którzy mają asystenta i tak dalej, i tak dalej. Ale asystenci, trenerzy nie są umocowani w jakiejś przestrzeni prawno-finansowej (...) Ale teraz, żeby takiego trenera, czy asystenta, trzeba opłacić, on za darmo tego nie robi. Wolontariusz, no to jest pojęcie takie mylne, różnie to jest, ale tu nie można liczyć na samych wolontariuszy i taki asystent, czy trener pracy on powinien po prostu mieć wynagrodzenie, a nie mamy źródła finansowania dla takich ludzi. [ZAZ]

5.8.3. Ocena roli niefinansowych form wsparcia

Uczestnicy wywiadów pozytywnie oceniają zarówno te niefinansowe formy wsparcia, które kierowane są bezpośrednio do poszczególnych podmiotów, jak i te, które mają za zadanie tworzenie i umacnianie sieci współpracy pomiędzy PES.

Cytat: No na pewno dobre będą szkolenia, spotkania, jakieś takie platformy współdziałania i współpracy jednostek o podobnych problemach. [WTZ]

Pojawił się też jednak głos, że oferta takich form wsparcia jest wciąż jeszcze zbyt uboga. Należałoby ich zapewnić więcej.

Cytat:

B: Jak by Pani oceniła rolę już niefinansowych form wsparcia typu szkolenia, doradztwo, które zapewnione są głównie przez system Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej. Czy one są dobrze prowadzone? Źle rozwinięte?

O: Jest ich za mało moim zdaniem.

B: Ale generalnie są przydatne.

O: Jest ich za mało. Na pewno są przydatne, ale jest ich za mało. [CIS]

5.8.4. Postulaty rozszerzenia spektrum oferowanych form wsparcia

Postulaty rozszerzenia spektrum oferowanych form wsparcia skupiają się głównie wokół tworzenia i umacniania form współpracy – zarówno w obrębie sektora ES, jak i współpracy pomiędzy PES a podmiotami z innych sektorów, wśród których należy przede wszystkim wymienić przedsiębiorstwa prywatne. Jeden z rozmówców podkreślił, jak ważne jest to, by PES nie opierały się wyłącznie na przyznanych im przywilejach, lecz by dążyły do funkcjonowania w takim samym sposób, jak przedsiębiorstwa prywatne – dopiero wówczas będą się one mogły one stać równorzędnymi partnerami dla sfery biznesu.

Cytat: Na pewno grupy działania, które mają jednolitą strukturę, czy podobną do siebie, czy te, które powinny ze sobą współpracować. I łączenie ludzi na tych płaszczyznach, żeby doszło do wymiany, żeby zaczęła się współpraca. [WTZ]

Bo to czasami jest tak, że za 8 godzin czy tam ileś godzin szkolenia, 2 tysiące złotych to wynosi. Na jedną organizację, abstrahując, czy ona ma działalność gospodarczą i ma pieniądze czy nie. Ale pieniądze, to jest zawsze pieniądze i jeżeli można to zawsze warto go może na coś innego wydać. Więc w ramach takiej to formy usług wzajemnych, na przykład, nie wiem, skrzykuje się kilka organizacji i w ramach tego jest zamawiany ten szkoleny. Koszt rozkłada się na kilka podmiotów, tak, które umawiają się na dany termin, że skorzystają po prostu z doradztwa takiej osoby, czy ze szkoleń prowadzonych przez daną osobę. To będzie znacznie łatwiejsze, tańsze i bardziej sensowne. Tak samo, jeżeli chodzi o zamawianie różnego rodzaju produktów. [Przedsiębiorstwo społeczne]

Cytat: Budowanie klastrów to jest jedno. Dwa – stworzenie takiej sytuacji, żeby te podmioty nie musiały opierać się na tym, że są podmiotami ekonomii społecznej. Są podmioty, które bytują normalnie i są konkurencyjne. A żeby to zafunkcjonowało to fajne byłyby partnerstwa pomiędzy podmiotem ekonomii społecznej a podmiotem prywatnym. Wtedy wzajemnie by się uczyła – tamta uczyłaby się tego aspektu społecznego, a ci by się uczyli tego rynkowego jak to funkcjonuje. Na ten moment wydaje mi się, że trudne jest to do osiągnięcia, ponieważ byłyby czysto rynkowe pędzą w swoim kierunku i ich nie interesuje to. Ale to jest kwestia przepracowania i podmiotów, które są gdzieś tam wyżej świadome, może się to uda. [Stowarzyszenie_3]

W kategoriach niefinansowej formy wsparcia został też ujęty postulat przeprowadzenia kampanii społecznej mającej za zadanie modyfikację społecznego odbioru sektora ES. Obecnie jest on bowiem zbyt mocno zawężany do działań reintegracyjnych podejmowanych na rzecz osób dotkniętych problemami. Odbiór taki dla wielu podmiotów może stanowić istotną barierę w sytuacjach, gdy ich formuła działania wymaga zupełnie innego postrzegania ich kadr oraz prowadzonej przez nie działalności.

Cytat: To jest to, na co nie ma pieniędzy. Na co my nie mamy pieniędzy. To jest kampania społeczna. Duża kampania społeczna. Naprawdę... B: Ale skierowana już raczej do zwykłych ludzi, tak? O: Do klientów. Dokładnie. Dokładnie, do zwykłych, do zwykłych ludzi. Żeby mu się spółdzielnia socjalna nie kojarzyła właśnie z samymi, nie wiem, alkoholikami. Bo to jest tak: „Spółdzielnia?”, no. To, to już się źle kojarzy. [Stowarzyszenie_2]

5.8.5. Ocena dotychczas stosowanych działań w zakresie promowania oferty kujawsko-pomorskich PES

Oceny dotychczas stosowanych działań w zakresie promowania oferty PES były różnorodne. Część uczestników wywiadów podaje przykłady inicjatyw dających reprezentowanym przez nich podmiotom szansę na promowanie ich działalności.

Cytat: Myślę, że całkiem niezłym, całkiem niezłymi rzeczami są targi takie, które realizujemy w poszczególnych subregionach. Takie targi dobrych praktyk, targi. One tutaj, u nas na dole, dwukrotnie się odbywały. Właśnie wspólnie z nami Spółdzielnia Socjalna Twoje Smaki je realizowała. Także to na pewno ma bardzo dobry wydźwięk. (...) Robiliśmy też takie targi, tak wspólnie z Muzeum Jana Kasprówicza w Inowrocławiu. Gdzie była noc muzeów. Z jednej strony mieszkańcy przychodzili darmowo do muzeum na różnego rodzaju prelekcje. A z drugiej strony wokół, teren wokół muzeum był w całości zagospodarowany przez przedsiębiorstwa społeczne, które miały możliwość prezentowania swojej oferty. Dzięki temu, z racji wydarzenia już nagłośnień, jakim jest coroczna akcja taka ta, Noc Muzeów, przyszła bardzo duża liczba mieszkańców. A przy tej okazji poznali lokalne przedsiębiorstwa, produkty tych przedsiębiorstw. Także to... [Fundacja]

Wśród objętych badaniem osób pojawiają się też jednak głosy, że należałoby podejmować znacznie więcej działań o charakterze promocyjnym, niż miało to jak dotychczas miejsce. Odnosić się to może zarówno do kampanii informacyjnych kierowanych do masowego odbiorcy, jak i do działań ukierunkowanych na włączanie w sieci współpracy podmiotów z sektora przedsiębiorstw prywatnych.

Cytat: No, myślę, że bardziej jakby więcej takich spotów reklamowych reklamujących tą naszą ekonomię społeczną na poziomie krajowym, czyli w telewizji, założmy, tak, ale też, jeżeli chodzi o region, to więcej jakby takiego oplakatowania, na przykład w środkach masowego podróżowania na przykład. [CIS]

Cytat:

B: Czy dotychczasowe stosowane działania w zakresie promowania oferty kujawsko-pomorskich podmiotów ekonomii społecznej są wystarczające?

O: Oczywiście, że nie.

B: Co należałoby w tym zakresie zmienić?

O: Jak najwięcej inicjatyw promujących, tudzież żeby inne podmioty rynkowe zauważyły, że jest w nich potencjał i żeby zapraszały ich do współpracy. Stowarzyszenie_3

Jeden z uczestników wywiadów dostrzega wprawdzie wielość papierowych publikacji promujących sektor ekonomii społecznej, lecz równocześnie uświadamia on sobie, że stosowanie tego medium z góry znacznie zawęża zasięg odbiorców przekazu. Kluczowa jest zatem promocja przy wykorzystaniu mediów elektronicznych – zarówno tych bardziej tradycyjnych, na przykład telewizji, jak i mediów społecznościowych.

Cytat: Myślę, że mamy dużo wydawnictw związanych z tym, żeby... Bardzo łatwo nam się w dobrych przykładach drukuje, ale powiem tak. Mam takie wrażenie, że wbiecie się w media zarówno elektroniczne, społecznościowe jak i telewizyjne to nie jest taki temat halo, prawda? A powinien być. Myślę, że... czy to będzie finansowane przez samorząd, jako audycja płatna, ale myślę, że warto pokazywać, bo dzisiaj z papierem... niektórzy kochają, niektórzy mają awersję, bo uważają, że nie mają czasu. [JST]

Pojawiła się też opinia, że zintensyfikowane działania promujące działalność są zbyt długie, jak długo PES zapewnia dobre produkty lub usługi. Stwierdzenie, że *dobra praca się obroni*, bazuje na założeniu, że lokalny rynek pozytywnie zareaguje na ofertę wysokiej jakości.

Cytat:

B: Rozumiem. A czy dotychczas stosowane działania w zakresie promowania oferty kujawsko-pomorskich podmiotów ekonomii społecznej są Pani zdaniem wystarczające?

O: Mogą być. Powiem Panu dlaczego, dlatego że dobra praca się sama obroni i my istniejemy i o nas wiemy, więc mówię, no promujemy się również w ramach różnych wystaw, pikników czy spotkań. I myślę, że ta oferta jest wystarczająca, tak. [KIS_2]

Jedna z wypowiedzi niosła ze sobą dość fatalistyczny wydźwięk. Zdaniem rozmówcy działania w zakresie promowania oferty PES są w dużej mierze skazane na niepowodzenia z racji tego, że relatywnie niezamożne społeczeństwo polskie kieruje się głównie kryterium niskiej ceny. Rodzimym sektorom ekonomii społecznej nie jest w stanie konkurować w tym aspekcie z potężnymi przedsiębiorstwami prywatnymi, które wyprowadzając produkcję na Daleki Wschód, są w stanie produkować olbrzymie serie produktów sprzedawanych po cenach tak niskich, że próg ten jest żaden sposób nieosiągalny dla PES produkujących produkty w bardzo małych seriach.

Cytat: Ja mówię bardzo negatywnie o społeczeństwie, że [chrząknięcie] wolimy kupić coś z Chin, prawda, bo jest tańsze. Anizeli kupić coś, co jest wykonane przez osobę z niepełnosprawnością, która wkłada w to i serce i całą swoją duszę, żeby to [niezrozumiałe 01:01:11] wykonać w miarę możliwości dobrze, żeby to mogło cieszyć również użytkownika. Ja wiem, że to jest trudne. Bo, jesteśmy tak bogaci, jak jesteśmy. Czyli jesteśmy generalnie bardzo biedni, jako społeczeństwo. Więc ja też, [niezrozumiałe 01:01:26] nim cokolwiek kupię, oglądam to 10 razy, czy akurat jest mi to potrzebne, czy akurat muszę kupić to, czy tamto. [Spółdzielnia socjalna]

5.8.6. Dobre praktyki w zakresie promowania oferty kujawsko-pomorskich PES

Przykładem dobrze ocenionych inicjatyw w zakresie promowania oferty PES są wizyty studyjne oraz konferencje dające możliwość rozpropagowywania oferty podmiotów z województwa kujawsko-pomorskiego.

Cytat: Byliśmy na wizycie studyjnej i promujemy swoją, swoje działania w województwie pomorskim. Na pewno w innych województwach też. Teraz jest konferencja bodajże ogólnopolska. [WTZ]

Rozmówcy wśród opisywanych przez siebie dobrych praktyk w tym zakresie wymieniają działania prowadzone przez kujawsko-pomorski Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej.

Cytat: I jako koordynator ROPS w tej chwili uruchamia, czy uruchomił gdzieś tam jakąś platformę, gdzie będziemy mogli promować te przedsiębiorstwa, produkty i tak dalej. I tworzy sieci podmiotów ekonomii społecznej. To wpływa na, gdzieś tam też integrację podmiotów ekonomii społecznej. [Fundacja]

Cytat:

O: Regionalny Ośrodek prowadzi takie działania promocyjne w różnym zakresie.

B: I jak one działają?

O: Tak, a jak powiedzmy promocja samorządu, które wspierają inicjatywy podmiotów ekonomii. Jak promocja produktów, które spełniają, czy przez przedsiębiorstwa, które spełniają statut przedsiębiorstwa społecznego, czyli powiedzmy tak zwane zakupy w podmiotach ekonomii społecznej. Więc to są działania promujące. [Spółdzielnia socjalna]

VI. Wnioski i rekomendacje

Nr	Wniosek	Rekomendacja
1	W świetle zaktualizowanych wyników diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej województwa utrzymuje się trudniejsza sytuacja kobiet na rynku pracy	Nadal należy stosować preferencje w zapewnianiu kobietom dostępu do instrumentów pomocy
2	Pomimo coraz lepszej sytuacji na rynku pracy, trudna pozostaje sytuacja osób po 50 roku życia: ich udział w ogólnej liczbie bezrobotnych w województwie wzrasta	Należy zastosować wobec tej kategorii preferencje w otrzymaniu wsparcia
3	Programy edukacyjne Ministerstwa Edukacji Narodowej w niewielkim stopniu odnoszą się do ekonomii społecznej, co może skutkować nieosiągnięciem wskaźnika odnoszącego się do realizowania działań edukacyjnych	Należałoby rozważyć usunięcie tego wskaźnika lub zmodyfikować tak, by wyznaczał on realny do osiągnięcia poziom
4	Ze względu na brak możliwości uzyskania finansowania nie są realizowane projekty innowacyjne	Należałoby rozważyć usunięcie tego wskaźnika
5	Dostępne dane nie pozwalają na określenie stopnia ekonomizacji działalności NGO w województwie	Warto byłoby zrealizować badania NGO pod kątem finansowania działalności – w szczególności prowadzenia działalności gospodarczej
6	Uczestnicy wywiadów mocno podkreślają wyraźne różnicowanie wewnętrzne województwa: tereny wiejskie, zwłaszcza popegeerowskie, mają zupełnie inną specyfikę niż największe ośrodki miejskie regionu	Projektując jakiegokolwiek działania, należy uwzględnić trudności, z jakimi borykają się organizacje na terenach odległych od większych ośrodków miejskich
7	PES najczęściej świadczą usługi proste, niewymagające kwalifikacji	W miarę możliwości należy wspierać powstawanie inicjatyw, dzięki którym sektor ES znacznie zapewnić bogatszy pakiet produktów i usług – odnosi się to również do rozwoju już istniejących PES
8	Zdaniem uczestników wywiadów w optymalnych okolicznościach PES miałyby szansę na trwałą ekonomizację, lecz obecnie mogą głównie spełniać rolę przygotowywania osób wykluczonych do wejścia na rynek pracy	Projektując działania, należy priorytetowo potraktować oba wskazywane czynniki zwiększające szanse na ekonomizację: zamówienia publiczne z klauzulą społeczną oraz tworzenie i umacnianie współpracy PES z przedsiębiorcami prywatnymi
9	Bardzo mocno podkreślane jest znacznie, jakie ma dla PES instrument zamówień publicznych z klauzulą społeczną, lecz wśród urzędników samorządowym wciąż powszechna jest obawa przed stosowanie tego instrumentu	Do urzędników samorządowych należałoby skierować kampanię informacyjno-edukacyjną na temat instrumentu, która pomogłaby rozwiązać wszelkie wątpliwości i obawy – również poprzez pokazywanie przykładów stosowania zamówień publicznych z klauzulą społeczną
10	W wielu przypadkach barierą dla współpracy PES i biznesu jest negatywny odbiór ekonomii społecznej jako przechowalni osób trwale	W mediach elektronicznych należy przeprowadzić kampanię informacyjno-promocyjną na temat sektora ES – ze

Nr	Wniosek	Rekomendacja
	dotkniętych problemami	szczególnym uwzględnieniem jego różnorodności i potencjału innowacyjnego
11	Pewne kategorie osób wykluczonych mają znikome szanse na wejście na otwarty rynek pracy	W zależności od specyfiki PES i osób dotkniętych problemem wykluczenia należy nadal różnicować oczekiwania co do efektu działalności PES
12	Wsparcie finansowe na odpowiednim poziomie jest uznawane za kluczowy czynniki dla powstawania nowych PES oraz dla rozwoju istniejących	Przy założeniu stałej łącznej puli środków na wsparcie sektora ES należy starannie rozważyć alokację tych środków pomiędzy podmioty, by uniknąć nadmiernego ich rozdrobnienia
13	Uczestnicy wywiadów zastrzegają jednak, że wsparcie finansowe powinno być uzupełniane niefinansowymi formami wsparcia, rozwijającymi różnorodne kompetencje kadr PES (związane z działalnością, prawne, administracyjne, marketingowe)	Należy diagnozować zapotrzebowanie i projektować niefinansowe formy wsparcia w oparciu o potrzeby zgłaszane przez przedstawicieli PES
14	Bardzo często podkreślane jest, że kolejnym kluczowym dla kondycji sektora rodzajem wsparcia są inicjatywy ukierunkowane na tworzenie sieci współpracy: zarówno w obrębie sektora, jak pomiędzy PES a biznesem, JST i innymi podmiotami	Podejmowanie działań ukierunkowanych na tworzenie sieci współpracy należy traktować jako jeden ze ścisłych priorytetów rozwoju sektora ES w województwie. Należy mieć jednak na uwadze fakt, że osiągnięcie pożądanego efektu będzie rezultatem złożonego splotu działań i okoliczności. Kształtowanie polityki regionalnej należy w tym aspekcie rozumieć przede wszystkim jako animowanie takiej współpracy.
15	Niezależnie od działań promocyjnych zorientowanych na tworzenie i umacnianie sieci współpracy, uczestnicy wywiadów podkreślają konieczność promowania sektora ekonomii społecznej wśród szerokiego grona potencjalnych odbiorców produktów i usług zapewnianych przez PES	Należy prowadzić kampanie informacyjno-promocyjne adresowane do szerokiego grona odbiorców, które bazowałyby na założeniu, że każdorazowy wybór produktów i usług zapewnianych przez sektor ES to przejaw obywatelskiej odpowiedzialności czy też działanie, za pomocą którego wspiera się swój region – a w wielu przypadkach w szczególności jego najstarszych mieszkańców, nie dając im jednak jałmużny, lecz stwarzając możliwość pełnoprawnego wykonywania ról społecznych i zawodowych

